

REVISTA ISTORICĂ

Anul al XXI-lea, n-le 4-6.

April-Iunie 1935.

SUPT
CONDUCEREA
LUI
N. IORGA

SUMARIUL :

- N. Iorga* : Legăturile cu Franța în epoca Unirii.
" " Un roman belgian despre războiul pentru independență.
- Gh. Duzincheviți* : Contribuțiunile la Domnia lui Caza-Vodă.
- N. Iorga* : Despre Dora d'Istria.
- T. Holban* : Un plan de cruciată din inițiativă românească.
- Al Ciorănescu* : O scrisoare a lui Alexandru Coconul.
- T. Holban* : Documente despre Romitul în secolul al XVI-lea. ✓
- C. Göllner* : Încercările lui Ioan Billenitz, Mihail Bojadschi și ale lui Constantin Doma de a publica ziare românești.
- A. Sacerdoțeanu* : Însemnări de la Mavrodin-Teleorman.
" " O scrisoare de la Esarcu.
- Dări de samă, Cronică și Notițe de *N. Iorga*.

1935

TIPOGRAFIA „DATINA ROMĂNEASCĂ”, VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Prețul: 40 Lei.

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

SUPT CONDUCEREA LUI N. IORGA.

Anul al XXI-lea, n-le 4-6.

April-Iunie 1935.

Legături cu Franța în epoca Unirii

În momentul cînd propaganda tinerilor revoluționari așezați în străinătate cîștiga spiritele în Franța pentru cauza românească, se represinta la Paris opera comică în două acte *Broskovano* de Louis Daffès cu textul de Scribe și Henry Boisseaux (Paris 1858). Un exemplar l-a cumpărat Institutul Sud-Est european.

„*Broskovano*“, inspirat de Brâncoveanu, e, evident, pentru autor, un subiect românesc.

Scena se petrece „într'un sat din Valahia“, și eroii sînt, în actul întâiu, Toma Iovitză (Ioviță), Constantin, Vasile. E o nuntă țerănească, în sunetul „guzlei“, și Elena e mireasa, pe care o gătește priceputa în acestea „*Michaëla*“. Soțul e din „*Iliria*, țară sălbatecă“, unde au stat și Ioviță și Elena. I se poate aținea calea însă de haiduci, al căror șef e „*Broskovano*“. Drept Vasile, ginerele, trece Constantin, un străin, care se înfățișează pe neașteptate, ca unul care a fugit de răspundere pentru un omor, dar e socotit ca scăpat de la „*Broskovano*“. Se mănincă „*jambon stropit cu vin de Xeres*“.

Un Agă apare, Hasan, în urmărirea căpeteniei de haiduci. El știe că un boier a fost ucis, dar nu-și dă samă că are în față pe ucigaș. Constantin e pus să facă raportul către „*prințul Ipsilanti*“, cu oferta de zece mii de piaștri dacă-l prinde.

Cînd, și după insistențele Turcului, să se facă nunta (și „*cor de soldați turci*“), apare adevăratul Vasile. E luat drept căpetenia de haiduci.

Actul al doilea e într'o „*odaie turcească*“. Elena așteaptă pe soțul care nu e cel așteptat. Îi mărturisește că pentru Vasile n'avea niciun sentiment și că e bucuroasă de ce i s'a întimplat. Dar familia află adevărul și se năpustește, pe cînd Constantin sare pe fereastă. Vasile a fost închis într'o pivniță, din greșeală, de Agă: înainte de aceasta fusese arestat de haiduci, și din conversația lor

afllase cine e Constantin : „Broskovano“ el însuși. Dar o „depeșă“ (la acea dată !) anunță pe Hasan că șeful temut a fost ucis în dimineața zilei când a sosit mirele cel fals. Se ajunge la încheierea că e vorba de un vampir. Vasile se teme de „molipsire“. Dar totul se împacă aflându-se că mirele nu e haiduc, ci un soldat, „Constantin Véliko“, dar de fapt el a ucis pe boierul care voia să-i ieie cu sila calul. Boierul e. . „Broskovano“ ! Ca bun jandarm, Turcul asigură că și aceasta a prevăzut-o.

Lupta dusă contra lui Carol I-iu la începutul stăpînirii lui se exprimă și prin articolul semnat Paule Mink din ziarul frances *La Démocratie* din 3 April 1869 (aceiași Bibliotecă). Domnul e presintat ca un spirit despotic, militarist în sens prusian și încunjurat de oameni „avilis et tarés“ „oameni pierduți în opinia publică“, cu „acțiune morbidă și demoralisantă“, ca Dimitrie Ghica, Kogălniceanu „et même Alexandre Golesco, dit *l'Arabe*“ (Arăpîlă), plus „Popa-Také et consorts“ și „Stronsberg (*sic*)...“, qui paraît devenir le factotum prussien en Roumanie“, care ar fi să se împartă între Prusia (!), Rusia și poate și Austria. Țara... *frémit*, „sentimentul național“ se revoltă. Dovadă demisia din Cameră a lui Rosetti și a lui Ion Brătianu, plus alți doisprezece deputați — se realeg Radu Mihai, Anton Arion și Brătianu — și banchetul celor patru sute de negustori pentru acesta din urmă (se dau părți din discursuri), banchet urmat de manifestații telegrafice și de alt banchet, „de mai mult de trei sute de persoane“ la Pitești. În schimb membrilor Guvernului li se dau banchete de Primării. La conferința lui Brătianu despre „originile galo-latine ale nației românești“ (deci contra germanismului) „peste 2.000 de persoane“ sînt în sală, „6.000“ afară. Tunurile sînt gata să tragă.

Într'o revistă francesă din 1875, al cărei nume nu e arătat în extrasul pe care-l posedă tot Institutul Sud-Est european, Ch. Vogel, pe la 1860, dă un studiu extraordinar de bogat despre „noul Stat românesc“.

Autorul e perfect informat și în ce privește existența și numărul Romînilor neliberi (p. 387). Caracterul permanent latin e puternic subliniat (p. 388). Boierimea-i pare că samănă cu aristocrația rusească, imitată după cea francesă, dar în imitarea aceasta,

„des formes moins correctes, plus de sans-façon et une certaine pétulance méridionale“. Justă această critică: „Si elle n'est pas moins éprise de la civilisation occidentale, on peut également lui reprocher d'en trop admirer les raffinements plutôt que de se mettre en peine d'en bien saisir le caractère et le fond, ce qui la fait souvent tomber dans les écarts des esprits superficiels et des natures blasées“ (p. 389). Se adauge: „l'indolence et la sensualité, une mobilité d'esprit et une légèreté extrêmes“. În schimb, țeratul, fără instrucție, e „naturellement débonnaire, intelligent, docile et maniable“. De la Turci și Bizantini resturi de viclenie. În genere, lipsă de adîncime, de simț pentru drept, de „pasiuni tari și durabile“, dar și de fanatism.

Se caută și elementele rasei, perfect cunoscute, în ciuda unor exagerări (p. 390). Se evaluează elementele străine (Ploestii, cu 28.000 de locuitori, ar fi „o colonie bulgărească“). Se face și o alusie la exploatarea rurală a unui Sîrb, care nu e decît Mișa Anastasievici, de la Clejani (p. 391). Chestia evreiască e tratată cu prudență.

Notele istorice arată și ele un om cu totul competent. Se critică, în ce privește organizarea, unele hotărîri ale juraților, se deploră lipsa unui Consiliu de Stat, se apasă asupra defectelor unei administrații schimbătoare. Se laudă acțiunea lui Lascăr Catargiu, „care a știut să adune în jurul său un puternic și numeros partid conservator și a înțeles nevoia de a da mai multă stabilitate puterii“ (p. 395). Înălțarea înainte de vreme a celor cu studii în Apus e criticată (*ibid.*). Obișnuita înfierare a divorțurilor ușoare (p. 396). Prea multe procese și o dreptate prea nesigură (*ibid.*). Avocații au ajuns să domine viața politică (pp. 396-7). Constituția e democratică, obiceiurile aristocratice, grație predominării mării proprietăți. Boierimea n'aree dreptul la titlul de prinți cari li se dă în Apus (pp. 397-8). Sînt unii cari „stau călare“ pe România și pe Grecia (p. 398).

Se vorbește, cu aceeași pătrundere și dreptate, de Biserică. Preoții sînt în general înculți; mai jos stau călugării. Slujba n'are strălucire, afară de marile serbători, a căror scurtă descriere arată pe cineva care le-a văzut.

Se ține de rău, la învățămînt, obiceiul de a crește copiii familiilor bogate cu guvernante din Franța, Germania și Elveția, pentru a-i trimete în străinătate și mai ales la Paris. Se dau cifre de

frecvență școlară cu douăzeci de ani în urmă (pp. 400-1): ele sînt precise. Se constată toate lipsurile de care suferă școala primară și se propune ca preotul să fie pregătit pentru a fi și învățător (p. 401). Se aude învinuirea, ciudată, că Universitățile nu admit ca limbă de predare decât aceea a țerii (p. 402).

La literatură, informația e fără greș. Ea merge până la Odobescu și Maiorescu. Ca traduceri, în roman și teatru, nu se alege ce e mai bun (p. 403).

Se trece la armată, judecată favorabil.

Autorul apără România de pretențiile turcești în ce privește monedă, decorațiile, dreptul de a încheia convenții comerciale (pp. 405-6). Se propune capitalizarea tributului (p. 406).

În domeniul vieții economice, se arată toate înzestrările naturale și toate posibilitățile. Și aici e uimitoare siguranța scriitorului (pentru salină se citează, p. 409, un Foucault). Progresele agriculturii sînt prea încete (p. 411). Se continuă încă sistemul desfacerii bobului cu caii (*ibid.*). Precizia cifrelor e aceeași ca pentru alte părți. Absenteismul, la București sau în Apus, e judecat aspru (412). În Moldova e însă o îndreptare (pp. 412-3). De curînd griul românesc e concurat de cel american (p. 413). Se socoate ca un pericol crearea noii clase a arendașilor greci. Dar pe alocurea țeranii caută ca, organizați în obște, să iea arenda (*ibid.*). Alimentația sătenilor e neîndestulătoare (p. 414). Se întrebuițează și aici o informație statistică, de la Emanuil Crețulescu, fără a se arăta unde a fost găsită. Nesiguranța recoltelor întretine spiritul „de joc și de aventură“ (p. 415). Copacii sînt rari, hotarele nu se înseamnă (*ibid.*). Animalele nu se stabulează (*ibid.*). Caii decad în Moldova, dar se descrie și aici fantastica iuțelă a căruții de poștă în Muntenia (p. 416). Creșterea rea a boilor și vacilor aduce carne rea și lapte puțin (p. 417). Pentru lînă ar trebui mai multă grijă (*ibid.*). În ce privește pădurile, greutățile de comunicație fac că se aduc lemne din Bucovina (*ibid.*). Lipsa de capitale și de credit (pp. 417-8). Numai exemplul unor coloniști din Apus ar putea da țeranilor lecțiile necesare: s'ar cere Germani, Elvețieni, Italiani (p. 419). O colonie de Șvabi cari făceau unt lîngă Giurgiu a fost silită prin exclusivismul noii legi să treacă în Dobrogea (*ibid.*). I se atribuie un mare rol Austriei, care ar putea deveni „sîmburele pașnic al unei mari confederații a tuturor micilor naționalități din Europa orientală“ (*ibid.*).

Industria nu există aproape. Transportul se face cu boii (p. 419). Țeranul e pantehnic (pp. 419-20). Olăria lui „amintește adesea vasele etrusce“ (p. 420). Se vorbește de o încercare a fabricilor de zahăr (*ibid.*).

Căile Ferate ocupă mult loc. Necesitatea lor e puternic afirmată. Se observă că pentru pavagiul Căii Mogoșoaii nu s'a adus piatră din Carpați, ci din Scoția-de-Nord (p. 421). Pentru importanța Dunării, pp. 421-2. Cele d'întăiu poduri de fier s'au făcut din împrumutul de douăzeci și trei de milioane la 1865, p. 422. E vorba și de proiectul unei linii spre pasul Vulcanului (p. 424). Ar trebui și podul la Giurgiu (p. 425).

Se descriu Bucureștii, acum accesibili (pp. 125-6), Iașul (p. 426). Pentru Capitală, noroiu și cîni. Englezii introduc tramvaiul (*ibid.*). Inginerul Hartley propune o linie a Prutului Iași-Galați și legătura cu Marea Neagră.

Se vorbește apoi de postă, de monede.

Un alt paragraf cuprinde finanțele, cu aceiași bogăție statistică.

N. Iorga.

Un roman belgian despre războiul pentru independență

Nu s'a vorbit niciodată la noi despre „nuvela românească“ *Le capitaine Vampire*, apărută la Paris în 1879. Autoarea, care a publicat un frumos volum de versuri închinat României, era o prietenă a fiicelor lui Eliad Rădulescu¹. Marie Nizet urăște, după tradițiile acestei case prietene, pe Ruși și caută să descrie brutalitățile singeroase sau de dragoste pe care le-au săvîrșit în timpul războiului din 1877, cînd scriitoarea belgiană se afla, de sigur, în țară. Se văd țeranî cari nu sint bucuroși să meargă la războiu cu acești aliați, ofițeri ruși cari petrec sălbatec la București, bind și urmărind femeile. Dintre ei se desface un Boris Liatuchin, amant feroce, ucigaș din pasiune, pe care ai lui l-au poreclit „căpitanul Vampir“. Se descrie satul unde „vampirul“ va căuta să-și satisfică pofttele, și Marie Nizet admiră portul romă-

¹ Ea pomenește și pe Boliac și Alecsandri (p. 20) Citează și din balada Argeșului (p. 63). Și un erou din baladele lui Alecsandri (p. 90). Chiar legenda „calului Vinteaș“ (p. 102).

nesc, „magnificul costum național, care pare o amintire a Italiei“, în ciuda „broderiilor bizantine“ de pe dînsul (p. 18). Este și balul Sirboaiței care e soția boierului Androcle Comănescu și căreia i se zice „Doamna Ruxandra“ — și fetele ei sînt „doamne“ —: se vorbește numai franțuzește; afară, e „limba proscrisă“ a poporului¹. Doamnele, crezînd că *fac politică*, criticau viu toaletele prințesei Elisabeta, și o boieroaică bătrînă pretindea că „fostul Domn Cuza avea cu mult mai multă infățișare decît prințul Carol“². După ce se arată acolo cum un Polon care insultă pe palidul fermecător cu „ochii galbeni“ cade trăsînit de puterile drăcești ce zac în „vampir“, se presintă o caricatură, la Șosea și la „Băneasa“, a serbării Independenței. Se aduc înainte dorobanții la Nicopole, vorbînd noaptea de darurile și năcazurile lor: ofițerii ruși își rîd de un băiat de familie român care a studiat și petrecut la Paris: el nu vrea să cînte doina țeranilor, dar ei îl somează să danțeze supț cnutul care apoi, fără milă, îl singeră. Rominii sînt taxați de către aliații lor de „soldați de tînchea“³. Se descrie și o audiență de ofițer român la Marele Duce Nicolae, al cărui portret autoarea-l poate face fiindcă l-a văzut⁴.

Generalul „Cerneanu“ (cetește Cernat), jignit de Marele-Duce, ordonă de ziua Țarului asaltul Griviței. Soldații ar fi primit cu amărăciune îndemnul la sacrificiul pentru Împăratul unei nații de fapt dușmane. Se zugrăvește faimoasa luptă. Se arată și cauza măcelului: necunoștința șanțului fatal. „Vampirul“ apare mîntuitor, și i se strigă „Trăiască Rusia“⁵. Dorobanțul care a ucis pe „vampir“ se întoarce acasă cînd răsună în sat colindele de Crăciun. Iar „vampirul“ mort învie ca să ia la București o fată de boier, care, ca și celelalte soții ale generalului, se stinge de o boală misterioasă.

Cartea nu e rău scrisă, și ea are, fără îndoială, în cele o sută treizeci și opt de pagini, o valoare documentară.

N. Iorga.

¹ P. 36.

² P. 37.

³ P. 84.

⁴ P. 85.

⁵ P. 104.

Contribuțiuni la Domnia lui Cuza-Vodă

Biblioteca „Ossolineum“ din Lwów (Polonia), în afară de marile număr de cărți și cele vre-o 6.000 manuscrise, are spre păstrare și câteva arhive particulare. Una dintre acestea, care mi-a atras în deosebi atenția, este aceea a familiei principilor Sapieha. Știind că un membru al acestei familii a jucat un rol de samă în revoluția polonă de la 1863, am cercetat arhiva întreagă dosar cu dosar ¹. Documentele pe care le-am găsit aduc o lumină nouă asupra legăturilor polono-române în timpul lui Cuza-Vodă și a celorla de după Domnia acestuia.

Acel care avut legături cu principele Cuza e principele Adam Sapieha. Acesta, bănuind de autoritățile austriece că simpatisează cu revoluționarii poloni, este aruncat în închisoare la Lwów. În 1864 evadează, trece în România și vine la București, cam pe la jumătatea lunii Februarie ². Din cauză că Rusia și Austria prin spioni urmăreau și căutau să descopere pe toți acei cari simpatisau cu revoluționarii poloni, Cuza, de sigur prin mijlocirea doctorului său, Glück, se întâlnește în secret cu Adam Sapieha. Cu această ocazie principele român l-a asigurat de simpatia pe care o nutrește pentru Poloni ³. La 27 Februar 1864 Ministeriul de Externe român elibera lui Sapieha pașaport supt numele fals de Alexandru Măzărescu, proprietar. Tot cu aceeași dată, Ministeriul de Interne, cu adresa no. 5988 (atât adresa, cât și pașaportul se păstrează în original), pune în vedere autorităților administrative să acorde ajutor și protecțiune, în cas de nevoie, principelui Adam Sapieha, care merge de la București la Constantinopol ⁴. Cu data de 8 April 1864 Sapieha fusese numit de Guvernul Național comisar plenipotențiar în Franța și Anglia ⁵.

* * *

¹ Aduc și pe această cale mulțămirile mele călduroase d-lor docenți K. Tyszkowski și S. Inglot și d-rului Luțman, funcționari la „Ossolineum“, cari mi-au ușurat cercetările, permițându-mi să caut singur dosarele în dulapurile în care sint păstrate.

² Biblioteca Czartoryski, Cracovia, ms. 5744, scrisoarea lui Gradowicz către Czartoryski, București, 9 Martie 1864.

³ *Ibid.*, scrisoarea lui Glück către Czartoryski, București, 14 Mart 1864.

⁴ Archiwum Sapiehów, ms. 689.

⁵ Arch. Sapiehów, ms. 689. Pentru această numire vezi și ms. 5735, fol. 493, păstrat în Bibl. Czartoryski, Cracovia.

Într'un document din 2 Iunie 1864 găsim următoarele informații care privesc țara noastră: „România și Serbia mai cu samă preocupă pe Împăratul Francesilor. Dacă politica lui în Principatele dunărene nu este cu totul hotărîită, aceasta în mare măsură trebuie s'o atribuii lipsei de încredere în caracterul și capacitatea (zdolność) principelui Cuza; dar nu poate să rămîie nici cea mai mică îndoială că planurile Romînilor, odată ajunse la maturitate și fiind unite cu mișcarea din Ungaria și Italia, ar găsi, din partea lui, sprijin puternic și hotărît. Pentru acest motiv adevărata politică sănătoasă impune (nakazuje) principelui Cuza să se ție totdeauna de Franța și de o astfel de acțiune care, la sigur, într'un viitor neîndepărtat, poate să-i dea foloase însemnate“¹.

* * *

Doctorul Glück, scriind din București, la 5 Mart 1865, lui Adam Sapiaha, spune că Guvernul romîn, liniștit în ceia ce privește atitudinea Polonilor (Guvernul romîn se temea la un moment dat că Polonii uneltesc ceva contra lui), dă funcții acelor cari posedă limba romînă și au cunoștinți speciale. Astfel mulți ingineri și doctorii locali și cei cari aspiră la profesorat, supt aparența naționalismului, vreau să îndepărteze pe străini².

* * *

La 21 Iulie 1865 A. Łabędz comunică din București lui Sapiaha că la întreprinderile de la saline se fac abusuri, furturi și diferite afaceri³. Relativ la situația salinelor și vămilor detalii interesante ni dă Polonul Wl. Dunin care, stabilit în țară, a scris și o carte despre România „Rumunia (Bosfor, Bałkan i Dunaj), 1855-1878“, Lwów, 1887. „Prin decretul de la 1 al acestei luni“ — scrie Dunin lui Sapiaha, din București, la 6 Octombrie 1865 — „Guvernul romîn a hotărît să dea în arendă pe cale de licitație societății capitaliștilor toate veniturile sale din vămi și saline din întreaga Romînie. Arenda vămilor, care prin reaua și vînduta administrație actuală dă, relativ, venituri mici, și care printr'o administrație corespunzătoare și prin ocuparea (obsadzenie) funcțiilor de către oameni cinstiți cu siguranță că pot fi dublate sau chiar întreite, este (cel puțin în primii

¹ *Ibid.*, ms. 689.

² *Ibid.*, ms. 699.

³ *Ibid.*, ms. 699.

ani, mai înainte ca Guvernul să se poată orienta asupra adevăratei mărimi (wysokość) a acestor venituri, de sigur foarte folositoare. Același lucru se poate spune și despre saline, care din punctul de vedere al cantității (obftitość) amintesc Wieliczka, de și supt actuala administrație miserabilă nu dau nici a zecea parte din venitul posibil. Licitările vor avea loc într'un astfel de timp pentru ca, de la anul nou stil vechiu, arendașul să poată lua în primire administrația. Totuși, de oare ce până acum, după cît am putut să mă informez, nu s'a anunțat niciun amator, socot că din cauza anotimpului înaintat această chestie se va târăgăna până la primăvară. Pentru amănunte e nevoie de o cercetare mai temeinică a afacerii¹. Sfirșește spunînd că așteaptă ordin precis în această chestie¹.

La 8 Ianuar 1866 Dunin îi comunica principelui Adam Sapieha că Guvernul român, din cauza economiilor, cu data de 15 Decembrie st. v., a scos din serviciu treizeci și șase ingineri de districte. Între aceștia erau și șase Poloni. Maiorul Librecht, directorul Poștelor și Telegrafelor, e atotputernic. Cuza în mod public spune că din anturaj numai în el are încredere. „Nu de mult șeful contabilității în Ministeriul de Finanțe, care e în același timp și deputat, a opinat ca Adunarea deputaților să ceară de la maiorul Librecht socotelile pe cinci ani din urmă. Librecht a socotit aceasta ca o ofensă adusă onoarei sale, a provocat la duel pe propunător (wnioskodawca); până acum chestia nu e tranșată, dar, cu siguranță, directorul, din cauza multor puncte de vedere, nu va prezenta conturile“.

Societatea de cale ferată de supt conducerea Englesului Barkley începe lucrul la primăvară.

Pomenind de persoanele influente la Curte, Dunin înșiră pe următoarele: doctorul principesei, Davilla; colonelul Pisoschi, aghiotantul principelui; principesa Elena, principesa Obrenovici; maiorul Librecht; generalul Florescu, senatorul Plagino și alții. În cas de nevoie, Sapieha se poate cu succes adresa tuturor acestora prin mijlocirea lui Alecsandri.

„Am amintit de finanțele Statului. Sînt în cea mai rea stare. De mai bine de două luni Guvernul a încetat să plătească mandate (mandaty = Zahlungsanweisung). Particularii au scontat acestea cu

¹ *Ibid.*

o pierdere de 10-15 % și sînt în curs patruzeci milioane și douăzeci milioane de bonuri de tezaur. Camera a aprobat un împrumut numai de șase milioane de plăști. Consulul belgian Poumay îl negociază. Acesta nu va ajunge pentru mult timp, și greutățile cresc. Am vorbit cu membrii comisiei bugetare din Cameră; și aceștia gîndesc să aducă proiectul pentru a vă da în arendă vama sării și a tutunului, — ceia ce sigur Camera și Guvernul vor primi. Deci va fi din nou o afacere pentru antreprenori, cari cu atît se ridică aici, cu cît Guvernul se coboară (spada)... Senatul a și votat adresa la discursul tronului în termeni foarte simpatici, cu o majoritate de patruzeci și nouă de voturi; cu Camera deputaților chestia va fi mai grea, mai cu samă după întîmplarea din ultimele zile, căci partisanii adversarilor politici la ieșirea din sala deputaților au aruncat un șnur (stryczek) la gîtul unui deputat din opoziție și au început a-i căra cu bastoanele (okładac kijami) în așa fel, încît, abia izbutind să scape, a intrat în sală ținînd șnurul în mînă ca un corpus delicti și strigînd împotriva Guvernului care te silește să vii la ședințe cu revolvere, pentru ca să te poți apăra de atacuri asămănătoare. Președintele Epureanu a restabilit cu greu liniștea, adăugînd că făptuitorul a fost prins și din investigația judecătorească se va arăta dacă Guvernul a fost amestecat în aceasta“¹.

Principele Adam Sapieha, în afară de preocupările lui politice în raportul cu România, mai avea și altele de ordin financiar². Acel care trebuia să trateze cu Cuza aceste chestii era prietenul și colaboratorul lui Sapieha, contele Leon Ryzyszczewski. Cuza însă nu-l cunoștea pe conte, și atunci trebuia să-i fie recomandat. În această chestie scriînd Dunin lui Sapieha, spune că, dacă n'ar fi posibil ca principele polon să-l recomande pe conte, mai rămîn patru căi pentru aceasta: 1) pe cale diplomatică, prin mijlocirea lui Alecsandri, represintantul lui Cuza de la Paris; 2) prin mijlocirea lui Baligot de Beyne, vechiu cunoscut al fostului comisar al Guvernului Național polon la Constantinopol, colonelul Zygmunt Jordan; 3) prin mijlocirea aghiotantului princiar colonelul Pisoschi, pe care Sapieha îl cunoscuse la Ems și 4) prin mijlocirea principesei Maria Obrenovici. Pentru această recomandare Glück nu

¹ Arch. Sapiehow, ms. 699, scrisoare din București.

² Vom reveni cu detalii, într'o lucrare pe care o pregătăm.

este bun, mai întâiu pentru că principele Cuza are o idee foarte proastă despre inteligența lui și, al doilea, pentru că și-a pierdut favoarea la Curte; „de altfel“ — continuă Dunin — „a demisionat din toate funcțiile sale și nu mai este doctor al principelui. Cause ale acestui fapt au fost aventura din Camera deputaților, care ducea un războiu veșnic cu doctorul Glück, și apoi o scenă cu însuși principele Cuza. Cuza bolnav n'a voit să ia un praf prescris de Glück. Atunci acesta i-a povestit o anecdotă: Frederic-cel-Mare avea ca doctor pe Heine și, odată, când n'a voit să primească doctoria prescrisă de el, doctorul i-a spus că prima datorie a pacientului e să asculte de doctor; că, el fiind doctor al spitalului principal, cu aceiași grijă vindecă de o potrivă pe cerșitori, ca și pe rege; și, după cum celorlalți nu li permite să se opuiască dispozițiilor sale, asemenea și de la rege, spre binele lui, cere ascultare“.

Cuza i-a răspuns — Dunin citează chiar vorbele lui Glück: „Es ist alles recht, doch ist der Unterschied dass ich kein Friedrich der Grosse, sondern nur ein miserabler walachischer Fürst bin, und du kein Heine, sondern ein miserabler polnischer Jud, der ein Esel bist“. Locul lui Glück la Curte l-a luat rivalul lui, doctorul Davilla.

Despre starea financiară a țerii Dunin scrie: „Starea financiară a Statului e foarte rea; funcționarii și armata nu sînt plătiți de două luni“, iar despre viața politică spune că nici acum certurile cu Camera n'au fost rezolvate și, de și s'a schimbat Ministeriul acesta, nu va dura mult și va fi rechemat Kogălniceanu¹.

Asupra lui Kogălniceanu, al cărui Ministeriu căzuse la 26 Ianuar 1865², Glück scria din București, la 27 Iulie, lui Adam Sapiiha: „Kogălniceanu nu poate fi aici înlocuit prin nimeni. Este poate singurul Român genial care pe lângă o mare experiență în chestiunile publice este dotat cu o extraordinară hărnicie și putere de muncă, necunoscută aici“. Glück crede că mai curînd sau mai târziu Cuza îl va rechema³.

* * *

¹ *Ibid.*, scrisoarea lui Dunin către Ad. Sapiiha, din București, 18 Februar 1866.

² A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza-Vodă*, II, Iași 1903, p. 11.

³ Arch. Sapiehów, ms. 699.

La câteva zile după plecarea principelui Cuza la Băile de la Ems izbucnește cunoscuta răscoală din București (3 August 1865)¹. Un oarecare Polon A. Łabędz scria la 22 August 1865 din București lui Sapięha, arătându-i că revolta ar fi fost cauzată de: 1) acțiunea nemulțămiiților de starea actuală a lucrurilor. Acest partid, „activînd în interesul Rusiei, dorește ca prin numeroase turburări să aducă ocupația rusească în România și să se puie supt aripile ei protectoare“; mai sigur însă e că, 2), „aceste neliniști sînt o provocare a citorva confidenți ai lui Cuza, ca maiorul Librecht, aghiotantul și directorul telegrafelor, și Marghiloman, prefectul poliției“. Prin acestea ei voiesc să-și deschidă drumul spre funcțiuni mai înalte și să strîngă și mai mult legătura dintre ei și principele Cuza.

* * *

Scriînd lui Sapięha, Łabędz spune că din cauza crizei financiare Guvernul român a hotărît să vîndă cincizeci și patru din pădurile sale cu obligația să fie tăiate în timpul de la 1865 la 1870. Pe provincii, pădurile sînt astfel repartisate: cinci în Muntenia, douăzeci și două în Oltenia, douăzeci și șase în Moldova, iar pe districte, astfel: cinci în districtul Ilfov, cinci în districtul Vlașca, zece în districtul Vaslui, patru în districtul Tutova, patru în districtul Rîmnicul-Sărat, patru în districtul Putna. Ca suprafață, pădurile ce urmează a fi tăiate ar fi cam de patruzeci de mii de pogoane. Agenți turci caută să cumpere pădurile, dar Polonii ar putea fi preferați, dîndu-li-se întîietatea. „Înțelegîndu-te cu funcționarii de la serviciul pădurilor“ — scrie Łabędz —, s’ar putea căpăta cea mai mare parte a acestor păduri cu un preț foarte mic“.

* * *

Și la Cracovia, în Biblioteca principilor Czartoryski, am găsit mult material relativ la Cuza-Vodă. În afară de lucrarea mai mare pe care am scris-o pe baza acestor documente și a altora din alte arhive, dăm mai jos câteva notițe care credem că vor interesa pe istorici.

Sforțările Guvernului Național Polon în a doua jumătate a anului 1863 pentru a atrage Austria de partea sa, nu sînt mici. Aceste sforțări își au însemnătatea lor și pentru cunoașterea

¹ A. D. Xenopol, *o. c.*, II, p. 32 și urm.

Domniei lui Cuza-Vodă, căci sînt în directă legătură cu planurile de a se compensa Austria în Principate. Cele cîteva documente pe care le-am găsit relativ la această chestiune nu-mi permit decît să punem problema, dînd cîteva detalii în plus față de cele cunoscute pînă azi, rămînînd ca tratarea acestei chestiuni să fie reluată atunci cînd cercetări arhivalice vor aduce la lumină nou material informativ.

În instrucțiile pe care le trimete Guvernul Național lui Władysław Czartoryski la 17 August 1863 se vede clar care era atitudinea Polonilor față de o eventuală întindere a hotarelor austriece în dauna noastră. Austria trebuie bine dispusă pentru aspirațiile polone — sună instrucțiile, — arătîndu-i-se „că exterminarea elementului polon din Lituania și Ucraina amenință direct Austria, că, dacă nu va sprijini Polonia, va trebui în foarte scurt timp să dea Galiția Rusiei, care va izbuti să pătrundă și la Slavii din Ungaria, că, aranjînd omeneste chestiunea cu noi, ar putea să spere o compensație corespunzătoare, pentru care singuri noi am putea s'o ajutăm; fie în România, fie la Slavii sudici”¹.

Deci e clar: Guvernul Național ar fi fost gata să ajute o eventuală ciuntire a României, dacă ar fi primit sprijinul Austriei în contra Rusiei.

Nu știu cum a acționat Czartoryski în baza instrucțiilor de mai sus, sau poate că nu le-a luat în seamă niciodată, cu toate că, din informațiile pe care direct le-a căpătat la Paris, era convins că Franța ar conveni la sacrificarea Principatelor romîne². Numai admițînd aceasta — bine înțeles dacă nu cumva căpătase între timp alte instrucții, ceia ce e posibil, — înțelegem de ce, la 25 Septembrie 1863, scriînd doctorului Glück, îi spune că Gu-

¹ Biblioteca Czartoryski, mss. 5708 și 5709. Am tradus cuvîntul din original „Woloszczyzna“ cu România, de oare ce acest nume era dat de Polonii epocii, cînd Moldovei, cînd Munteniei. V. și ms. 508/63, păstrat la Biblioteka Narodowa (Rapperswill), Varșovia.

² *Ibid.*, ms. 5723, secretarul lui Czartoryski, Plichta, către agentul de la Constantinopol, colonelul Jordan, Paris, 28 August 1863: „Trebuie să adaug că comunicările secrete ale d-lui colonel relativ la dispoziția Franciei față de Români concordă cu totul cu acestea pe care principele Vladislav le-a căpătat aici în Ministeriu, unde în general, acum, puțin se îngrijesc de aceste provincii și la nevoie ușor le-ar sacrifica; dar acest lucru trebuie ținut în mare taină, pentru ca să nu ni stricăm dintr'o dată legăturile cu principele Cuza“.

vernul Național nu gândește ca în schimbul Galiției să sacrifice Principatele române, ci, din potrivă, dorința lui e de a întări situația Românilor prin independență. Urmarea renașterii Statului polon ar fi susținerea ca Basarabia și Bucovina să se alipească la România¹. În discuția pe care a avut-o Czartoryski la începutul lui Octombrie cu secretarul ambasadei austriace din Paris, Müllingen, principele polon a afirmat „că e greu pentru un Polon să dorească înghițirea României de către Austria”².

* * *

Este cunoscută misiunea lui Anastase Panu, care trebuia să plece la Paris, Viena și Londra „spre a cerca, dacă, la cas de vacanță a gospodaratului și a instituirii unui guvern provisoriu, Principatele puteau fi expuse unei interveniri colective sau separate, și dacă ele pot nădăjdui a dobândi un principe străin”³. De și în August 1865 plecarea lui Panu era hotărâtă el a plecat tocmai prin Martie 1864⁴. Brîncoveanu, care făcea și el parte din misiune pe la sfîrșitul lui August 1863, era acum la Viena. În acest oraș a început să-l vorbească de rău pe Cuza. Spunea că acesta a căpătat învoire de la Rusia ca să se arate favorabil cauzei polone, pentru ca să aibă posibilitatea să informeze Rusia despre tot⁵. Se pare că Brîncoveanu a fost bine primit în capitala Austriei, pentru că această țară — scrie Gradowicz — „este acum sigură că Italia și Rusia s’au înțeles ca să acționeze în Ungaria și mijlocitorul acestei expediții avea să fie principele Cuza și România”⁶. Cît adevăr se cuprinde în aceste versiuni pe care ni le relatează Gradowicz, cunoscut ca neprieten al lui Cuza, e greu de spus, dar, după cît rezultă dintr’o scrisoare din Viena, neiscălită, și în care

¹ *Ibid.*, ms. 5744.

² Bibl. Czartoryski, ms. 5712: „Cz. montre dans la Turquie une alliance assez sérieuse pour l’Autriche; il ne parle pas des Principautés-Unie comme d’une compensation pour l’Autriche, car il est difficile à un Polonais de désirer l’absorbition par l’Autriche de la Roumanie. M. répond qu’on peut ne pas en parler, car l’Autriche a déjà refusé cette compensation, qui lui a été offerte”.

³ A. D. Xenopol, *o. c.*, I, pag. 274.

⁴ *Ibid.*, nota 41, p. 274-275.

⁵ Bibl. Czartoryski, ms. 5744, scrisoarea lui Gradowicz către Czartoryski, Viena, 29 Septembrie 1863.

⁶ *Ibid.*

se reproduce părerea unei oarecare persoane dintr'un Ministeriu austriac (Gagern?), Austria îl socotia pe Cuza periculos. Deci existau motive pentru ca Brâncoveanu să fie bine primit, iar neadevărurile debitate de el să fie crezute. Autorul scrisorii, anonim deocamdată, poate un Polon, spune că singura garanție pentru Austria ar fi ca Franța să părăsească pe Cuza, ba încă arată și mijloacele cum ar putea fi atrasă Austria de partea Franciei: permițându-se răsturnarea lui Cuza, României ar alege „rege“ pe „primul bărbier“. Franța și Austria ar refuza recunoașterea acestuia și ar pune pe tron un principe dușman al Rusiei. Scrisoarea continuă, spunându-se că „d. Gagern, vorbind despre provincii (cele românești), a spus că de la un timp Românii transilvăneni fac o propagandă eficace pentru Austria și gândul lor este să unească întreaga Românie supț stăpînirea Austriei, ca un regat autonom“¹. Purtătorul acestei scrisori, după cum rezultă din conținut, către adresantul care nu e menționat, era să fie Brâncoveanu. Curînd însă s'a renunțat la el, de oare ce scrisoarea, fiind socotită prea însemnată, n'a putut fi încredințată unei persoane care nu era destul de bine cunoscută.

Tot în scrisoarea citată a lui Gradowicz, la sfîrșit, se află un adaus al unei alte persoane, care nu iscălește, și în care se spune că Brâncoveanu așteaptă să-i vie o plîngere a Românilor împotriva celor patru ani de guvernare a lui Cuza. „Această adresă va fi adusă de un oacare domn Panu, și aici va fi bine primită. Aici (adecă în Austria) sînt revoltați împotriva lui Cuza pentru tendințele lui ruso-italiene și împreună cu Anglia vor protesta împotriva cererii lui Cuza de a lua dictatura“.

Gh. Duzinchevici.

Despre Dora d'Istria

Nu se cunoaște la noi frumoasa *Bibliografia della principessa Elena Ghika, Dora d'Istria*, de cunoscutul istoric venețian Bartolomeo Cecchetti (Veneția 1868) (cu portretul din broșura lui Amédée Pommier și cu o fotografie alipită) Cecchetti vorbește, în dedicația către vice-bibliotecariul de la Marciana, Giovanni

¹ Bibl. Czartoryski, ms. 5740, Scrisoare din 2 Octobre 1863.

Veludo, de „corespondența științifică instructivă“ a lui cu scriitoarea; în ultimul timp, el a cetit un memoriu despre dînsa la Ateneo Veneto, în ale cărui „Acte“, volumul V, pe acel an, ar sta să apară. La pagina 10, nota 1, se pomenește despre o cercetare documentară a Dorei d'Istria asupra lui Grigore Ghica I-ii: „Gregorio I Ghika e la Repubblica veneta“. Garibaldi o îndeamnă să facă pe Romini a ajuta aspirațiile ungurești (p. 11). Se laudă entuziasmul ei pentru libertatea oricărei nații și se notează legăturile cu Veneția. În ziarul „Dritto“, ea protestă contra prelungirii ocupației austriece la noi (p. 15). Se asigură că scrisorile ei de cuprins istoric ar merita să fie publicate (p. 17). De o mare energie fizică, ea urcă munții, la Jungfrau, și scapă din apă o femeie (*ibid.*). Elevă a lui Kaufmann și a lui Felice Schiavoni, expune la Dresda în 1845. Se pomenește paginile despre dînsa iscălite Adam Wolff și Artom. La Societatea Geografică din Paris e aleasă în locul cunoscutei călătoare Ida Pfeiffer. Ca aspect era, la acea dată, „una giovane donna, dalle nobili sembianze, cui se il pennello dello Schiavoni o il bulino di Salmon e di Weger hanno potuto comprendere, non giunsero mai a riprodurre quella vita che le brilla ne' grandi occhi azzurri e in ogni atto della maestosa persona“ (p. 21).

În bibliografia bogată și precisă sint de relevat articolele, necunoscute la noi, despre literatura românească în *Libre Recherche* de la Bruxelles, V (1857), și în *Rivista Orientale* din Florența, 1867, despre Biserica noastră, în *Étoiles du Danube* de la Bruxelles, 22 April 1857, în *Dritto* de la Turin, 1856, în *Spectateur de l'Orient*, 1858-9, despre Statul romin în *Dritto*, 2 April, 9, 17 Septembre, 3, 9 Octobre, 8 Novembre 1856, despre „eroii României“, *ibid.*, 1856-7, despre țară, ca pitoresc, în *l'illustration*, 19 Februar 1861, despre serbătorile noastre, în *Mondo Illustrato* din Turin, 25 Maiu, 25 Iunie 1861.

Se dă și toată seria studiilor și notițelor ce au fost consacrate Dorei d'Istria, „noua Corină“ (și al lui Radu Ionescu, în *Revista Română* pe 1861).

Nu se uită nici seria portretelor.

Lucrarea lui Cecchetti va fi de neprețuit folos pentru cine va încerca să dea studiul complet de care fără îndoială e vrednică, în ciuda unei lipse de fisionomie proprie ca gînditoare și scriitoare, această femeie în adevăr extraordinară.

N. Iorga.

Un plan de cruciată din inițiativă românească¹

În Biblioteca Națională din Paris (collection Dupuy, No. 662, fol. 289.290) se păstrează o copie a unui document prin care vedem că planurile de distrugere a Turcilor ale lui Mihai Viteazul, în jurul anului 1619 nu numai că n'au fost pierdute din actualitate, ci ocupau încă în mod viu spiritele conducătorilor creștinătății din acea vreme. În acest document, precum se poate vedea, se vorbește în termeni generali despre organizarea unei miliții creștine, cu scopul să apere Sfânta Cruce împotriva Turcilor; în fond însă, de sigur era vorba de învingerea unei adevărate cruciate împotriva păgânilor. Acest început de cruciată, care ca și celelalte n'a ajuns la niciun rezultat practic, fără îndoială, a fost o creație a lui Petrașcu, fiul lui Mihai Viteazul și a lui Radu Șerban, pe atunci pretendent domnesc: ei amândoi se aflau la Viena.

„Questi, che havevano mira di far novo ordine di cavaglieri, aspettavano resolutione dal Papa, a cui havevano mandato il Petri gnano, un de' tre institutori, et, essendo tornato lettere qua al nuncio, si è visto che Sua Santità vi voleva per condicione che questo novo ordine havesse il seggio per sempre in Allemagna et che per sempre ancho il gran monsignor dovesse esser Allemano, le quali appendici non piacendo a' cavaglieri, si son risoluti, venerdì, a 8 del corrente, pigliar la croce et ordine da se stessi, et così, andati in un luogo aperto qui dentro di Vienna, appresso l'Hospitale de' fate ben fratelli, a ciel scoperto li institutori si messero i collari l'uno a l'altro con le croci, et poi si diedero alli altri sussequentemente con giuramenti et solemnità conforme alli novi instituti loro et dove, non consentendo il Papa, s'intitulavano cavaglieri della madre di Deo, lor si farà nominare cavaglieri della militia christiana; vogliono gli intendenti ch'il pontifice procurasse d'aggiungervi le dette conditioni con bona mira, perchè, considerando esso questo esser un ordine di Francesi et Allemani con pochi Italiani et niun di

¹ Cf. articolul d-rei Elvira Georgescu, în *Revue historique du Sud-Est européen*, 1934.

Spagnoli, potesse apportar disturbo allà quiete d'Italia, se il gran maestro si faceva Francese; massimo che pur pretendevano che questi cavaglieri dovessero haver ferma stanza in Italia; altri dicono altre cose, et solo Dio sà il cuor di gli huomini. Item, tornandó al fatto, questi cavaglieti sono di tre differenze. Alcuni sono gran croce, altri commendatori, e i terzi sono cavaglieri di questa; i cavaglieri gran croci portano un colar d'oro come quello del Tosone, fatto di quindici stelle, e frà una stella e l'altra vi è un nodo fatto con un cordone di San Francesco, e vi è la croce attaccata assai grande da una parte; nel mezo la Madonna in campo turchino, posta in un sole con raggi attorno, et dall'altra un San Michelle. Gli commendatori portano la croce della stessa maniera, ma senza collare. Et tanto li uni, quanto gli altri portano una croce grandissima turchina, con ramo d'oro virgino e sole, che fa gran vista. Tutti le danno poca durata, per esser ordine che par fundato con ambitione, come per haverlo fatto così da per se senza authorità, anzi contro la intentione del pontifice.

Han dato nota de' cavaglieri, che è la seguente: Cluj

Nota de' cavaglieri che in confraternità han preso le croce in Vienna nel mezo di marzo 1619.

I principalli duoi institutori si dieron le croci l'un e l'altro, e questi furon:

L'illustrissimo et eccellentissimo signor duca di Nivers, l'illustrissimo signor cavagliero d'Altam, et essi poi dieron le croci et collare allì infrascritti personalmente:

L'illustrissimo et eccellentissimo signor duca di Sassonia il colonello; l'illustrissimo et eccellentissimo Radulfo Baivodo, principe legitimo della Vallachia; l'illustrissimo signor cavagliero Giovinienzo d'Arco, gentilhuomo di camara del re Ferdinando; l'illustrissimo signor marchiese de Rovigliach, di Guascogna; l'illustrissimo signor conte di Puecham, colonello di mille cavalli di S. M. Cesarea; il signor Gio.-Battista Petrignano, Italiano.

Et, terzo, institutori, cavaglieri che pigliorno la gran croce per procuratore, quali procuratori pure furno o gran principi o gran cavaglieri:

L'illustrissimo et eccellentissimo signor duca di Sassonia, fratello del secundo; l'illustrissimo et eccellentissimo signor cavagliero

Omanai¹, un maggiore signore d'Ongaria; P'illustrissimo et eccellentissimo signor duca Coreski, Pollaco; P'illustrissimo et eccellentissimo signor duca d'Olica di Russia; P'illustrissimo et eccellentissimo signor staroscito di San Domirei², che fu suocero del Gran-Duca di Moscovia passato; P'illustrissimo signor Candi; P'illustrissimo et eccellentissimo signor duca di Rossi; P'illustrissimo signor marchese di Villiers, Francese; P'illustrissimo signor marchese di Mirona di Russia; P'illustrissimo signor cavagliero d'Amplier³, Lorenese; P'illustrissimo signor cavagliero d'Onopalchi, Pollaco.

Cavaglieri commendatori quali hanno personalmente ricevuto le croci: L'illustrissimo Petraschi Vaivoda, figlio del già Michele vaivoda et genero del principe di Valachia; P'illustrissimo signor colonello cugino della Maestà del re di Pollonia Suiceri (?); P'illustrissimo signor cavagliero Marc' Ant. Scotto d'Agazano, Italiano; P'illustrissimo signor Martino Strassoldo, gentilhuomo di camara della Maestà di Bohemia et Ongaria; P'illustrissimo signor collonello Tarnoschi, Pollaco; Monsù di S. Stefano, Francese, luogotenente generale d'huomini d'arme di Francia; P'illustrissimo signor collonello Gasperghi, gentilhuomo di camara del Serenissimo di Baviera; P'illustrissimo signor Tenaghel, cancellier della Svetia, per la Maestà del Re di Polonia; P'illustrissimo signor Pietro Petriagnano, fratello del detto signor Gio.-Battista.

Sei altri cavaglieri gran croci et molti commendatori; altri moltissimi di questi, che eccedono il numero de m/2, non son qua scritti per non esser stati presenti, nè mandato ancora le loro procure, ma se le darà le croci secundo che giungeranno.

Giuramento che fanno i cavaglieri de la militia christiana.

Ihesus Maria. Ego N. iuro per Deum quem adoro et per nobilitatem meam me perpetuo servaturum hos articulos iuxta institutum ordinis equitum militiae christianaе.

P-o. Pacem iustam inter populos ac principes christianos una cum ordine equitum militiae christianaе legitimis mediis semper procurabo.

2-o. Liberationem christianorum ab infidelium oppressione una

¹ Homonai.

² Dimitri.

³ Dampierre.

cum ordine equitum militiae christianae legitimis medijs semper procurabo.

3-o. Fidelitatem meis naturalibus et legitimis principibus semper servabo, sub poena infamiae perpetuae et privationis insignium militarium et equestrium huiusce ordinis equitum militiae christianae.

4-o. Quod semper crucem ordinis gestabo.

5-o. Quod semper ordinis praefati superioribus in officijs ab iisdem et ordine constitutis libenter obsequium prestabo ordinisque honorem et utilitatem legitimis meis prae viribus semper promovebo.

Essi stessi han dato la coppia di questo giuramento, et presto dicono di mandar fuori le ordini del ordine, e mandano persone, etc., ambasciatori a tutti i gran principi a dargliene parte. Si crede procureran l'assenso del Papa, ma, essendosi sin hora quà mostrato il nuncio non molto contento per haver preso questa croce fuori del tenore proposto a Sua Santità, anzi con mostrar qualche sdegno verso lui, per non ci haver al principio liberamente concertato quel che ricercavano, si dubita da alcuni ne possi nascere qualche disgusto.

Her l'altro giunse quà un corriere del Gran-Duca di Toscana al suo ambasciatore; si crede portasse le ordini bastanti per far i 500 cavalli che ha offerto d'aiuto a questi militi.

Al campo s'intende sian seguite scaramuciate di poco rilievo, in che però i nostri han mostrato valore sempre con danno de' nemici.

Il conte d'Amplier ha monitionato da questa parte et presidati alcuni luoghi molto vicini al essercito bohemo, et lunedì, 4 del Instante, entrò per forza in Gricem città, la prese et saccheggiò, con morte di circa 70 soldati nimici et molti prigioni, che fece subito liberare, ma la fortezza non fu presa. Si ritirò finalmente, con perdita di 7 de' suoi, et hora è giunto quà a Vienna.

Questo è quanto posso dir a Vostra Signoria co'l presente ordinario. Serve la presente in raccordarmeli il solito afetto a servire, et le bacio le mani, et a tutti i signori di Casa, e son di fretta, nè posso compire in più. Vienna, a 13 di marzo 1619.

Ancho si crede sia per farsi il convento in Egra per la pace, e pur per questo hor hora manda Sua Maestà Cesarea il vicepresidente del consilio aulico per ambasciatore in Sassonia*.

T. Holban.

O scrisoare a lui Alexandru Coconul

Cu multă vreme în urmă, d. N. Iorga publicase o scrisoare a Domnului Munteniei, Alexandru poreclit Coconul, către ambasadorul frances la Constantinopol, Philippe de Harlay, baron de Césy¹. Era vorba în acea scrisoare, în afară de legăturile de prietenie dintre Domn și ambasador, întreținute de corespondența al cărei purtător era însuși unchiul lui Alexandru, „il signor Minetti, nostro zio“, și de bunele raporturi ce existaseră cîndva între părintele și predecesorul Domnului actual, Radu Mihnea, răposat de curînd, și Césy. Scrisoarea pe care o înfățișăm aici, și care ca dată precede cu cîteva luni pe cea publicată de d. Iorga, amintește despre aceleași lucruri, dar într'o mai tristă împrejurare, deoarece ce ea servește în același timp de înștiințare a încetării din viață a fostului Domn. Ea se păstrează în biblioteca Institutului, la Paris, în volumul 270 al colecțiunii Godefroy, fol. 7 :

Illustrissimo et Excellentissimo Signore, Signore mio
osservandissimo,

Con questa occasione non ho voluto manchare di mandare la mia debita osservanza, per salutar Sua Signoria Illustrissima con debita salute et conveniente, et parimente dar anchora aviso delle mie disgratie fatte per la volontà di Signor Iddio. Già tre mesi fa che ho perso il mio padre Radulio Vaivoda, et adesso anchora mi è morta la madre. Considerando però io quella buona amicitia et fratellanza che Sua Signoria Illustrissima ha avuta con la benedetta anima di mio Padre, cusì anchora io prego Sua Signoria Illustrissima che mi tengi (*sic*) in quella medesima consideratione; et io, in tutto che potrò servir a Sua Signoria Illustrissima, sarò sempre pronto ad ogni commando suo. Il Signor Tomaso Fornetti è capitato quì, et portò la lettera di Sua Signoria Illustrissima mandata all' (*sic*) mio padre; ma, a quando fu la sua venuta, era in tempo di tribulationi, et cusì l'ho ricevuta io et inteso quanta la scrive. Però di quì inanzi sarò per servir a Sua Signoria Illustrissima, come che ho scritto anchora di sopra; solamente Iddio la conservi con buona sanità et mantenga con ogni colmo di felicità. Di questa me ricomando in la sua buona amicitia. Dato in Buchoresti, ali 2 di Maggio, all'anno 1626.

Di Vostra Illustrissima Eccellenza
affettionatissimo amico ad ogni commando,
Io Alexandru Voevoda.

¹ N. Iorga, *Acte și Fragmente*, I, p. 64-5.

(Adresa :) All'Illustrissimo et Excellentissimo Signore, il Signor Filippo Airlay, Baron di Cesi, Consigliero di Stato et privato, Ambasciadore ordinario alla Porta Ottomanna di Sacratissima Maestà Christianissima, Signore et amico affettionatissimo.

Al. Ciorănescu.

Documente despre Romîni în secolul al XVI-lea

În Biblioteca Polonă din Paris se găsesc următoarele acte cu privire la pretendentul Socol :

1558, februarii 10, Colosvarini.

Litterae Isabellae, reginae Hungariae, etc., ad dominum Dela Vigne¹, oratorem regis Gallorum in Excelsa Porta, etc.

Isabella, Dei gratia Regina Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, etc.

Ill. magnifice domine, amice nobis sincere dilecte, salutem et prosperorum quorumque optatum successum.

Per fidelem nostrum generosum Thodorum Balintyt, Aulae nostrae familiarem, accepimus literas D. Vestrae Illustris Magnificae et summam erga nos filiumque nostrum serenissimum benevolentiam complacendique studium, curas [item] et sollicitudines in negotijs nostris filiique nostri Serenissimi in Excelsa Porta promovendis aperte intelleximus, et illi gratias ingentes agimus confidimusque Dominationem Vestram Magnificam etiam deinceps consimilem operam navaturam, ubicumque usus tulerit, cuius, Deo duce, per occasionem si vivere licebit, benevole etiam meminisse conabimur. Voluimus autem illi significare quod nos ad mandatum potentissimi imperatoris boiarones profugos hortatae sumus ut in Transalpinam regrederentur, assecurantes quod Myrche Waiwoda illos non impediret, nuperque etiam per literas suas iureiurando Myrche nobis promiserat, et tamen intelligimus boiarones ad unum omnes atrocissima morte interemptos, id quod nobis non potest non esse acerbissimum. Nunc quoque hic relat. Waiwoda, confisus clementiae Imperatoriae Maiestatis, libere deducitur, per hominem nostrum egregium Petrum Bossijr, Aulae nostrae familiarem, ad Excelsam Portam, nollemusque quod illi aliquid mali contingeret, etiamsi ipse volens et ultro cupivit ad Portam proficisci. Id quod volu-

¹ De la Vigne a fost ambasadorul Franciei la Constantinopol între anii 1543 și 1559 (Archives des Affaires Étrangères, Paris, fonds Turquie. Supplément no. 1, Correspondance politique, fol. 20-3).

mus Dominationem Vestram Ill. Magnificam non latere. Cuius opera benevola etiam per occasionem iuvari poterit, ac Myrche waiwodae tyrannis ut in Porta male audiat imprimis meretur.

Rogamus etiam velit crebrius nos literis suis super rebus dignis certiores reddere, quod nobis erit longe gratissimum. Quam etiam rectissime valere optamus.

Isabella.

(Biblioteca Polonă, caiet no. 22, fol. 487 ; copie. Această scrisoare este publicată și în Hurmuzaki, I, p. 12, însă sînt greșeli de lectură și lipsuri.)

3 maii 1558, Albae Iuliae.

Litterae Isabellae, Reginae Hungariae, ad dominum Dela Vigne, oratorem Regis Gallorum in Excelsa Porta.

Isabella, Dei gratia regina Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, etc. Magnifice domine, amice nobis sincere dilecte, salutem et felicitium quorumque optatum successum. Accepimus literas D. Vestrae Magnificae, et eas benevole intelleximus. Ingentes autem agimus illi gratias quod nos de magnis et arduis rebus utilitatem et commodum nostrum filijque nostri Serenissimi ac regni nostri publicum spectantibus, ac etiam de negotio Bebek et Zokol, faventer certiores reddiderit. Etsi vero studium et benevolentiam D. Vestrae Ill. Magnificae antea quoque semper multis nominibus perspectam habuerimus et nihil unquam quicquam in ea dubitaverimus, tamen nunc maxime videmus illam ea et agere et cogitare quae in rem nostram et filij nostri serenissimi ac regni nostri communem spectare videntur. Quare certo sibi persuadeat D. Vestra Magnifica nos ipsum Zokol brevi ad Excelsam Portam missuras esse; verum quod hactenus mittere nequiverimus in causa fuit quod res ipsius, quae in diversis locis regni nostri dispersae fuerant, per familiares nostros conquiruntur, quae nondum adhuc in universum ad nos adductae sunt, speramus tamen brevi nos eas habituras, quas ubi in totum habuerimus, confestim ipsum, una cum rebus suis universis, iuxta mandatum Caesareae Maestatis, ad Excelsam Portam mittemus. Rogamus autem D. V. Mag. velit deinceps quoque nos de rebus utilibus et necessarijs sedulo certiores reddere ac homines et oratores nostros ad Excelsam Portam missos in omnibus negotijs nostris benevole instruere et eis quae utiliora iudicantur consulere. Officij vero ac benevolentiae

D. V. Ill. Mag. suo tempore Deo duce faventer recordari conabimur. Quam etiam rectissime et diutissime valere optamus.

Isabella. Ioannes Sigismundus.

(Biblioteca Polonă, caiet no. 80.)

1558 mai, 4, Albae Iuliae.

Litterae Zokolij Dvornic ad dominum Dela Vigne.

Spectabilis et Magnifice domine, domine mihi observandissime. Post perpetuam servitiorum meorum commendationem. Spectabili Magnificentiae Vestrae immortales ago gratias quod Magnificentia Vestra dignata sit pro salute et permansione mea Serenissimae Reginali Maiestati Hungariae suas dare literas, in quibus pro me magnopere apud Maiestates Suas Magnificentia Vestra laboravit. Quare Serenissima Reginalis Maiestas, ad mandatum potentissimi Galliarum regis, domini sui clementissimi, adque literas Magnificentiae Vestrae, libenti animo me ad Serenissimam Portam Caesareae Maiestatis misit, idcirco(?) iam nunc sum in via. Supplico itaque Magnificentiae Vestrae, tanquam domino et patrono de me bene merenti gratioso, dignetur, respectu perpetuorum servitiorum meorum et intuitu omnipotentis Dei, apud invictissimam Caesaream Maiestatem, apud passas laborare in hoc ut negotium meum istic cum possit habere modum et talem conditionem ne pro me potentissimus Galliarum rex, princeps perpetuo clementissimus, et Maiestas Reginalis Hungariae, etc., in praecipuis suis nominibus in universa christianitate speciosissimis, extenuentur: quicquid autem Magnificentia Vestra mecum nunc fecerit boni, id omne ad summum potentissimi regis Galliarum, domini nostri perpetuo clementissimi, et Maiestatis Reginalis Hungariae, etc., vergebit. Quemadmodum autem ego semper fidelissima servitia mea Reginali Maiestati Hungariae exhibui et impendi, et deinceps quoque, dum vivam, praecipue potentissimi principi Galliarum, tanquam domino meo semper clementissimo, impendam et exhibebo. Posterum Magnificentiae Vestrae supplico dignetur Magnificentia Vestra laborare apud omnes passas in hoc ut, quum iam sim in itinere, ne a quibusdam, in via pergendo ad felicem Portam potentissimi Imperatoris, aliquam habiturus sim molestiam, sed ut tuto ad faciem Magnificentiae Vestrae possim pervenire. Quod si Deus concesserit ut salvus et incolumis ad Magnificentiam Vestram et ad felicem Portam potentissimi Imperatoris pervenire potero, Magnificentiae Vestrae mala quae imminet capiti meo et quibus incusor

tuto de verbo ad verbum Magnificentiae Vestrae referam, ex quibus me ibidem excusatum habeo. Omnipotens Deus Magnificentiam Vestram felicem quam diutissime conservare dignetur.

(Biblioteca Polonă din Paris, caiet no. 24, fol. 80, copie.)

23 septembre 1585.

Instruction et lettres de l'ambassade du Sieur de Lancosme¹, ambassadeur en Levant pour le Roi Henry III, l'an 1585.

...Le prince de Valaquie Petrus, qui n'agueres avoit esté restitué en sa province par le moyen, entremise et autorité de Sa Majesté et de l'ambassadeur Germigny, ne s'est pas veritablement comporté comme il devoit à l'endroit de certaines bonnes et honnestes personnes, comme est l'abbé Strossi, le medecin la Corde et autres, qui luy ont presté argent en sez necessitez de par deça, outre les liberalitez et faveurs qu'il a receues de Sa Majesté et autres grands à son occasion, ayant eu assez de temps ce moyen d'envoyer payer ses debtes à ces pauvres gens-là : le dit abbé y est pour deux mil d'escus, et le dit la Corde pour quasi autant, selon que Sa Majesté est advertie ; et ne sont pas personnes à qui une telle perte ne cause un tres notable prejudice, et mesme qu'ils ont emprunté les sommes pour l'en accommoder en sa necessité. A l'occasion de quoy le dit sieur de Lancosme fera faire tout office et bonne poursuite pour le remboursement des dits deniers. Et advisera Sa Majesté de ce qu'il y pourra avancer...

(Archives des Affaires Étrangères, no. 2, fonds Turquie, Correspondance politique, fol. 342-65.)

T. Holban.

Incercările lui Ioan Billenitz, Mihail Bojadschi și ale lui Constantin Doma de a publica ziare românești

Ziaristica Transilvaniei și a Bucovinei ia naștere la sfârșitul secolului al XVIII-lea, când Iosif al II-lea prin desființarea cenzurii îi asigură presei o dezvoltare nestingherită. Iosif Piuaru-Molnar a depus în timpul domniei Împăratului Iosif toate stăruințele spre a publica un ziar românesc, intenționând ca știrile de ziar prin mij-

¹ Lancosme a fost numit ambasador la Constantinopol spre sfârșitul anului 1588 (*l. c.*).

locirea preoților să ajungă la cunoștința țeranilor. Lipsa resurselor bănești a împiedecat pe Iosif Piuaru să publice ziarul proiectat în timpul domniei lui Iosif al II-lea, iar după moartea împăratului reacțiunea a zădărnicit atât planurile lui Piuaru, cât și încercările lui Alexie Lazăr și ale lui Teodor Racoce de a întemeia ziare românești¹. Aceiași soartă au avut și încercările de a se publica ziare românești ale lui Ioan Billewitz, Mihail Bojadschi și ale lui Constantin Doma, atestate prin hîrțile salvate după incendiul Palatului de Justiție din Viena.

În anul 1803 contele Iosif Swerts raportează din Lemberg ministrului de poliție Pergen că Ioan Billewitz a cerut permisiunea să publice un ziar în limba „moldovenească“, subliniind greutățile ce întîmpină cenzurarea unui astfel de ziar, negăsindu-se un funcționar știutor de limba romînă. Argumentul acesta atît de neîntețiat împotriva apariției unui ziar românesc și l-a însușit Pergen, refuzînd să dea permisiunea pentru tipărirea ziarului proiectat, de oare ce „cenzurarea acestui singur ziar, al cărui folos nu ar putea să fie mare, nu se prea poate face și, chiar dacă s'ar efectua, ar întîmpina mari dificultăți“.

Important pentru cunoașterea mentalității cercurilor vieneze este raportul înaintat de direcțiunea Poliției din Viena (1820) noului ministru de poliție Sedlnitzki, care ceruse informațiile necesare asupra orientării politice a lui Mihail Bojadschi și Constantin Doma. Prin acest raport se specifică aceia că Mihail Bojadschi și Constantin Doma sînt niște oameni săraci, originari din Transilvania, cari nu dispun de mijloacele materiale necesare pentru publicarea unui ziar. S'ar putea deci presupune, relevă raportul, că acei doi tineri nu sînt decît exponenți ai intereselor altora. Cercurile politice vieneze își dădeau sama de importanța presei pentru trezirea conștiinții naționale, care putea să devie primejdioasă Statului heteronațional: „Istoria ne învață că primul pas pentru auto-cultivarea unui popor s'a făcut întotdeauna prin întemeierea revistelor politice. Astfel atenția se îndreaptă neapărat către Statele vecine și se impune o comparație cu situația proprie“. O asemenea comparație va fi însă dăunătoare Statului austriac, manifestîndu-se pretutîndeni tendința formării Statelor naționale.

Dăm în paginile următoare corespondența analizată mai sus.

¹ Cf. I. Lupaș, *Cea mai veche revistă literară*, în „Anuarul Inst. de istorie Națională“, Cluj, an. I, pp. 120-2; Idem, *Contribuțiuni la istoria ziarisției românești din Transilvania*; N. Iorga, *Istoria presei românești*, p. 30.

I.

Lemberg, 16 Iunie 1803. Conte Iosif Sweerts
către ministrul de poliție Pergen¹.

Hochgeborener Reichsgraf!

Johann Billewitz bittet in der Beilage um die Bewilligung ein Zeitungsblatt für den Bukowiner Kreis in der moldauischen Sprache herauszugeben zu dürfen. Aus dem dieser Bittschrift beiliegenden Plane geruhen Euere Excellenz zu ersehen auf welcher Art der Bittsteller dieses Intelligenzblatt oder Zeitungsblatt verlegen wolle. Ich bitte daher um die hohe Weisung, ob die Herausgabe desselben gestatten werden könne und habe nur die ehrfurchtsvolle Bemerkung beizufügen dass hier Orts kein der moldauischen Sprache kundiger Zensor besteht und dass mithin, wenn Euere Excellenz die Herausgabe eines solchen Intelligenzblattes zu bewilligen bewilligen geruhen sollten, nichts erübrigen würde, als dasselbe, um es gehörig zensurieren zu können, immer vorläufig von der moldauischen Gouvernialkanzlat in die deutsche Sprache übersetzen zu lassen.

Euerer Excellenz Unterthänigster Diener

BCU Cluj / Central Joseph Graf Sweerts.

Lemberg, 16. Juni 803.

II.

Viena, 7 Iulie 1803. Pergen către contele Sweerts. Concept².

F. G. übersende ich die mir gefälligst unterm 16. des v. Mts. mitgetheilte Bittschrift des Johann Billewitz mit der Eröffnung zurück dass ich Bedenken trage, dem Bittenden die Bewilligung zur Herausgabe eines Zeitungsblattes für den Bukowiner Kreis in moldauischer Sprache zu ertheilen wozu mich hauptsächlich die Betrachtung bestimmt dass die Zensurierung dieses einen Blattes, dessen Nutzen ohnehin nicht gross sein kann, nicht wohl thunlich, oder doch mit grossen Schwierigkeiten verbunden wäre.

Wien, d. 7 Jul. 803.

III.

Viena, 29 August 1820. Ministrul de Poliție Sednitzki
către direcțiunea de Poliție din Viena. Concept³.

Michael Bojadschi, angeblich [Schriftsteller], und Constantinus D[oma] [de Csiko Györgfalva], Hörer der [Thologie im] vierten

¹ St.-A. des Innern, Viena, fasc. III, no. 60.

² *Ibid.* Conceptul poartă parafa de expedițiune a funcționarului Hager.

³ St.-A. des Innern, Polizeihofstelle, Viena, 1820, 5945/24. Se pare că Sednitzki a primit din partea lui M. Bojadschi o cerere pentru a da permisiunea

Jahre an der hiesigen Universität bitten in dem... anverwahrten Gesuche hierorts um die Bewilligung eine politische, literarische Zeitung in walachischer Sprache herausgeben zu dürfen.

Bevor ich diesen Gesuchsgegenstand in weitere Berathung und Behandlung ziehe, hat die G. E. Pold. [Polizeidirection] auf ganz verlässlichem Wege die früheren Lebensverhältnisse der Bittsteller, ihren Ruf in Beziehung auf Bildung und Moralität, ihre politischen Gesinnungen, denn ihre sonstigen Umstände und Verbindungen genau zu erforschen das diesfällige Erhebungsergebnis mir mit umständlichem Berichte ehestens vorzulegen.

Wien, den 29 August 820.

IV.

Viena, 20 Octombree 1820. Direcțiunea de Poliție către Sednitzki¹.

Euere Excellenz!

Über den angeblichen Schriftsteller Michael Bojadschi und den Hörer der Theologie im 4. Jahr Constantin Doma de Csiko Györyfalva, welche um die Bewilligung ansuchen eine politische, literarische Zeitschrift in walachischer Sprache herausgeben zu dürfen, ward in Erfüllung des hohen Befehlsherkurdigung hingezogen.

Bojadschi Michael ist aus der Walachey gebürtig, bey 37 Jahre alt, ledig, und wohnt in der Stadt No. 7 (?). Nachdem er die philosophischen Studien in Siebenbürgen zurückgelegt hatte, stand er durch einige Jahre daselbst als Erzieher in einem Herrschaftshause. Vor 10 Jahren kam er nach Wien; allein, da er hier seines abschreckenden Aüsseren wegen keinen Platz als Hofmeister finden konnte, so suchte er sich mit Unterrichtgeben in der griechischen und walachischen Sprache, dann durch Vermietung eines Theils seiner Wohnung an Griechen und siebenbürgischen Studenten seinen Unterhalt zu verschaffen.

Doma de Csiko Györyfalva Constantin ist aus Betsecseg in Siebenbürgen gebürtig, wo sein Vater noch als griechisch nicht unirter Archidiacon steht, 23 Jahre alt, ledig und wohnt bey Bojadschi.

Zu Klausenburg vollendete er die philosophischen Studien und kam vor 4 Jahren hieher, um an der hiesigen Universität die Theologie zu hören, wovon er nun mit Ende letzten Kurses den 4. Jahrgang zu rücklegt.

Um hier während seiner Studienzeiten leben zu können gab er Privatunterricht in den Anfangsgründen der lateinischen und walachischen Sprache.

Durch Bojadschi aufgemuntert, ist er Willens mit dessen Bey-

---

de a publica ziarul proiectat. Cererea a dispărut, dar din conceptul ce-l publicăm se poate deduce existența cererii. Conceptul a fost stricat de incendiul din anii trecuți.

¹ *Ibid.* Raportul arată urmele incendiului pomenit.

hülfe eine politisch-litterarische Zeitschrift in walachischer Sprache herauszugeben, allein bis jetzt kontnen sie weder Abnehmer, noch einen Buchändler finden. Sie selbst besitzen kein Vermögen, um im Falle der Bewilligung die beabsichtigte Zeitschrift herausgeben zu können.

Sie leben hier in gänzlicher Obscurität, und es hält daher schwer über ihre Persönlichkeit und Eigenschaften zu dem angesuchten Vorhaben eine Charakteristik vorlegen zu können. Euere Excellenz wollen eine Abweichung gnädig gestatten... Unsere Zeitgeschichte lehret dass der erste Schritt zur Selbstbildung im Volke immer durch die Gründung einer politischen Zeitschrift gelegt wurde: Die Aufmerksamkeit wird nothwendiger Weise auf die Nachbarstaaten und eine Vergleichung derselben mit dem eigenen Zustand geleitet. Nun sind die Nachbarstaaten aber vor und stehen leider fast auf dem Punkte sich durch Absonderung egoistisch zu vereinzeln, welches offenbar zur Nacheiferung oder doch Nachfolge reitzen müsste. Wie schnell das geschehen kann, beweiset Deutschland, wo in einen Zeitraum von 30 bis 40 Jahren die keckesten Scribler aufgestanden sind. Gegen jene voreilende Ausbildung anderer Nazional-provinzen muss die oberste Staatsverwaltung auf ein Gleichgewicht bedacht seyn...

Folgerichtig kann ich [nicht zu]stimmen, das sich [zwei] Stu[den]ten] der [Bildungs]mittel einer Na[tion] bemä[chtigen], wobey es vor der Hand nicht einmahl auf Geldgewinn abgesehen seyn mag und vermuthet werden muss dass der Plan wohl aus einer tieferen Quelle komme.

Überhaupt ist nach meiner untergeordneten Meinung jetzt nicht der Zeitpunkt vorhanden politische Blätter zu vermehren oder sie gar in Länder einzuführen, die noch an ihrer physischen Seite auszubilden Spielraum genug haben...

Wien, am 20. Oktober 1820.

C. Göllner.

Însemnări de la Mavrodin-Teleorman

Biserica actuală zidită, se pare, pe locul alteia mai vechi de prințul Obrenovići, a fost renovată și mărită în anul 1934. Din vechile cărți mai păstrează câteva stricate și cele mai multe putrezite de ploaie și de umezeală. Din foile răvășite și cărțile foarte rău păstrate abia am mai putut culege aceste câteva însemnări:

Pe un Triod fără început:

...și cu afurisitul Arie și până nu-l va aduce la locul lui, ertăciune să n'aibă. Și s'au dat sfintei biserici la leat 7248 (1740), Iulie 2 dni.

Pe o Evanghelie, București 1742:

Acestă sfântă Evanghelie iaste a dumnealui jupan... (foaie ruptă),
Vel Căpitan za lefegii, care au dat-o la bisearica dumnealui de la
satul Zbrăgleazele, unde să prăzmuiaște hramu sfintului mucenic
Ghiorghie; Fevr. 8 dni, lt. 7251 (1743).

Pe o foaie albă de carte:

Anul 1821, Martie 1., zile. Scris-am eu, cel mai jos iscălit, cu
mină dă tină, cu condei dă pană; măcar și condeiul va putrezi,
iar slovele in veci vor fi, și cine întimplându-se a citi așa să zică:
Dumnezeu să-i erte păcatele. Eu, Ioan logofăt.

Pe o foaie albă de Mineiu:

Ot Mavrodin.

Acest sfint Mineiu este al popi Mateiu ot Mavrodin, cumpărat
în tl. 28. Și cine să va întâmpla să-l fure să fiie anatemă și cine
va citi și nu va minți și Dumnezeu il va blagoslovi; iar, de va
spune minciuni, de risul lumii va fi ocărit și nu să va arăni in
lume. Dumitru logofăt sin protopopu Ștefan sud. Teleorman.

Pe Vo.:

La leat 826 avind eu filonichie cu un preot anume Marin ot
Drăgănești, între alte multe întrebări și răspunsuri ce era între
noi, îi ziseiu eu că nume Marin să poate să fiie vre un sfint, și
numitu preot îmi răspunse zicind că nu să poate de a să găsi,
între care apucindu-ne cu temeiu, deterăm și inscrist, făcind prin-
soare pă cai, că, de să va găsi mucenicu Marin, să iau eu calu
popi, iară, de nu să va găsi, să mi-l ia el p'al mieu. Și așa am
venit eu la Mavrodin¹ și, luind acest Mineiai și căutind într'insul,
găsii pă mucenicu Marin in 18 zile ale aceștii luni care. este. Cine
să va afla a citi aici, spre incredințarea adevărului poate căuta la
18 zile și-l va vedea singur cu ochii săi căutind de la icos de la
vale. Știut fiie dumneavoastră că, după prinsoare-ne, rămăindu-l
eu, i-am luat calu și l-am ținut vre-o câteva diiasime supt stăpii
nire-mi, apoi, cunoscindu-și greșala, au căzut cu rugăciune; făcindu-m,
și un ziafet, i-am dat calu. Și spre a fi știut d-voastră mă și iscălii-
rugindu-mă către cine vă veți întimpla de a citi aici, să mă ertati
căci am scris unde nu mi să cade.

Marin, sin popa Dragne ot Grosul.

Pe un Penticostariu, Sibiu 1841:

La leatu 1846 s'au întimplat Paștile Domnului la Aprilie..., o
ploaie cu vint, forte ploie, de nu putea oamenii să vie la biserică.

Acest Penticostar tot într'acest an s'au putut cumpăra. Am
scris spre pomenire.

Dumitrache Vlăicescu.

¹ Biserica din satul lui nu avea încă Mineiul?

La leatu 1861 s'au imtimplat Paștile cu Sfintu Gheorghe tot odată, și am scris spre pomenire.

Gheorghe.

Alte lucruri, vechi sau noi, nu se găsesc. Pietrele și crucile, chiar și cele cu inscripții, au fost vindute la Alexandria.

A. Sacerdoțeanu

O scrisoare de la Esarcu

Cumpărind din anticariat broșura lui C. Esarcu, *Documente istorice descoperite în Archivele Italiei*, București 1878, între filele ei netăiate încă am găsit o scrisoare a lui Esarcu privitoare la construcția Ateneului Român. O publicăm cu gândul că poate va folosi istoricului acestui așezămint.

Doamna mea,

Permiteți-mi să vă reînnoesc mulțămirile mele pentru grațioasa ospitalitate ce mi-ați oferit în timpul șederii mele în Cimpulung. Voi păstra cea mai plăcută amintire de amabilitatea ce mi-ați aretat. Dacă am putut constata că studiile îndelungate și știința gravă și serioasă nu sînt incompatibile cu grația feminină, aș dori din inimă să pot în acelaș timp afla că ele nu v'au alterat într'un mod serios sănătatea și că peste curînd veți putea recapata forța și vigoarea primitivă.

Ve rog a areta complimentele mele Domnișoarei sororii D-voastre și sper că D-sa nu va da un argument mai mult acelora care sînt în contra unei instrucțiuni serioase acordate femeiei, obstinîndu-se a se hrani numai cu salată și cu oțet.

Imi permit, Doamnă, a vă trimete de o camdată o mică broșură care servă ca introducție studiilor și cercetărilor mele istorice în Italia.

Vă rog a primi, Doamnă, expresiunea respectelor mele.

București, 25 August 87.

C. Esarcu.

P. S. D-lui Drăghiceanu îi voi scrie peste puțin. Aratați-i numai că am pregătit locul unde se va depune piatra ce a expediat spre Bucuresci.

În fruntea scrisorii e monograma C. E. Pe plic adresa: „D-sale Doamna Drăghiceanu, Cimpulung, Localul Administrației carierelor de piatră de Albești“.

A. Sacerdoțeanu.

DĂRI DE SAMĂ

Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, București 1935.

Cartea e, cum se vede ușor, resumatul unui curs, — înghebat în câțiva ani, de sigur cu trudă —, păstrind forma unei neliterară, de obicei banală, a acestuia, autorul interzicându-și, și din neputința de a o încerca, orice caracterizare literară și orice orizonturi de idei. Adesea, cum a dovedit-o d. I. Vlădescu, în *Adevărul* din lunie, reproducerea înaintașilor merge până la plagiat.

O introducere cuprinde lupta contra unei pretinse istoriografii naționaliste, romantice și tendențioase, care falsifică, pe când autorul vrea numai adevărul și „adinc respect de idealurile întregii omeniri“, a căror definiție ar fi, evident, destul de grea de dat. Ferindu-se de orice ar putea să pară declamație, el începe totuși cu una în care manifestă o căldură pentru neamul său pe care cine n'o are trebuie să fie un monstru, precum cine nu apără acest neam, încolțit astăzi de atîția dușmani falsificatori, ei, ai adevărului istoric, e un desertor de la cea mai elementară datorie.

Un capitol de geografie, mărgenită strict la Dacia și deci rupînd caracterul larg al romanității orientale din care venim, cuprinde și părți în adevăr personale, dar care nu par juste: nu se înțelege ce fel de „lucrări a poruncit Ștefan-cel-Mare“ ca să schimbe cursul Siretiului. Ideia că din „prețuirea“ bourului a ieșit stema Moldovei e naivă (p. 7). Dacă ar fi notele, pe care economia lucrării le înlătură, am pricepe și ce e cu acel „măgar sălbatec“, „colunul“, care de sigur trebuie să fie prin vre-un izvor greu de găsit¹. Oile duse la Constantinopol erau de speța „chivirgic“, nu „civirgic“. Nistrul despărțitor a două lumi e o formulă bizară, și lumea scită nu se opria la el (p. 9). Nu există „neamuri uralice și altaice“, ci „uralo-altaice“. Nu văd pe Turci izbînd la Nistru ca Tatarii (*ibid.*). „A face paza la răsăritul Europei, a sta de strajă în fața lumii asiaticе, e, fără îndoială una din menirile noastre“ face parte din acele declamații cu care autorul înțelege a se lupta. Așa și pasagiul despre incapacitatea de a ne ridica mai sus în cultură pentru că la noi „carul

¹ Într'un articol de nedemne injurii ale „obiectivului“ profesor, tolerat în ziarul *Facla*, se vede că o traducere din slavonește a cutărui text sacru, cuprinde acest termin. Atunci și lei vor fi trăit pe la noi...

avea două oiști“ (p. 10). Interesante unele explicații de numire a județelor: „arinișul“, din Ilfov, „stejărișul“ Dimboviței. Dar ce păcat că aceiași naivitate înșiră „bureții sau ciupercile“ lângă „fructele pădurii“. Nu lipsește, la adversarul declamației, „codrul frate cu Romînul“ și „frunza codrului“ (p. 13). În bogăția pământului autorul află un argument al permanenței (p. 14): de sigur nu cel mai puternic. E dreaptă părerea că nu sintem, în primul rînd, un popor de păstori.

Preistoria vine pe urmă, cu cei „vre-o 125.000 de ani ai ei“, împărțită în perioade tot așa de neted cronologic. Nu înțeleg cum, fiindcă Herodot scrie despre noi la 512, ar trebui să înceapă acolo istoria; urmele scrise ar trebui să fie ale noastre sau ale strămoșilor noștri. Și nici de ce, pentru că „știrile pe care le avem de la această dată și până pe la 50 după Hristos sînt răzlețe și puține“, ar fi numai „protoistorie“. Ar fi mai natural ca osebirea să plece de la pronunțarea și precisarea popoarelor ca atare.

Lista locurilor unde s'au făcut săpături nu poate constitui un capitol preistoric, și n'ajunge înșirarea „tipurilor“ cu nume locale, cînd se cerea măcar un început de sintesă, oricît de mult i-ar repugna autorului orice ipotesă. Harta însă e folositoare. Încolo, nimic despre caracterul artistic al unei admirabile ceramici, despre legăturile pe care ea le indică, despre elementele religioase pe care le cuprinde, despre transmisiunea până astăzi a unei arte geometrice, despre natura poporului căruia i se datorește această manifestare de un așa de mare interes.

Dar ipotesă la dușmanul ipoteselor e și părerea că Get și Dac e tot una; ar fi greu să se facă dovada complectă, cum și a faptului că Geto-Dacii erau „elita“ Tracilor. Alipirea Cimerienilor la Traci e mai mult decît dubioasă. Cine ar admite apoi Traci în masă la Marea de Azov? Sciții nu erau toți Iranieni; dacă nu fostul său profesor, căruia-i arată recunoștință în forma elegantă care se știe, Minns i-ar fi putut spune autorului că masa supusă era de Turanieni. Ilirii n'aveau nevoie de descoperiri recente pentru a se ști că erau „un popor deosebit“, dar, la epoca de care e vorba, e foarte probabil că-și pierduseră „limba deosebită“ și vorbeau un dialect trac. „Numele iranian al riului Apo“ (p. 33) e de natură să neliniștească. Cum pot fi Sacii (ceia ce înseamnă Sciți) și „la Răsărit de Durostorum“ și „spre Miazănoapte de Apulum“ și cum vor fi trăit „Napeii în Bărăgan“? Nu văd pe ce se

poate sprijini ideea că în Dobrogea a fost o masă getă capabilă de a absorbi pe Sciți. Și întrebarea influenței de artă scitică asupra Dacilor e oțioasă. De ce Susudata ar fi Susudava (p. 35)? Arsietae, Arsenion și Arsekvia pot fi numai potriviri fortuite, ca și Biessi-Bessi, Singone-Singidava, Marus-Maris. E aici o întreagă operă de propuneri filologice fără competență și care pentru cititorii obișnuiți sînt o povară zădarnică. Lipsa notelor o face inutilă pentru cercetători.

Naiv, autorul crede în cei 800.000 de soldați pe 600 de corăbii ai lui Dariu. Tot așa de puțin sigură interpretarea pasagiului din Herodot despre rîurile dace. Emigrarea Grecilor pentru că „nu mai aveau loc la ei acasă, din pricina înmulțirii populației“ face să suridă. Numele de Pont Euxin s'a dovedit că n'are sensul de „primitor de străini“, ci e unul iranic.

„Ptolemeus Lagi“, în text, nu e o formă admisibilă (p. 45). Cei 14.000 de Geți cu cari are de furcă Alexandru sînt încă o exagerare (p. 47). Nici problema lui Zopyrion nu e înțeleasă. Lisimah nu e „urmașul lui Alexandru-cel-Mare în partea europeană a Imperiului său“ (dar Macedonia, dar Helada?) (p. 107). Dacă se scrie Lisimach, nu se poate scrie Dromihetes (Dromichaites), nici Agatocles (Agathokles). Mai departe Polyainos. Pausanias nu e istoric (p. 49). Toată povestea, bine cunoscută, cu „mîncărurile“ și „cornurile“ e pentru copii (p. 49). Trecerea Celților „de-a lungul Carpaților“ e curioasă și prin nimic dovedită. În Balcani nu se poate vorbi de un adevărat Stat celt.

Dunum trăiește și azi în *town* engles. Dar Dun de la Dun-sur-Meuse (sau Dun-le-Pailleteau, Dun-le-Roi) înseamnă Colină. Britogali pentru Britolagi e greu de admis. Cum oare ar fi adus Celții cu ei pe Bastarni, puși arbitrar „în Galizia și Podolia“? Tot cadrul de istorie universală la sfîrșitul secolului al III-lea e strîns într'o jumătate de pagină. A se îndrepta și ortografia „Dionisopolis“ și „Dionisos“ (mai sus „Dionysios“). De ce „Mesamvria“ în loc de Mesembria (p. 54)? La 55 „Pompeius“ în față cu „Cezar“, și „grecul“ cu literă mică. „Suprafața enormă“ a Statului lui Boirebista e de sigur o exagerare. Și nu poate fi vorba de o continuitate a lui în „istoria românească“. Autorul crede serios în 200.000 de ostași ai regelui dac. Acesta apare și ca „stăpînul necontestat al Răsăritului și centrului european, rîmus în afară de dominația Romanilor“. Autorul e, cum se știe, un mare adversar

al exagerațiilor naționaliste.... Frontin nu e un „istoric antic“ : el scrie despre „stratageme“ și... apeducte. Calificative ca „generalul“ pentru Crassus arată pe începător.

Aici Tyras își capătă un s de care n'a beneficiat până acum. E vorba de „gurile Nistrului“ (p. 58), și am dori să știm *cite* sint. Popular, autorul explică pentru cine știe ce ignoranți dintre cetitorii săi că „o nouă eră e o nouă numărătoare a anilor“ ; credeam că un nou punct de plecare. E sigur autorul că pentru Romani „mare nostrum“ era Mediterana? Descoperim și cetatea „Chersonesus“ (este Chersonul și Chersonesul). „Eliberarea de Romani a fraților (*sic*) regilor daci de la dușmani“ e cam sibilină (p. 59). Cele două valuri ale lui Aelianus (p. 59) nu se sprijină pe nimic. Nu știu ce pot fi „Suebii“ pe cari autorul îi află la Tisa pe la anul 69 : să fie Suevi, ar fi cam departe, la Rin (p. 60). „Cassius Dio“ pare a fi „Dio Cassius“. „Diurpaneus“ la Decebal nu e încă un nume, ci un titlu. Ce dovadă ar fi că Statul lui Decebal cuprindea „întreg ținutul dintre Tisa, Dunăre și Nistru“, și, dacă ni se spune că era ca al lui Boirebista, acestuia i s'au fixat doar alte hotare (p. 61). „Banchetele grozave“ ale lui Domițian mă infioară.

Toată povestea luptelor cu Domițian e copilărească. Vedem pe Tacit ascunzînd numărul morților romani „spre a nu face cunoscute proporțiile catastrofei“. Quazii și Marcomanii din Boemia apar la Dunăre (p. 63) : ei veniau de la Elba.

Nerva e descris ca „un bătrîn cum se cade“ (p. 64). De ce comentariile lui Traian ar fi „actul de naștere al poporului român“ (p. 64), format abia prin secolul al VII-lea cel mai curînd?

Toată măreța epopeie a lui Traian e povestită ca pentru elevii cursului complementar rural. „Jilțul“ lui Traian, „mîinile întinse“ ale lui Decebal dau un aspect aproape comic unor momente solemne. De unde se știe ce a anexat („până la cel de al doilea val, al lui Aelianus“) Traian în prima expediție (p. 66)? Ce face a se atribui lui Traian castrul de la Carsium sau cel de la Bărboși? „Soldații zidari“ și „olișerii arhitecți“ sint o exagerare (p. 68). De unde iese că Romanii ucideau pe prizonieri după ceremonia triumfului? Și *de aceia* se sinucid șefii daci, nu de rușine? „In jurul“ Sarmisegetusei nu sint munți (p. 70). „Ioanes (*sic*) Lidus“ nu e un scriitor antic, ci un onorabil Bizantin de pe vremea lui Iustinian : autorul se putea lămuri din a mea „Histoire de

la vie byzantine": *a trăit patru secole după Traian*. Tot exagerare — și așa de mare! — e salvarea Romei de faliment prin prada dacă (p. 71). Monumentul de la Adam-Clisi e pus în legătură doar cu „unde *pare* să se fi dat lupte“, pe cînd erau aliații barbari ai Dacilor. Acolo mai sînt încă pietre sculptate.

Rămînerea unei populații dace e afirmată cu dreptate (p. 75). Dar nu se înțelege cum Dacii au învățat latinește „din necesitate sau interes întăiu, din modă apoi“: așa se face un proces de desnaționalizare? Dacii blonzi se sprijină pe o simplă ipotesă a lui Pârvan, care e continuu transcris de autor, a cărui erudiție de împrumut nu sperie pe cine are *Getica* aceluia în mîină. Gentil și naiv autorul asigură că „femeile erau în general frumoase, cum au rămas și urmașele lor și cum ni-o spun în mod unanim și elocvent, pentru epoca mai nouă, izvoarele istorice“ (p. 76). Că și era nevoie: noi n'avem ochi! Căciula Dacilor e o „fichie“. În materie de căciulă însă se ridică o gravă problemă. Autorul li atribuie și o glugă. E „fapt remarcabil“ că Dacii s'au părăsit de băutură. Autorul dosează și „tăria alcoolică“ a vinului dacic (p. 78). El crede și în cele „20.000 de iepe“ trimise de Filip al Macedoniei la noi (p. 79). Dacii făceau și „candelambre“ (cuvîntul e de trei ori; pp. 79, 81, 95). Moneda Dacilor, pusă alături de a Galilor, merita altceva decît două rinduri. De ce ar fi Caucalandul „la Chiojdul Mic“ (p. 188)? Autorul e un mare dușman al ipoteselor: aceasta e însă „o ipotesă probabilă“, care, deci, se respectă (p. 81). I-a scăpat din vedere autorului o altfel de ipotesă, a lui Zeuss: „Caucaland“, Hauhaland, loc înalt (*o. c.*, p. 410, note 2). Cogationul merita mai mult să fie apropiat de Caucoensi. De ce „Daci“ ar fi fost numele unui trib din Vest și davele n'ar fi dat ele numele neamului? De ce multe triburi înseamnă o mare națiune (dar dialectele de azi ale lui Reto-Romanilor)?

E imposibil a se crede că înainte de Romani Dacia a fost o țară de orașe. Lungul șir de localități, cu dubioase identificări, pp. 82-3, nu poate folosi marelui public. Autorul adaugă, de altfel, cu obișnuita naivitate: „localisările nu sînt sigure“ și e „sarcina viitorului“. „Ptolomeus Lagi“ reapare, cu genetivul său latin (p. 84). Dacii umblau cu „bonetă“ (p. 85). Autorul ținându-se strict de izvoare, aflăm print'r'o citație că retorul *grec* Dio zis „Gură-de-aur“ era un *pur* Latin — i se zicea „Chrysostomus“ — și că a scris lati-

nește (p. 85). De fapt, el e cunoscut numai prin Iordanes. Poligamia nu exista la Geții din Dobrogea, pentru că... n'o spune Ovidiu (p. 86).

Dacă *medicul* Dioscoride dă nume de plante dace, aceasta ar dovedi că Dacii erau specialiști în medicină. Admiterea elementelor dace în românește e prea aleatorie pentru a fi presintată marelui public (p. 97); „viitoarele cercetări“ nu vor da, de sigur, nimic.

Părăsirea completă a limbii sale de un popor e posibilă supt raportul lexicografic: ce au păstrat Etruscii din limba lor (p. 97)?

La capitolul „Dacia traiană“, discuție cu Xenopol. Pentru a apăra Dunărea, puteau să se ceară ambele ținuturi, dar nu și cucerirea țerii întregi a Dacilor. Ce să zicem de forma: „Istoricii din zilele noastre cred, unii din ei“ (p. 102)? Rămânerea legiunilor în Dacia e socotită matematic: „165“ de ani (p. 102).

Autorul e pentru permanență. Dar revine la păstrarea Dacilor, cu numele de mult cunoscute. Și înșiră corpurile dacice în armata romană. A se ceti, p. 106, Trebellius Pollio. Tot așa: Commodus (p. 107). Oricum, aceasta e partea cea mai bună din carte: e păcat că nu se dă și indicația izvoarelor. De altfel elementul nou e rar. „Contra Traianis praecepta“ pare curios (p. 111). Detaliile cu privire la administrația Daciei sînt cele ce se află în orice provincie romană: meritau ele expuse pe larg? Lusitani, nu „Lusitanienii“, sînt, cum se știe, din Portugalia, nu din Africa (cf. p. 116).

O listă de rămășițe de castre, utilă, pp. 117-8. *Ius italicum* să însemne ca „făcînd chiar parte din Italia“ (p. 121)? Utilă va fi și lista orașelor romane (p. 123 și urm.); dar, iarăși, această enumerare va găsi puțini cetitori. Abtat-calesi pe locul Abruttului e interesant (p. 129). Se discută și principiul șoselelor (p. 132). I se pare autorului că, de bune ce erau ele, *pavimentum* a fost împrumutat în românește: pămînt (p. 132).

În mijlocul nenumăratelor știri, pe care le putem crede exacte, care urmează, întrebarea se pune; la ce pot ele servi pentru a cunoaște obirșia și a urmări dezvoltarea poporului românesc, căci aceasta și atîta interesează într'o Istorie a Romînilor? De ce folos poate fi astfel descrierea băilor și a „uleiului cu care își frecau corpul Romanii, după baie“ (p. 146)? „Cavalerul trac“ să fie numai „mortul heroizat“ (p. 156)?

În ce privește romanisarea, era inutil a vorbi de aceia a ora-

șelor, care au fost de la început romane (v. p. 151). Să fi fost „mai toți legionarii căsătoriți“ (p. 153)? Bogrea a dovedit că s'a păstrat și la noi cuvântul *senex* în *senec* (cf. p. 154). Ideia că, la năvălirea barbarilor, orășenii au fugit prin sate cu cuvintele lor obișnuite, nu e serioasă (p. 154). Dar interesante și originale observațiile de la paginile 156-7 despre romanisarea exprimată prin nume, în succesiunea generațiilor. Și apropierea de Grecii de la noi (dar Constantin Cantacuzino Stolnicul n'a scris „Cronica Românilor“). Prin ce se dovedește prezența la noi a lui Caracalla (p. 160)? Mențiunea din Dio Cassius (nu „Cassius“) nu o spune.

Exactă e și cronica următoare a Daciei.

Părăsirea Daciei e prezentată după formula obișnuită, cu ipocrisia lui Aurelian, care face o nouă Dacie (pp. 162-3), cu încrederea în izvoarele lui Vopiscus. Naive sînt întrebările de ce nu se află în Moesia inscripții de la cei „mutați“ ori mulțămiri către Împărat (p. 165). Asămănarea cu ce s'a petrecut în provinciile celelalte ale imperiului cerea alte cunoștinți de istorie universală. Autorul admite ascunzători înaintea barbarilor, dar acasă. Dacă săracii ar fi trecut în Moesia, găsiu, ni se spune, pe „perceptor“ „ceia ce, în epoca ultimă a Imperiului, însemna foarte mult“ (p. 166). Aici autorul a aflat cînd a scris Lydus, care devine „Iohanes Lydus“. *Federați* nu înseamnă aliați (p. 166).

Nu e adevărat nici că singuri păstrăm numele de Romani: dar Rumanșii? Și ce va fi fiind cu „Portucale“ (cetește: „*Portus Cale*“) din Portugalia? Și noi am fi păstrat numele pentru „a ne deosebi de Germani, Slavi, Asiatici“ (p. 168).

La elementele latine în limbă găsim cîteva noi sau care par noi (p. 168 și urm.): Dar *moină* are sufixul slavon. *Albină* e socotit ca un cuvînt slav (p. 171). La pagina 173 nu e numai întrebarea de ce nu s'au păstrat numele de locuri latine, dar și cele mai vechi decît Romanii (p. 173).

Partea slabă a lucrării, care nu se razimă pe o bună cunoaștere a istoriei universale, revine cu capitoul despre barbari, tratați ca în Xenopol. Azi nu se mai crede că Visigoții ar fi Goții de Apus (p. 177). Orice încercare de a delimita pe barbari e zădarnică. „Scriitorul vechiu Julianus“ nu e decît Împăratul Iulian (p. 179). De ce s'o fi mirînd autorul de „abusul“ cu numele lui Constantin (p. 179)? Ulphilas are un singur rînd (p. 180). Lămuririle despre Sarmati nu cuprind nimic nou (pp. 181-2).

După șase pagini neintregi — așa de defectuoasă e împărțirea pe care autorul o critica așa de aspru la alții —, avem vre-o opt despre Huni. Ei sînt „Uralo-Altaici“, nu „Altaici“. Ei n'au locuit la „Nordul Chinei“ (a se gîndi la Hunii Albi, la Eftaliți). Se admit doar 3.000 de Huni „curați“, dar, ca și la Decebal, nimic despre o confederație de luptători. Mărimea Statului alan nu e afirmată de niciun izvor. Tot acest capitol e deosebit de vag și slab. Nu știu de ce nu se admite că în Tesaurul de la Pietroasa sînt păsări. Unde va fi dovada pentru „resturile de Goți cari vorbiau limba modernă pînă pe la anul 850 în Dobrogea“ (p. 189)? *Aflăm minunea că Visigoții trecuți în Italia erau cu Atanaric cel de la 375. La știința învățatului autor n'a ajuns numele lui Alaric* (v. p. 189).

Aici Alaric, zis Atanaric, nu iese Roma, nu moare în Italia de Sud, ci „e răspins“ de Stilicon, „Stilicho“ care e, nu generalul, ci „sfătuitorul Împăratului Honoriu“ (ibid.). Visigoții se împart în două, pentru ca și Spania să fie ocupată. Iar Ostrogoții, aceia ar fi trecut nu de la Novae pe Dunăre și nu din Imperiul de Orient, ci din Panoña în Italia, unde rostul lui Teodoric ar fi acela că a întemeiat un „regat“ care n'a existat niciodată. Autorul nu cunoaște de loc istoria universală. Gotul Iordanes, pe care așa de mîndru îl citează autorul, ar fi un „scriitor bizantin“, dar el a fost pe lângă un rege alan și apoi episcop în Italia, scriind, firește, în limba latină; aceiași necunoștință (v. p. 190). Cine o fi zis lui Attila (nu „Atila“) „ciocanul lumii“? Despre rostul imperial al marelui Turanian niciun cuvînt. Caracterizarea? „Un remarcabil cap politic și un mare general.“ I se atribuie un Imperiu „enorm“, cu „părțile asiatice, înțelese în sens modern (!), pînă la Nistru“ (p. 190). Se uimește cineva înaintea propoziției: „Atila a făcut mai întăiu o expediție în spre Răsărit“ (de unde?) „spre Caucas și a atacat Imperiul Roman prin Asia Mică“ (ibid.). La 443 el ar fi fost la Constantinopol (ibid.). Niciodată nu i s'a făcut de Imperiu o cesiune teritorială, și încă pînă la Niș. El nu s'a gîndit să *cucerească* „Galia Și Italia“. Nu e vorba să fi „scăpat“ Apusul de el la Méry-sur-Seine, ci de amînarea expediției anuale a Turanienilor. Și aici legenda cu cu Papa Leon și firește „frumoasa Germană Ildico, pe ai cării părinți îi ucisese“. Ce izvor serios va fi lămurit pe autor, care citează pe Kiessling, în Pauly-Wissowa, asupra așezărilor ulterioare hune pe malul drept al Dunării (p. 191)?

Nu înțeleg de ce după Hunii lui Kiersting vine creștinarea Daco-Romanilor. Obișnuitele mențiuni din Tertulian („Tertullian“) și Origenes („Origenes“). Și câteva mențiuni documentare, p. 156. Și aici Ulfila are o tristă soartă. Nu e adevărat că singuri noi avem *basilica*. În limba franceză: *baseille*, *basoche*, în sardă *baselgia*. Nu *κριακόν*, ci *κριακή* (*ἡμέρα*). Nu se poate fixa data când creștinii s'au așezat în basilici. Și nici cronologia lui *communicare* nu e sigură. Nici etimologiile pentru Crăciun nu se țin bine în picioare. E probabil că Rusaliiile nu vin din *Rosalia* și Floriile din **Florilia*. De ce am fi zis „serbătoare“ „poate unde primejdiile de tot felul au fost mai mari în Dacia“ (p. 199)? Și sensul lui „păioară“ (p. 199) îmi scapă. Dacă se dă un nume de sfânt Iudrea, de ce nu și celelalte? Multe din cuvintele citate, cam pe răpezeală, au și un sens comun. Organizarea bisericească a lui Iustinian și Scaunul de la Tomi n'au nicio jumătate de pagină (p. 201).

Nu se putea ca d. Diculescu să nu impresioneze obișnuita naivitate a autorului. El așează deci pe Gepizi în „inima țerii“. Dar mărturia lui Iordanes e vagă și contrazicătoare. El a pomănit de Dacia și spune astfel tot ce știe despre dînsa. Testamentele citate nu pot fi atribuite Gepizilor unguri. Despre adevărații Sarmatați în 488 luptînd cu Teodoric nu poate fi vorba. Autorul observă: „trebuie să spunem că fiica regelui Cunimund a devenit acum soția lui Alboin“. De sigur: „trebuie“.

Avarii sînt nenorociți; abia e vorba de dinșii. Haganii lor devin „capcani sau cafcani“ (p. 207). Asupra „căpcăunilor“ nu insistă, dar nu-i lasă nepomeniți. Cum nici Ursus, episcopul Rominilor avari... *Știam că Statul avat l-a distrus Carol-cel-Mare*: aflăm acuma, și cu trei izvoare, că aceasta s'a datorit Bulgarului Crum.

După capitole mici, iată unul mare, despre Slavi. Și considerații de istorie universală. Autorul crede că Franci și Galiomani dau pe Francesi; toți Italienii ar avea sînge longobard. În Spania, ar fi numai Visigoți. În față am sta noi, „popor romanic de coloratură slavă“, ceilalți de „coloratură germanică“. Fîind așa, presintăm „o posibilitate de civilizație și cultură unică“ (subliniat de autor) „în mijlocul mării familii romanice“. Cum va fi Arabul Masudi, *mort pe la jumătatea secolului al X-lea*, contemporan cu așezarea Slavilor în secolul al VI-lea (p. 212)? Zimnicea ar veni din *zemnicul slav*! Urmează o expunere populară și vagă despre ce au

fost Slavii ca organizare „Cîntecul lui Igor“ e admis ca autentic. Iar, Ilivachia-Ialomița în loc de Ilfov (p. 220). De ce Phocas Tracul (*ibid.*)? Focul grecesc ardea în apă, nu supt apa mării (p. 221). Aici aflăm că tot Carol-cel-Mare a desființat Statul avar (*ibid.*). Și „torna, torna fratre“ se întoarce la tezaurul românesc (p. 222)! „Romănesc“ deplin și curat. Lista numelor geografice de origine slavă e de sigur interesantă (pp. 224-6), dar „Craiova“ nu e „reședința Craiului“, ci trebuie pusă în legătură cu Craina și Ucraina (iar zemnicul și Zimnicea, p. 225!).

De ce satele în *-ești* și *-eni* n'ar fi și ele vechi? Urmează note de filologie în parte numai adevărate. „Preodobrago“ e un genitiv, cum o știe de sigur și autorul. Cetitorul obișnuit va rămânea însă strivit de lista, de împrumut, a sufixelor. De sigur „boieri“ e de origine turanică (p. 232). La Bulgari mai sînt pe lingă *bagaini* și *bagaturi*. În Bosnia voevod are *exact* sensul de la noi (*ibid.*); toată această parte e superficială.

O încercare de sintesă pentru raporturile romîno-slave e mai pretențioasă decît nouă. Autorul menține părerea că „rumîn“ a însemnat „supus“ (pp. 238-9). În Apus *homo romanus* nu reprezintă o inferioritate, iar *wehrgeldul* inferior se explică prin neîntrebuințarea la oaste. Nimeni n'a tăgăduit existența de boieri încă din secolul al XIII-lea, dar *aceasta nu presupune și șerbia țeranului*. Autorul e, cum am spus, și partisan al autenticității anonimului notar al regelui Béla (la p. 241: *Bulgarorum*). În altă ordine de idei, el merge până acolo încît admite că slavona s'a impus prin guvernarea străinilor. Se întreabă: de ce e slavona și în Ardeal? Prin trecerea firească de aici, răspundem. Slavonismul de Biserică vine din necanonicitatea creștinismului nostru popular latin, iar cel de Stat prin împrumutarea pisarilor de peste Dunăre, — și atît. Nu putea lipsi, între lucrurile vechi, și „Viața Sf. Dumitru din Salonic“. Romanisarea Slavilor se închină „*femeilor*“ (subliniat de autor) „daco-romane“ (p. 245).

Autorul caută exemple în Apus. I se pare că la Englesi sînt numai Celți și „Saxoni germani“ (dar Danesii, Anglii, luții?), pe lingă Normanzii francofoni. Normanzii n'au impus un simplu „dialect“, care nici nu există aici. Normanzii au dispărut, fiind pușini. Iarăși, Italienii longobarzi.

La Bulgari aflăm că Utriguri și Cutriguri sînt nume de persoane. Prezența lor la „Peuce“, care ar fi la Nicolieșel, e bizară.

De unde o fi împărțirea: Bulgarii cavaleria, Slavii infanteria? În orice cas, nu „Kolowrat“ se scrie numele unui demnitar bulgar, (p. 252). Dacă Nichifor Gregoras vorbește de două Bulgarii, lucrul n'are importanță, fiind el un scriitor de la sfârșitul secolului al XIV-lea. Ce ortografie poate fi „Nikiforos“? O întreagă istorie a Bulgarilor din Bulgaria, pe de-asupra, urmează. Convertirea lor însă se strecoară în două rînduri. Și Patriarhul Fotie apare: „Fotie I“, ca să nu se confunde cumva cu vre-un al II-lea (care cîrmuiește azi). Dar e foarte pe larg povestea alfabetului glagolitic. Nimic despre sensul unui Țar Simion. Aflăm că și-a însurat fiul cu nepoata, nu a lui Roman Lekapenos, ci „Lacapenes“. Toate marile lucruri ce se petrec atunci, cu intervenția Rușilor de la Chiev, trec cinematografic de răpede — și două sute de pagini despre Dacia Romană! Totul e ca într'un manual elementar.

Tot așa, pe o jumătate de pagină, acea „nouă Bulgarie“ din Vest, în care populația românească de acolo a avut un netăgăduit rol. Totul e de o nespusă sărăcie.

Dacă n'ar fi fabulele Anonimului, același lucru s'ar petrece cu Ungurii din capitolul următor. La ei, se ignorează teoria turcă, din care o parte e reținută azi de toți cercetătorii bine informați. Bizantinii nu sânt întrebuințați cum se cuvine. Regino, mort la 915, a trăit mai mult în secolul al IX-lea, nu în al zecelea (cronica sa e până la 907). Otto de Freisingen, mort în 1158, nu poate fi socotit contemporan cu acesta și cu năvălirea Ungurilor. Legenda așezării Secuilor în Ardeal „încă din anul 884“ e pomenită, dar nu înlăturată (p. 263). Pentru drumul Ungurilor se acceptă legenda Anonimului (*ibid.*). Acestuia i se fac și aici toate onorurile. Asupra datei acestui curios „izvor“ autorul n'are o părere a sa („cel mai târziu pe la jumătatea secolului al XIII-lea“, p. 264). Cronica lui Nestor e târzie, și, în partea de la început, dubioasă. Sarolta, pentru greșita formă Sarolt. Sensul regalității apostolice, ca și orice idee generală, e trecut cu vederea (pp. 265-6): de aici aspectul de manual al cărții.

La Sași, care ar fi „Ținutul din preajma Mării Nordice“, de unde ei ar fi venit? (p. 268). „*Minele de la Bistrița*“, sînt o *interesantă descoperire geografică* (p. 268). Sensul „pădurii“ și „țerii“ „românești și pecenege“ e abia atins, cu toată importanța sa decisivă (*ibid.*).

Pentru Secui nimeni n'a vorbit de o colonizare „masivă“ prin

Cavalerii Teutoni (v. p. 269). Și, dacă lipsesc documente, apoi autorul însuși vorbea, la Sași, de pierderea celor mai vechi documente „cu prilejul năvălirii Tatarilor, în 1241“ (cu o pagină numai înainte, p. 268). Ioan Hunyadi nu și-a zis niciodată Corvin, iar numele fiului său e Matiaș (Mathias), nu Matei (Mathaeus). Definiția rostului cnezilor și voevozilor în Ardeal e făcută sporadic. Mai bună e partea despre țerani. Se încearcă și note filologice despre influențele reciproce (p. 277). Și aici era mult mai mult de spus, date fiind proporțiile cărții.

E sigur autorul că regele ungar Samuel, în păgînatate Aba, era peceneg (p. 281)? Șeful cuman creștinat e Borz (v. Borzea, Borcea), nu Bortz (p. 282). Joinville nu e un „cronicar“, ci biograful lui Ludovic al IX-lea (v. pp. 283-4). Legătura noastră cu Pecenegii și Cumanii e fixată fără a ținea samă că nu e vorba de o conlocuire propriu-zisă. Cele mai multe din numele geografice atribuite lor (Beșimbavul) n'au a face cu ei; mai ales în ce privește pe Cumani (Comanca e soția nu a Cumanului, ci a lui Coman). De unde și Galațul ar fi cuman (p. 285)? Interesante adausele la numele în -abă (Carabă, Turtabă; dar nu Toxabă, ci Toxoabă, și lipsește Odoabă, de unde Odobești).

Total uitați, Românii din Balcani apar numai acum (p. 288 și urm.). Autorul, și om politic, apare cu ideia de politică actuală a colonisării Macedonenilor și Megleniților (de ce nu și a Istrienilor?) (p. 289). La pagina 290 se uită că Bucovina are două Cîmpulunguri și Maramurașul încă unul. Afirmația d-lui Zlatarschi că Asăneștii vin de la „Țareviț și Trapezița“ (p. 292) se cere dovedită. Cetele de pradă din jos de Niș adevărate de Ansbertus la sfîrșitul secolului al XII-lea nu înseamnă o așezare (p. 292). Nu toate numele de „Vlahi“ arată Romîni. Autorul face însă o operă meritorie adunîndu-le (pentru Dalmația era însă mult de luat din cartea lui Tamaro). Pentru Stiria am dat un șir de acte în considerațiile mele despre problema agrară (originalele în arhivele din Graz).

Autorul tot crede în „Valahi Negri“ (p. 294), „Vlah“ nu e „călător“, ci, cum a admis-o și autorul, mai sus, conducător de caravane (v. p. 294). Nu există insula „Abbe“ (p. 295) ci *Arbe*. Revolta lui Niculiță e una din formele periodice de $\mu\omicron\lambda\lambda\omicron\varsigma$ (v. pp. 295-6). Nu se zice Nicetas Choniates Akominatos, ci Niketas Akominatos Choniates (din Chonae) (v. p. 296). În ce privește origi-

nile Statului Asăneștilor, autorul continuă a-i voi în Balcani (unde nu e transhumanță; și amestecul Sfintului Dumitru și obiceiurile eretice trimet în Pind; „Em“ e pentru Bizantini și acesta. Caracterul „năvălirii Normanzilor din Sicilia“ e vag și ciudat (în Sicilia a fost dominația *unui* Normand, nu Normanzii ca popor în acest timp). A primit de fapt Frederic Barbăroșă titlul de Țar al lui Petru (p. 298)? Legătura cu Cumanii atrase spre Nord centrul de greutate al țerii începute în cealaltă Tîrnovă, a Tesaliei. „Kaloioanes“ (=Kaloioannes) nu e un titlu particular dat de Greci lui Ioniță, ci *kalòs* se adaugă la orice nume imperial (și Kalo-petros). Aici se amestecă multă erudiție, dar autorul, care ar putea, neavînd încredere în bieți de Romîni ca noi, să cetească recenta comunicație a d-lui Dölger la Sofia, nu ajunge a înțelege ce e Imperiul de Orient, ci, deci, combate, cu entuziasmul tinereței, în sec. Asămănarea cu „rege al Francilor, al Ungurilor sau al Sirbilor“ arată tocmai această totală neînțelegere. „Bulgaria“ și „Vlahia“ ca teritorii religioase nu aduc niciun ajutor în sprijinul părerii de un așa de entusiast naționalism a adversarului vajnic al naționalismului, măcar istoric, dacă nu politic (se știe că autorul, ca deputat, a salvat pămîntul românesc de a fi exportat în Palestina).

E înduioșătoare afirmația lăudătoare de sine cu care încheie autorul acest războiu: „și problema cea de a doua a titlului este rezolvată“ (p. 305). În entuziasmul său războinic autorul se iea la luptă și cu Împăratul franc din Constantinopol, Balduin, care a dat „un răspuns grosolan“ lui Ioniță cînd acesta cerea „să fie recunoscut“, un lucru așa de natural și de ușor (!). „Usurpatorii“ latini au deci ce li se cuvine. Se simte cum autorul se bucură de teribila moarte, „chinurile grozave“ ale lui Balduin, care supăraseră pe Romîni. Și „regatul“ (citațiile sînt la autor) al „nobilului“ Bonifaciu supără vizibil pe apărătorul drepturilor noastre. Ioniță vine să se „rotunjească“ și acolo. Nu știu ce „Manaster Cuman“ îl omoară însă pe acela care de două ori e definit ca „figura cea mai însemnată pe care au dat-o Romîni din Balcani“. „Cel puțin s'a luat de unde trebuie explicația bulgarisării prin tradiție de Stat și de Biserică (p. 307). Se recunoaște că „frați de ai noștri în Balcani“ nu mai sînt (de-ar fi fost!). Asupra rosturilor Ioaniților — de unde să știe cetitorul ce înseamnă ei? — două rinduri la pagina 323. La Loviștea se ține samă de rectificarea a d-lui Conea

(pp. 323-4). Birsa Teutonilor vine *după* (p. 324 și urm). Dar și aici cetitorul află atît: că aceștia „luptaseră mai înainte la Locurile Sfinte“ (p. 324). De ce ar fi urme ale lor la Tabla Buții, la Calvinii și chiar la Bran (p. 325)? Secuienii nu sînt, de sigur, o creațiune a lor (*ibid.*). În schimb, îndoieli fără basă pentru Cîmpulung (*ibid.*) Aici se cere „dovadă precisă“; dar dincolo? Și chestia Neamțului a cărui atribuție la Nemți (!) teutoni e ridicată, se lasă în suspensie.

La năvălirea Tatarilor cetatea Milcovului *exista* (p. 327). La Tatari se păstrează vechiul nume „Gengis-Han“ (p. 326). „Nicefor Gregoras“ e contemporan cu Toma de Spalato (p. 320)! *Tatarii lui Ginghiz sînt prefăcuți în Musulmani pe o vreme cînd, și după 1300, erau păgîni*; deci de *aceia* nu beau vin, de și autorul, glumește, asigură că „treceau adesea — mai ales conducătorii — peste poruncile profetului“ (*ibid.*). De sigur că i-a spus-o un misterios document de beție... „Patria Tătarilor a fost Mongolia“ (p. 331): e exactă determinarea geografică? Și pătrunderea pînă la Pacific... Ortografiile numelor tătărăști sînt consecvente și bizare. De ce s'ar scrie *ungurește* Muncaciul, cunoscut nouă, și care e în Rusia subcarpatică (p. 332)? Dar, în schimb, „Sajo“, în loc de Sajó, unde Ungurii au fost „complementamente“ (!) bătuți. Să fi fost Pesta, nu Buda, ținta atacului tătărăsc? Cronica lui Fazel-Ullah-Rașid ar trebui să nu mai fie întrebuițată ca izvor autentic și, oricum, să nu se mai creadă că „Sassanii“ lui sînt Sași, căroră *nu* li se zicea așa.

Ideia că „Mischelav“, vre-un Rus, e una cu Seneslav (p. 334), e tot așa de vană. Năvălirea nu s'a putut face decît pe căile obișnuite totdeauna de Tatari (pe la Rodna); aceia pe la Munteni, adevărită *douăzeci* de ani pe urmă, de un act regal ungiuresc, n'are nicio basă serioasă. Și Hanul „Guiuk“ ca și Ginghiz sînt, după autor, tocmai ca „Alexandru Machedon“, acesta din urmă și cu adausul lui... Napoleon. Se poate crede că la o dată așa de tîrzie, la 1330, adevărații Tatari să fi ajutat pe Basarab contra Ungurilor (p. 336)? Pentru toată această parte bogata broșură a d-lui Sacerdoțeanu e abia întrebuițată.

Un capitol se chiamă ciudat: „Cum se înfățișa Muntenia în 1247?“ (*cu* semnul de întrebare). Ioaniții apar a treia oară. Nu era vorba ca *tot Ordinul* să vie aici. Țara „Litua“ nu era de păstrat; *paleografic e Litvoi* (v. p. 338). Autorului îi trebuie — e dușman al ipoteselor, bune, ale altora — ca însuși Farcaș de la 1247 să-i declare la tribunal că e una cu Vilcea; ni pare foarte

rău că nu se poate (v. p. 339). Cum se poate întinde, fără ipoteze din acelea cu care e generos autorul, țara lui Seneslav până în Prahova (p. 340), ba până la Dunăre, până la Stepă (!), nu înțelegem. Explicarea rostului vasalității față de Ungaria o știu de unde e, dar să tăcem. De ce *rustici* trebuie să fie șerbi e încă unul din misterele neapărat documentare. Și, pentru a o întări, autorul generalizează șerbia în acea Europă din secolul al XIV-lea, când tocmai ea se pierde prin privilegiu ca al fiului lui Filip-cel-Frumos ori prin stări de lucruri ca aceia din Anglia după ciuma cea mare (p. 342). Argumentele de istorie universală ale acestui învățat sînt zdrobitoare. La urmă nu știm, după multă discuție, dacă Ioaniții au fost, ori ba la Severin.

Un titlu firesc e acela de „Întemeierea Țerii-Românești“ (înainte era „Muntenia“). Ea e presintată după obicei. La pagina 344 autorul se gîndește la „doi Litovoi“. După ce la pagina 339 spusese că țara lui Litovoiu „I-iu“ era „pe valea Jiului“, aici se spune că el a ocupat ceva „pare-se în spre Olt sau chiar la Răsărit de acest riu“ — fără nicio probă din acelea pe care le cere altora (p. 344). El însă „eșuează“ (p. 346). „Stînga Oltului“, de unde s'a făcut concentrarea, nu e o descoperire, dar se confundă „stînga“ cu „malul stîng“ (p. 346). Acțiunea nu putea să plece decît de la Argeș, nu de la Cîmpulung. „Credem că nu greșim“ pentru lucruri fixate de valții, de mult, e delicios ca pretenție. Încă „o simplă ipotesă“, admitînd, ca de obicei, „materialul nou documentar“, se adaugă aici (p. 347). „Mare Voevod“ nici într'un cas nu presupune „voevozi“ mici (a se vedea în Balcani). Județele, așa de vechi, i se par autorului o „împărțire ulterioară“ (p. 347). Același sistem buridanic între deosebitele păreri.

Nimeni n'a spus că Laurențiu de Cîmpulung înseamnă o dominație ungurească. Dar, vorba autorului, „sîntem în plin domeniu al ipoteselor“... Nimic nu dovedește „ipotesa“ că Litovoiu a vrut să fie independent. „Offen“, adică Ofen e, fără „ipotesă“, Buda însăși (p. 349), iar Agram se zice azi, în ungurește, iar, croaștește, Zagreb (p. 349). Făcînd comparații, autorul ajunge a atribui unei „fericite conjuncturi“ unirea din 1915 (p. 350).

Nimic nu arată că la 1330 era vorba — lucru absurd — ca țara lui Basarab să fie dată unui simplu dregător ca Voevodul Ardealului (p. 351). De ce Banul de Severin de la 1324 ar fi, așa de măreț, Paulus? „Despăgubirea de războiu“ de 7.000 de mărci

de argint e o inovație în raporturile feudale (p. 352). Calca de la Severin la Bran — pe ce drumuri! — a lui Carol Robert mi se pare și acum imposibilă. Autorul traduce textul latin al Croniceii : *depressa via* deci, „drum adîncit“ (v. depresiune) prin „drum bătut“. „Vale“ nu e în text. „In cuneis moventur et agitantur infantes“ e „în leagăn se leagănă și se scutură copiii“ ! Așa să fie toate traduceriile? Am explicat că e de cetit *lignae clavae* în loc de *lignei clavi* și deci e vorba de măciuci nu de „cuie de lemn bătute în cap“ (p. 354). Ideia unei lupte la Lovișteea în 1330 e imposibilă: drumul nu era pe acolo (p. 356). Și aici apar Tatarii ca aliați ai lui Basarab.

Cum se poate afirma că supt Ludovic relațiile cu Țara-Românească n'au fost de vasalitate, cînd la 1368 Vladislav spune regelui: „naturalis dominus noster graciosus“ (al meu Hurmuzaki, XV, p. 1, no. II)? O „ipotesă“ este și războiul cu Tatarii a lui Basarab-Vodă (pp. 357-8). Identificările voievozilor pomeniți de Papă — evident pentru Ardeal — la 1345 nu meritau desprețuite (p. 360). Din nou — contra cui? — se apără, naiv, Basarab de învinuirea că ar fi fost, Doamne ferește!, Cuman (p. 363).

Și Nicolae Alexandru are, într'o împărțire copilărească, un capitol întreg. Nu poate fi vorba — fiind contra tradițiilor ierarhice latine — ca episcopul de Ardeal să fi avut drepturi asupra catolicilor de la noi (p. 366). „Beneficia“ din actul de la 1365 (Hurmuzaki, I², p. 92, no. LXIX) are un caracter general, și nu înseamnă cesiuni teritoriale (pp. 366-7). În act se vorbește de „pacti census“ (fără virgulă), deci tribut și partea ruptă e a se completa „an[nuis redditibus]“. Încercarea de a înlătura stăpînirea ce-și atribuie pe drumul Brăilei Ludovic în 1358 e foarte „naționalistă“, dar cu totul falsă (v. p. 367). *Locul „Uz“ unde se varsă Ialomița în Dunăre*, pe care ni-l explică autorul, provoacă un zimbet. Savantul autor întrebuițează ediția proastă a lui Fejér, reprodușă de N. Densusianu, în Hurmuzaki, I², pe cînd ediția bună, pe care am dat-o eu în aceeași colecție, XV, are desfacerea abrevierii „vz“, care e *videlicet*, „adecă“. Dacă găsește mențiunea unor „pseudo-episcopi“ la noi în 1234, autorul crede că exista și „ierarhia“, ceia ce e cu totul altceva. Citarea actului patriarhal de la 1353 după ediția și traducerea mea (Hurmuzaki, XIX) — cu ce injurii vorbește obiectivul autor în „Facla“ de edițiile mele grecești cu „o sută cînzeci de greșeli pe pagină! — are curioase tăieri :

de ce, în loc de „dumnezeiescul și sfântul sinod“, „sfântul sinod“ singur? Nu „pe lângă dînsul“, ci „de lângă dînsul“ (πλησιάζων). Era zădarnic a se vorbi la această dată de alți episcopi (cf. p. 370). Nimic nu sprijină ciudata ideie că întemeierea Mitropoliei putea să supere pe Ludovic al Ungariei, care și credea că Vladislav e gata catolic, ceia ce ar fi putut însemna—Doamne!—„*înglobarea* (sublinierea e a autorului) noastră în Statul catolic maghiar“. „Această atitudine n'a putut rămîne (*sic*) fără consecință la curtea (*sic*) ungară“. Te întrebi: de unde? Și se repetă această afirmație naivă.

Și Voislav cel din Argeș e nesigur (p. 370). Nu se pot cele două surori cu același nume: Ana și Anca. E o greșeală a cancelariei romane (Hurmuzaki, I², p. 158, no. CXXII).

Urmează „Intemeierea Moldovei“. Moldova nu e numai cu jumătate de veac după celalt principat: cine știe cînd s'a unificat acesta? Gray, autorul declară că nu primește pe căteaua Molda. Nici noi... Dar tot așa de grav explică lectorilor că acestea sînt „mituri etiologice“. Înțelege oricine. Autorul iea ideia mea a mărcii moldovene, dar o întinde fără rost până la Troțuș și „bazinul“ (franc.: bassin) Siretiului“. De ce numele cumane și pecenege în Vrancea, pe ce basă, — sau, iarăși, blăstămata „ipotesă“ (p. 375)? Adjud e o formă nouă și rea: trebuie Agiud. De ce „numele Troțuș implică prezența Tătarilor“? (p. 375). Baia e „civitas Moldaviae“ nu „Moldavia“ (p. 375). Unguri la Baia nu i-a descoperit nimeni până acum. Nici „cnezatul“ de Cîmpulung nu e dovedit prin nimic. Șerpenițul e Șipința, de unde și Șerpenița dorohoiană de azi (p. 375). „*Odăile*“ sînt, ca nume și dată, tătărești, după 1600, și nu de la 1300 (p. 376). Se dă pentru descălecătorii maramurășeni cifra, absurdă, de 10.000 (*ibid.*). „Balc“ e numele unguresc al lui Balica sau Baliță (*ibid.*). Tot așa Dragu, nu Drag (p. 378). Trebuie „act de naștere“, nu „extract“ (copie care se dă fericitului părinte) (p. 379). La Rădăuți nu e mormîntul lui Bogdan I-ii, ci o serie de pietre înșirate cum se întîmplă, după tradiție (p. 381). Pentru largă întindere a Moldovei lui Bogdan nu e nicio dovadă; aici ideia „mărcii“ (care nu e lui, ci a lui Dragoș) se combate în sec. Autorul duce această formație inițială până la Ceremuș și, „după părerea noastră“ (salutăm), până la Fălciu. Și adversarul ipoteselor suspină: „n'avem documente care să ni arate (*sic*) precis lucrul acesta“ (p. 382). Da, n'avem! Și, odată plecat, iată-l pe Bogdan și la Soroca: puțin, și ajungea la Mos-

cova. De unde iese și exproprierea țărănească a acestui minunat Bogdan (*ibid.*)?

Și Lațco merită un capitol, — e drept numai de cinci pagini, dar sînt cinci, de și „documente interne de la acest Voevod n'avem“. „Valahia“ lui Urban al V-lea nu poate fi Moldova, abia ivită, Papa nefiind doar Polon.

Ceva mai departe aflăm că Breslau e în Polonia. Învățatul autor confundă numele de azi al Pressburgului, Bratislava, cu *Vratislava* polonă (p. 384). „Melsak“ și „Swidinic“ fac parte din aceeași geografie, în loc de Mehlsack și Schweidnitz. Ce o fi „civitate“? (*ibid.*). „Gnezna“ nu există, ci Gnezno sau Gnesen, nemțește.

Autorul se gîndește la posibilitatea sau imposibilitatea de „convertire a maselor“ (*sic*) (p. 387). Ungaria și Polonia nu era „supt aceeași conducere“, ci supt același rege, Elisabeta, mama lui Ludovic și sora lui Casimir, conducînd Polonia. Aici, o lungă disertație, naivă, asupra „sincerității“ catolice a bietului Lațco. „Probleme ale vieții sufletești“, încheie autorul. Arătîndu-și prețioasa „intimă convingere“, el ne asigură că și catolici tot așa am fi rămas, cu „străvechiul fond etnic daco-romano-slav“.

„O cruce mare de piatră“ la Reghin face pe autor să arăte precis unde a fost — și nu la Crăciuna — cetatea Milcovului („Milcoviei“). Granul, Esztergomul, odată Strigoniu, e aici „Strigon“ (p. 388). De unde știe autorul că episcopii de Milcov, fiind Unguri, nu știau românește? Și unde ar fi fost să fie pus Antonio de Spoleto? Problema merită discutată (v. Hurmuzaki, I², pp. 216-8).

Vlaicu-Vodă — capitolele pe nume! — are cât și Lațco, dar ce deosebire de rol! Dacă nu e bună nici data de 1374, nici cea de 1375 pentru moartea lui, de ce n'ar fi „circa 1380“, care lasă loc liber precisărilor ce ar fi să vie (p. 391)? Nu văd raportul strîns între luptele de la Vidin și sfidarea adresată lui Vlaicu. Avut-a acesta gîndul de a restitui Vidinul lui Sracimir (p. 394)? De ce? Campania lui Nicolae, Voevodul Ardealului, e aproape bagatelisată, cu toată covîrșitoarea ei importanță (v. pp. 394-5; cf. a noastră *Istoria armatei*).

Necunoștința istoriei universale face să se presinte cu lotul fals intrarea Turcilor în Europa. Autorul nu știe nimic despre lagărul de mercenari de la Tzympe și intrarea în Galipole de frica unui cutremur. El nu cunoaște recenta precisare a datei luării Adria-

nopolei. El crede în răpedea ocupare a „unei bune părți a Peninsulei Balcanice“ (p. 396). Relațiile lui Vlaicu cu Turcii sint exagerate.

Actul din 1373 (Hurmuzaki, I², pp. 207-8) privește pe Vlahii *din Pind*.

Nu fiindcă „nu prididia“ Mitropolitul Iachint și fiindcă se tot clădiau bisericii, s'a creat a doua Mitropolie, ci pentru că erau două țeri: a regelui și a Domnului. Actele ce am publicat în Hurmuzaki, XIV, arată o întreagă lume de intrigi. De ce reproducerea banalului act de donație pentru Vodița (p. 402) ?

Și, „Radu I și Dan I“ au capitolul lor într'o împărțire complet lipsită de idei. Și de ce „Radu I Basarab“ ? Ipotesa d-lui G. Brătianu se admite cu explicația, imposibilă, a stăpînirii Vidinului, dar și falsa inscripție de la Argeș. „Pancraț cel înțelept“ nu e altul decît Basarab, iar nu „Banul Radu“, care nici nu merita pomenit (p. 409). Nu există la Constantinopol „biserica Chora“, ci *Moni tis choras*, „mănăstirea de la Cimp“ (v. p. 411). Tot ce se spune despre fundațiile lui Radu e „ipotesă“, — și ce ipotesă ! O pagină întreagă despre monedele lui.

Autorul crede că o mireancă se putea numi Calinichia (p. 415). Mormintul de la Domneasca din Argeș, refusat lui Basarab, nu e dat de la început nici lui Radu (*ibid.*). Pentru un oarecare lux al mortului de acolo ni se spune — „naționalism“ !, „romantism“ ! — că răposatul „putea sta alături de cei mai străluciți momarhi ai Europei contemporane“. Și apoi vai de cine a crezut altfel ! Tot „ipotetic“ — și cu ipoteze trase de păr — se ajunge a face din vagul Dan I-iu cuceritorul Silistrei (p. 419) ! Și iată-l pe Dan perind într'o luptă cu Șișman din Tirnova, tot așa de „ipotetică“ (p. 420).

Moldovenii trec ca „Mușatini“, de și s'a arătat că *МѡШАТИНИ* e genitivul de la „Mușata“. În ce privește pe Costea, care să fi domnit cumva, autorul poate cu greu să aibă oarecare dreptate : dacă ar mai fi pomenit undeva. „În urma cercetărilor pe care le-a făcut“ — aceiași imperioasă afirmație —, se crede posibil însă un Costea Mușat (cu toată forma slavă de mai sus). Urmează lucrurile cunoscute despre Petru-Vodă, fără a explica neplata datoriei către Polonia (p. 431). „Przemysl“, nu „Przesmysl“.

Roman-Vodă își are capitolul. Întemeierea Mitropoliei Moldovei

merita altceva decît rindurile de pe pp. 435-6. „Ionaş viteazul“ de la p. 436 c, fireşte, un Ianaş *miles*.

Nou capitol: „Ştefan I Voevod şi Iuga Voevod“. Putea fi şi Steţco, nepotul de soră al precedesorului (v. Romaşco). Caracterul de strinsă legătură cu Polonia e bine pus în lumină. La p. 412, nu se scrie „Kanişa“, nici „Sneatinul“ şi nici „Hmielovul“. Revine identificarea, imposibilă: Hindov = Ghindăoani (*ibid.*). Dar la p. 447 un Şerban Hindău, tot în părţile Neamţului (p. 447).

Mircea apare în marele său capitol tot ca „Mircea cel Bătrîn“. Consideraţii generale la început: e bine ca un Domn să stăpînească mult şi să trăiască mult. De acord. „Un despot cu numele Dobrotici“ ce poate lămuri (p. 452)? Bulgaria n'a devenit „paşalic turcesc“ (p. 453), şi Serbia“ (care?) cu atît mai puţin. Autorul, căutător de izvoare, pune alături pe „cronicarul ture Seadedin“ şi pe „scriitorul Leunclavius“ (p. 454). Seadeddin e însă un compilator din secolul al XVI-lea, iar Leunclavius-Löwenklau un traducător de vechi cronici turceşti. La 456 nu „şesul Cadiu sau Carinovasis“, si „Cadin sau Carinovasi“. Vlad usurpatorul *nu se putea* să nu facă parte din dinastie (p. 457). Pentru moartea lui Şişman, o „ipotesă“.

Sigismund apare la 1396 ca „vicar general al Imperiului german (!) p. 458. El luptă cu „nouii (*sic*) fanatici ai lui Mohamed“ (*sic*), ajutat de „feudalii din Franţa, din Germania, chiar cei din depărtata Anglie“ (p. 458). Nu se poate „Halcocondylas“, p. 460. Tot copilăreşte e descrisă şi lupta de la Angora; pentru cea din Nicopol vorbeşte, din fericire, Schiltberger. Autorul nu înţelege ce e cu „cuşca“ lui Baiezid, „o ofensă cum nu se mai văzuse... Ruşinea era prea mare: Baiazid (*sic*) nu putea să-i supravieţuiască“ (p. 462). Relaţiile cu Musa nu sînt explicate. La pagina 462, nu „Cianurli“, ci Ciamurli (ca în tablă, făcută de alţii). Detaliile despre comerţ şi donaţiuni întrec marginile normale ale unei asemenea cărţi. Interesant actul pentru Snagov cu menţiunea „fratelui Domniei Mele jupan Stan (p. 473). Aici şi lămuriri nouă despre aceste fundaţii. Rostul de despot al lui Mircea nu e înţeles, şi de aceea explicaţia dubioasă privitoare la vulturii de pe haina lui (p. 497).

„Cronicarul Turcilor Leunclavius“, lăudătorul lui Mircea, e un biet Neamţ de pe vremea lui Mihai Viteazul. Caracterizarea noului Domn e arhi-banală (p. 475).

Un alt mare capitol lui Alexandru-cel-Bun, privit, cu calificative

de aceeași valoare, ca „de fapt cel „bun“ (argumentele împotriva i se par autorului nule). Iar, pentru vasalitate, argumentul franco-anglais (dar regele Ungariei nu era „vasalul Papei“, ci misionarul armat al Sf. Scaun). Expunerea e mai clară și sigură. „Frații Buczacz“, adică Buczaçz, sînt „de Buczaçz“ (p. 491). Decît înșirarea satelor date la mănăstiri ar fi folosit o descriere a lor. Cu greu mănăstirea Chiprieni ar putea veni de la egumenul Chiprian (p. 498). Guillebert de Lannoy nu poate fi „ambasador al regelui Franciei și al regelui Angliei“ (p. 508) La moartea lui Alexandru un blăstăm asupra „bestiei omenești“, care în orice formă, îl merită, de sigur (p. 509).

Și fiii nelegitimi sînt trași la răspundere pentru originea lor (p. 509). Cu filosofie ni se asigură că este „o potrivire a naturii, izvorită parcă din principiul compensațiilor“ (p. 510). Și eu o cred, după o lungă experiență. La urmă, despre Alexandru și un omagiu al lui Eminescu (o, de ar fi fost istoric!): „Eminescu a avut, și de data aceasta, dreptate“. S'o fi potrivit?

Relativ bună tablă, făcută de doi auxiliari. Ilustrațiile, numeroase, adesea rău alese, sînt sămănate la întîmplare: aproape nicăiri nu se potrivesc cu textul.

În resumat, autorul, care tipărise două excelente monografii, a fost chemat — nu voi spune de cine și în ce condiții — la principala catedră de istoria Romînilor, la vrîsta cînd, cu multă smemerenie, omul învață. A datorit catedrei sale un curs, și l-a vrut original. Supt anumite sugestii — sau și de la sine — a crezut că-și domină materia. A publicat una din acele regretabile cărți de insulte la care nu se răspunde, chiar cînd, în resumat frances, se trimete pretutindeni în Apus. Apoi a crezut că poate să se afirme printr'o lucrare întinsă și cu pretenții de a fi definitivă, fără ca editorii să-i poată îngădui nici note, nici trimeteri, nici polemici.

Pentru o asemenea publicație n'avea cunoștința istoriei universale, în care face greșeli ca acelea arătate. Spirit opus generalisărilor, el alunecă la ipoteze mai rele decît oricare din cele pe care a crezut că are dreptul de așa de sus să le critice. Lipsit de poezie, fără darul de a reconstitui, el samănă analize, nu totdeauna exacte, într'o expunere care poate fi ușoară de cetit, dar e lîncedă și nu vibrează sincer nici atunci cînd autorul își impune glorificări patriotice.

Ceia ce e mai grav e că acestea nu sînt defecte ale unei tinerețe modeste și cu spirit critic, ci ale unei relative maturități, pripite și pretențioase, deci iremediabile.

* * *

C. Gane, *Trecute vieți de Doamne și domnițe*, II, București 1935.

În acest volum despre Doamnele Fanarioților, în care se caută a se face istoric, o introducere cuprinde exagerări asupra caracterului epocii fanariote. La pagina 13, nu supt Nicolae Mavrocordat, ci cel puțin supt Brîncoveanu, biruie moda Stambulului. Expunerea e pentru primii Mavrocordați insuficientă, de și pitorescă. La portretele de la Văcărești erau de adaus cele de la capela Mitropoliei. Scrisorile pe care le-am dat în volumul XIV din colecția Hurmuzaki nu sînt cunoscute d-lui Gane. Un Panaiotachi Stavropoleos, socru al lui Nicolae-Vodă (pp. 22-3), e imposibil. Nici caracterizarea Doamnelor nu e adîncită. Și despre soțiile lui Constantin Mavrocordat e vorba numai din cronici. Un capitol următor e aproape numai după Jurnalul lui Hauterive. În ce privește pe Doamna lui Constantin Racoviță, era de pomenit măcar inscripția de pe mormîntul dela Golia; povestea morții ei se află în documente ce am tipărit în revista *Literatură și artă*. Mai căpțușit e capitolul despre Doamna Zoe a lui Grigore Matei Ghica. În acela despre fiii lor, Doamnele nu se văd aproape de loc. Însemnările lui Caragea dau viață capitolului despre Grigore Alexandru Ghica, în care însă e vorba *numai de Domn*. Ceva mai mult despre Doamna lui Alexandru Ipsilanti (se uită ctitoria ei din București). Trebuia să se arăte de unde e frumosul portret de la p. 119 al lui Constantin Ipsilanti tinăr, precum și scena bucureșteană care urmează. Splendid portretul, până acum necunoscut (dar e în adevăr a lui ?) al lui Ienăchiță Văcărescu (p. 126; v. și n-I de la pagina 360). Și aici însă lucrurile bine povestite n'au a face cu Doamna. Mai mult despre frumoasa Doamnă a lui Constantin Ipsilanti. Nu se cunoșteau scrisorile, citate la pagina 150, ale contesei de la Ferté-Mereu. Nicolae-Vodă Mavrogheni merita o reabilitare: capitolul, oricum, e din cele mai bune, grație și materialului dat de Hope. Dar amintirea caricaturii superficialului Ionescu-Gion persistă. Pe un ton de roman e presintată și Domnia lui Hangerli. Hangerli de la pagina 219 e, cum se și spune dedesupt, Alexandru

(figurile sînt din portretele mele). E puţinţel forţată nota şi în capitolul despre Moruzeşti (interesant portret, inedit, al Doamnei Zoe; p. 249). Bogăţia informaţiilor, pregătite de mult, dă viaţă capitolului despre Callimachi (cu o îndreptare genealogică pentru Doamnă, la pagina 277, nota 1). Şi poate mai era ceva de scos. Mai romanesc capitolul despre familia Caragea. La pagina 387 portretul d-rului D. Caracaş. Un afiş de spectacol al unei Germane, inedit, la pagina 392. Suţeştile (de remarcat portretele de la p. 426, care *pretind* a represinta pe Alexandru Suţu şi Doamna) încheie această presintare care, simţitor mai scurtă, dacă voiă să fie istorică, ar fi cîştigat foarte mult. În orice cas, nu de Doamne e vorba în nouă zecimi din acest volum.

Tablă, şi una genealogică.

* * *

George Fotino, *George Popovici, Un istoric uitat al vechiului drept românesc* (în „Memoriile Academiei Romine, secţia istorică“), III, XVI, 8, Bucureşti 1935.

Biografie şi analiză foarte îngrijite, cu multe lucruri noi, a unui om de cel mai mare merit. Se întrebuiţează şi scrisori. Am fi dorit o analiză mai străbătătoare şi mai unitară a ideilor lui George Popovici.

* * *

V. Brătulescu şi Remus Ilie, *Mănăstiri şi biserici din judeţul Ilfov*, Bucureşti 1935.

Scurtă descriere, ilustrată, cu inscripţii şi insemnări, după propriile cercetări sau după lucrări anterioare, a următoarelor lăcaşuri: Balamuci, Căldăruşani, Cernica, Ciorogîrla, Mărcuţa, Pante-limon, Pasărea, Plătăreşti, Plumbuita, Snagov, Ţigăneşti, Văcăreşti, Afumaţi, Baloteşti (trei biserici), Bălteni, Băneasa, Dobreni, Fundenii-Doamnei, Micşuneştii Mari, Greci, Herăşti, Coeni, Mogoşoaia, Negoesti, Turbaţi, pe lîngă un număr de bisericeţe mărunte, necunoscute până acum, de origine mai nouă (dar cea din Popeşti-Dragomireşti e din 1766). La urmă, o „perdea hrîncove-nească“ (de la Sf. Gheorghe Nou).

Tablă cronologică.

* * *

Dr. Nicolae Lungu, *Religia strămoșilor din timpurile cele mai vechi, până la căderea Imperiului Asăneștilor din peninsula balcanică, cercetări istorice* (Blaj 1935).

D. Nicolae Lungu, profesor la Academia de teologie, format, se vede, în școlile de teologie de la Roma, urmărește în această carte de onestă trudă scopuri care nu sînt numai cele istorice, întrebunțînd o bibliografie puțin cam învechită, și une ori chiar nu de mina întăiu. Altfel, metodă și o formă bună. Dar adesea se trece alături de noi. „Eclejia“ e de origine ungurească (p. 39). Pentru tesaurul de cultură roman, și religia, era un studiu al mieu recent în „Memoriile Academiei Romîne“. E interesant și bine făcut capitolul despre martirii și episcopii din Sciția Minoră (p. 46): el poate aduce folos. Întins acela despre Sf. Nichita pentru care, întăia oară, se întrebunțează, dar nu cu laude, lucrările Englesului A. E. Burn și Germanului A. Patin, din 1905 și 1909. Pentru epoca barbarilor, autorul, om cuminte, e contra visiunilor gepidice. De la o vreme, e însă un resumat din Hergenröther. Firește că se crede în valoarea istorică a „Notariului Anonim“. Sînt și capitole de mică discuție teologică privitoare la deosebirea dintre cele două Biserici. Cartea fiind așa de în urmă adesea, nu ne mirăm că regăsim (p. 203) și pe Voevodul „Lini-oiu“ (p. 203). E adevărat că și Godefroi de Bouillon devine (p. 321) „Gotfried de Billon“ sau și „Builen“. Ioan Asan n'ar fi fost niciodată Țar (p. 237). Edesa e în Siria. Autorul are o afecțiune deosebită pentru cuvîntul „Valah“, pe care-l aplică Romînilor pentru o întinsă parte din desvoltarea lor.

Se reproduc, la urmă, texte bine cunoscute, probabil pentru elevii d-lui Lupu. Pentru același scop și tablouri cronologice. Sînguincioasă tablă a numelor.

* * *

Anton D. Velcu, *Contribuții la studiul creștinismului daco-roman, sec. I-IV d. Cr.*, București, (1935).

Această tesă de doctorat la București caută a dovedi, contra părerii lui Pîrvan, care sînt raporturile cu Goții ale episcopului Teofil. Cercetează după izvoare părerile deosebite asupra originii creștinismului la noi. Crede că se poate afirma că s'a predicat creștinismul pe malul stîng al Dunării încă din secolul întăiu (p. 21). Primeste părerea lui Eusebiu (după Origene) despre rolul

apostolului Andrei. Se discută caracterul inscripției de la Napoca. Nu înțeleg orientarea „spre Vest“ a lui Boirebista (p. 39).

Se revine la ideea colonisării prin armată (p. 40) și se înlătură cea de natură populară. Și „colonisarea comercială“ (p. 42). Se vede în religia Tracilor o pregătire a creștinismului (pp. 44-5). Întrebarea de cine ascultau creștinii dacă până la o anumită dată nu erau episcopi la noi e naivă: corepiscopatul galic l-ar fi lămurit pe autor (cf. pp. 49-50). Urmează ipotesa, vag presintată, despre Teofil. Altfel, o migăloasă tratare a subiectului.

* * *

Constantin V. Dimitriu, *Doi dregători moldoveni, I, Portarul, II, Hatmanul și pîrcălabul de Suceava, cu o prefață de Constantin C. Giurescu*, București 1935.

D. Constantin V. Dimitriu, în această lucrare de o așa de lăudabilă răbdare, vrea să dovedească originea încă de supt Petru Rareș, în 1542, a Hătmăniei moldovenești. Pentru aceasta crede că găsește înaintea sa o părere a mea că ea datează numai de pe la 1570 ca un împrumut de la Cazaci. De fapt eu am spus atîta: că atunci s'a stabilit Hătmănia, care putea fi, înainte de aceasta, sporadică. Inseși pasagiile citate de d. Dimitriu sînt concludente. Interpoalația atribuită lui Misail Călugărul din Cronica lui „Grigore Ureche-Simion Dascălul“ sună curios: surîdem. Pentru portarii unguri e însemnat pasagiul relevat din Bartal, la p. 14. *Porkolöb* (p. 15) e imposibil în ungurește. Nou e ce privește pe simplii portari (p. 23 și urm.). Pentru căderea lui Alexandru Cornea erau de întrebuițat decisivele documente de origine polonă din a mea *Chilia și Cetatea Albă*. La 1542 scrisoarea citată nu zice Hatman, ci *capitaneus*. Pasagiile de cronică nu sînt contemporane, cel din socotelile Brașovului (*Quellen*, III, p. 108) n'are niciun titlu; d. Dimitriu l-a luat de la mine, care interpretez. Ce spune Sieniawski e o tălmăcire polonă, nu o mențiune oficială (p. 38). Singurul pasagiu real e cel de la *Quellen*, III, 176: „Ipsi Hatman“. Ar putea fi și nemțește, dar nu e de loc exclusă întrebuițarea unui termin a cărui origine poate fi tot de la Cazaci, cu cari aveam legături încă de la Ștefan-cel-Mare (mențiunea lui Engel despre data precisă a numirii la aceștia n'are nicio valoare). Cum autorul citează izvoarele după mine, e de presupus că asemenea Hatmani înainte de 1588 nu-mi erau cunoscuți? E de examinat mai de aproape și

documentul din Ghibănescu, XIX, 13 (e o donație la Athos). La 1549 e în adevăr un Hatman, dar nu Hatmanul Dumitru care scrie documentul: nu putea fi doar un pisar. Autorul nu s'a uitat atent și n'a observat un punct la mijloc și, pe de altă parte, nu cunoaște de-ajuns stilizarea documentelor. *ΓΕΤΜΑΝ* cu punct înseamnă că nu Logofătul, ci Hatmanul *contrasemnează*, iar Dumitru e pisarul (v. pp. 38-9). O urmărire atentă și a altor citații ar dovedi că acest studiu vrednic de laudă trebuia revăzut. Sînt și pentru numele străine ortografii greșite. Răscolirea unui așa de vast material e însă un mare merit și lista de la sfîrșit e de o precizie admirabilă (Stavrinos nu e *mare* Hatman, p. 97; la p. 98: Bărnat, nu Bernard; la p. 101 Ceaurul, nu „Ciaur“). Și bună tablă de materii (dar Tököly nu poate trece ca „Tiucăl“).

Asupra unor triste dovezi de plagiat, aduse de d. Teodor Bălan, v. cronica.

* * *

Marcu Beza, *Bibliotecii mănăstirești la Muntele Athos* (în „Memoriile Academiei Romîne“, secț. lit., III, VII, 3).

D. Marcu Beza reproduce o notiță modernă despre înlăturarea, în secolul al XI-lea, a ciobanilor romîni de la Athos, cu un vechiu schimb între Alexe Comnenul și Patriarhul Nicolae Misticul despre această chestiune. Mitropolitul Ungrovlahiei de la 1378, de care e vorba la pagina 10, e Chariton. Se pomenește o danie din 1429 a lui Alexandru-cel-Bun către mănăstirea Zografu (p. 11). Aici Evangeliariul din 1495 de la Borzești, în care Ștefan se arată ca fiu al lui Bogdan Voevod și al „Oltei“ (fără a-i da titlul de Doamnă) (*ibid.*). Alte două din 1544 (de la Marele Vistier Ioan) și de la 1563 (muntean, pentru satul Coeni; de la Banul Neagoe și soția Anca; pp. 11-2). Chivot dat de Maria lui Șerban Cantacuzino și de fiica ei, Maria Bălăceanu, la 1709 (p. 12). O mușamă cu chipul lui Vasile Lupu (p. 13). O slujbă a miezului nopții pentru acesta, de la ierodiaconul Meletie Michalopoulos din Iași (pp. 14-5) (1636), cu pomenirea lui Meletie Sirigul. O danie la Ivir a lui Mihnea Turcul (1590); mențiunea lui Grigorie Ivireanul, care lucrează la „Radu-Vodă“ din București (p. 16). Manuscrise grecești de la Vasile și Matei Basarab (p. 17). Un act de la Soliman-cel-Măreș (1535), pomenind pe ctitorii domnești romîni (p. 18) Evanghelie de la Matei, cu chipul lui și al Doamnei (p. 18) și Liturghieriu de la același (pp. 19-20). Altă Evanghelie de la Matei, cu Liturghieriu

de la Luca din Buzău, plus o *foarte veche* formă românească a „Cintării Cintărilor“ (p. 20), copiată la 1755. Manuscris grecesc al *Învățăturilor* lui Neagoe (pp. 21-2). Alexandru-Vodă din 1497 la Dionisiu nu e Alexandru-cel-Bun, ci fiul lui Ștefan-cel-Mare, iar „Maria Asanina Paleologhina“, care dă o icoană, poate Maria din Mangup (p. 22). Hrisoave pentru Cutlumuz, pp. 22-3. Se reproduce un manuscris greco-aromîno-albanes (697 cuvinte).

Toate aceste descoperiri ar trebui reproduse cu toată grija, într'o publicație specială.

* * *

Adolfo Venturi, *Storia dell' arte italiana, vol. X, La scultura del cinquecento*, Turin 1935.

Splendidul volum X¹ din marea operă a d-lui Venturi despre arta italiană, în care e vorba de sculptura secolului al XVI-lea, aduce, pe lângă perfectă clasare a lucrurilor cunoscute, și multe elemente noi. Astfel și în ce privește colaborarea de șapte ani a lui Lionardo da Vinci cu Verrocchio, pe vremea cînd autorul „Giocondei“, bastardul unui notar, avea, pe la 1470, doar optsprezece ani. În „Madona cu copilul“ (p. 5) e altceva decît concepția îndătinată: figura Maicii e de o spiritualitate misterioasă; poate că pentru întâia oară s'a putut reprezenta material sufletul fecioarei uimită că e mamă. Lucrînd cu Verrocchio, Lionardo dă aceeași expresie unică de psihologie nu destul de exprimată în portretul de femeie de la figurile 8-12. Asămănarea cu frumosul portret de la n-l 13 e bătătoare la ochi. Și pentru alte bucăți de sculptură, ca pentru copiii rotofei, se face doveditoare comparație cu opere sau schițe de pictură. Se cunosc studiile pentru monumentul lui Francesco Sforza la Milan. E o putere tragică mai mare decît a lui Michelangelo în grupul care înfățișează bătălia de la Anghiari (fig. 47; cf. no. 53).

Mai noul Rustici are o deosebită eleganță în grupul din Muzeul Național de la Florența (fig. 63). Un realism străbătător se adaugă la cultul celor mai armonioase frumuseți senine în cel de la n-l. 64. A fost la Lionardo, fără a fi admis ca școlar al lui.

Largă bibliografie la Andrea Sansovino. Mai mult simțul arhitectonic al sculpturii, decorativism. În eleganta seninătate rece, cite un grup de un realism aproape burlesc (Madona de la n-l. 115 sau portretul de la n-l 119; cf. și Sf. Antoniu la n-l 124).

Foarte frumos și nobil bustul lui Marsilio Ficino de Andrea

Ferrucci (fig. 140). Un hazliu Leon al X-lea, gras și gros de să crape, de Domenico Aimo, fig. 160.

Asupra influenței descoperirii capodoperelor artei antice, mai ales Laocoonul, p. 285 și urm.

La Andrea Briosco un extraordinar talent de a înfățișa avîntul mulțimilor.

Delicatețe medievale în cîteva din lucrările lui Tullio Lombardo (arhanghelul Gavriil, Anunciata, fig. 267-8). Un splendid chip de Turc cu enormul turban în mausoleul lui Giovanni Mocenigo la SS. Giovanni e Paolo din Veneția, fig. 271; v. figura adînc săpată a dogelui mort, fig. 273, și a lui Guidarello Guidarelli tînăr, fig. 286.

O madonă țerancă de un mare adevăr de Antonio Lombardo, fig. 300. O popolană din Veneția ca madonă tot la SS. Giovanni e Paolo, de Bartolomeo Bergamasco, fig. 324.

Grecul Zuan Zorzi Pirgotele, al cărui fiu a fost lector de grecește, p. 433 și urm. Nimic grecesc în lucrul său.

Cu totul remarcabil ca realism „modern“, așa de bogatul, pînă la prolixitate, Alfonso Lombardi în grupul Visitației, de la no. 468, mai ales în ce privește nu numai profilul, cu pieptănătură la modă, al Mariei, dar și ținuta trupului. Tot așa Marta și Maria, de o expresie așa de comună și așa de impresionantă totuși, de Antonio Begarelli (fig. 505). Puterea grupării tragice și la speciemenle de „arte popularesca“, în lemn și stuc, fig. 544-7.

Frumos seninul în moarte Gaston de Foix de Bambaia, fig. 521.

Cu totul medievale frumoasele figuri de la Certosa din Pavia, ale lui Ludovic Maurul și soției lui, fig. 457.

* * *

Ion Conea, *Țara Loviștei, geografie istorică* (din „Buletinul Societății regale romîne de geografie“, LIII), București 1935.

D. Ion Conea, plecînd de la cunoașterea adîncită, ca specialist, a Loviștii, o arată ca fiind în Argeș. Diploma ungară din 1233 vorbește de „apa Lotrului care curge în rîul Oltului“¹. Greșeala — dacă e una —, a istoricilor înșirați de autor nu e deci așa de mare. Loviștea, pe care o interpretăm: confluență

¹ Forma „luvăm“ (p. 1, nota 3) nu e „veche“, ci străină, pronunție armeană din Moldova,

putea să aibă deosebite întinderi și să se afle în deosebite locuri. „Transalpina“ la mine e termenul istoric, nu cel descriptiv geografic. „Insula lui Cristian“ e în Ardeal. Spunînd „că numele s'a întins“, știam deci că el se află și în Argeș. În „fața Făgărașului“ are sens general. „Apa Loviștei“ e apa confluenței, nu râul. „Țeri“ erau pentru orice râu, deci și una a Lotrului. Mai tîrziu mi s'a impus explicația : teren de vînătoare (de pește). În ce privește Lotrul și Lotrișara, autorul poate avea dreptate, de și cu nu vorbesc de cea de-a doua, „hotar“ avînd alt sens decît cel de azi și Turnul Roșu nefiind pentru mine luat ca un punct, ci ca o direcție. Tot așa și cu „astăzi“, care nu înseamnă anul în care am scris. Darul făcut de rege nu trebuia să cuprindă în realitate o țară de hrană și locuită. Puteau fi și munți. *Utilitates et pertinentiae* nu înseamnă decît venituri și dependențe. Nu înțeleg cum Vilcea ar fi „loc bogat în lupi“ (p. 21, nota 1). Cînd am spus că Romanii au atacat pe Daci și pe valea Jiiului, nu m'am gîndit la un marș militar și nici la „vehicule“ (v. p. 75). Cf., pentru sens, a mea *Gesch. des rum. Volkes*, I, p. 31. Că am înțeles pasul Vilcanului, de sigur foarte vechiu, se vede de acolo.

Între numele de localitate, unele sînt deosebit de importante. Astfel : Proata (fem. de la preot), Nedea, Leurda, Lăzuelu, Cordoia, Băjănea, Drăculea, Stîrminoasa, Ciunget. Lucru rar : d. Cornea a înțeles perfect ce sînt Romaniile de care de atîtea ori am vorbit (pp. 47-9). Trecerea Romanilor în Ardeal pe la Titești (p. 79) e extrem de improbabilă, dar autorul, iubindu-și subiectul din care a reușit a face atîta, i-ar da bucuros și mai mult. Și bătălia de la 1330 o pune tot acolo (p. 79 și urm.). Și pentru drumurile de comerț aceiași grijă. D. Cornea crede că lîngă Aref era cetatea Argeșului (p. 81). Despre cetăți, cu încercări de identificare, pp. 88-9. Un Teleabă, p. 157. Și un Mailat, p. 159, nota 5. Autorul crede în „valorile“ filologice ale lui Philippide (p. 164).

Altfel, supt toate raporturile și a informației, și a pătrunderii, și a formei, e o lucrare excelentă, care face cea mai mare onoare autorului.

Foarte bune table (și un onomastic). Frumoase ilustrații. Hărți.

* * *

Dr. Gh. Ciuhandu, *Schife din trecutul Romînilor arădani din veacul XVIII, părți din unele conferinți ocazionale*, Arad 1934.

Aceste capitole din viața bisericească a Romînilor în secolul al

XVIII-lea cuprind lupte contra ierarhiei sîrbești și contra Unirii, dar, mai ales ultima, o istorie simplă de preoți și protopopi, care înseamnă însă toată viața acestor ținuturi. Sînt lucruri umile și triste. Cu dreptate se relevază romînisarea relativă a Vlădicilor sîrbi. Se întrebuița cartea românească venită din Ținuturile libere, și episcopii chiar cetiau și vorbiau românește (pp. 15-6). Autorul, căruia, firește, nu-i lipsește nota confesională, chiar aprigă, scrie: „Pe atunci și uniții mergeau după cărți bisericești și după suflet la București“ (p. 17) Sînt și prețioase statistice privitoare la granița de Vest (p. 18 și urm.). Și importanța pentru osebirea națională între Maghiarii cu calul și Romîni cu boul (p. 32).

Un capitol privește rolul Romînilor și organizația militară „sîrbească“ din părțile arădane (p. 33). Se pune în legătură cu mișcarea contra Imperialilor a căpitanului Pero Seghedinaț.

În alt capitol e vorba de episcopul Sinesic, de pe la 1750, care ar fi în legătură, cum se știa, și cu tipăriturile românești. Ni se arată ca dînd singhelii în românește. Note din arhivele comitetului Aradului despre răscoala lui Horia. El ar fi avut legături cu Vlădica sîrbesc. În vol. XV din Hurmuzaki s'au dat de mine acte din aceste părți, care au scăpat din vedere autorului. Se răspinge ideia tovărășiei cu masonii. În schimb sînt amestecați preoți.

* * *

P. P. Panaitescu, *Hrisovul lui Alexandru-cel-Bun pentru episcopia armeană din Suceava (30 Iulie 1401)* (extras din *Revista Istorică Romîna*, IV), București 1935.

După o publicație a păr. Obertyński, d. P. P. Panaitescu rețipărește și explică acest privilegiu, de cea mai mare importanță, prin care Alexandru-cel-Bun întărește, la 1401 încă, deci la începutul chiar al Domniei sale, pe episcopul Armenilor din Suceava, Ioan. Fratele Bogdan îi e formal asociat. Episcopul presinta scrisori de la Patriarhul ecumenic și era sprijinit de Vitold al Lituaniei. La p. 6 a corecta: Siruni. Lămuririle sînt bogate și în cea mai mare parte nouă: ele cuprind toată istoria bisericească a Armenilor din Moldova. Se insistă cu dreptate asupra legăturii inițiale de vasalitate cu Lituania. Și prețioasa notă despre prima căsătorie a Ryngalei lui Alexandru-Vodă cu „răspopitul“ Henric de Mazovia, mort înaintea de treizeci de ani: Domnul Moldovei o iea după douăzeci și cinci de ani de văduvie, deci bătrînă.

* * *

Gh. Duzinchevici, *Cuza-Vodă și revoluția polonă din 1863* (în colecția „Așezământului Cultural Ion C. Brătianu“, XXVIII), București 1935.

Această excelentă lucrare se adaugă pe lângă altele ale autorului, precum și acelorale ale d-lui Handelsman, P. P. Panaitescu și Teodor Holban. Aproape întreagă e pe baza materialului inedit. Multe fapte noi iese la iveală. Așa relațiile ce vin de la sine între propaganda revoluționară a refugiaților la noi și chestia țerănească (p. 9). De aceia și misiunea de potolire a generalului Breański. El cere și primirea unora din Poloni în armata românească (p. 13 și urm.). Pe medicul Otremba l-am apucat și eu la Iași (p. 15). Dr. Glück e foarte bine cunoscut: traducerea însemnărilor lui s'a publicat în „Neamul Românesc“ înainte de războiu, după cartea, citată la pagina 18, nota 5, a lui Vladislav Dunin, *Bosforul, Balcanul și Dunărea, 1855-1878*, Liov 1887. Se dau știri noi despre „revoluția“ lui Miłkowski și lupta de la Costangalia. Colonelul Călinescu, atacat de istoriografia polonă, a ajuns general, comandând după 1877 garda civică: l-am văzut într'o inspecție la Botoșani prin 1880. Oksza (p. 56 și urm.) a scris și o istorie a Turcilor în limba francesă. Se oprește o nouă grupare militară la noi. Și alianța revoluționară polono-ungară prin Frigyesy (cf. și studiul, recent, al d-lui G. Brătianu despre politica externă a lui Cuza-Vodă).

* * *

Constantin I. Andreescu și Constantin A. Stoide, *Documente și regeste, vol. I, Documente moldovenești din sec. XVI*, Iași 1934.

Sînt cîteva documente și multe regeste. Ioan-Vodă de la 9 și 14 Maiu 1563 nu e altul decît Despot (p. 16). La urmă, note îngrijite

* * *

Eugen Pohonțu, *Alexandru Alex. Macedonski*, București 1935.

Sforțare de dreptate față de un om extrem de dușman lui însuși, care a lăsat multe versuri de înaltă artă și frumoase pagini de o prosă aproape „modernă“. Excelentă biografie (de sigur că nobila origine polonă e o iluzie). Mama din familia Fisența (p. 12). Primele poezii asupra cărora se oprește d. Pohonțu sînt însă grozav de slabe. Se cercetează atent înfriririle literare, singurele pe care, până la capăt, le-a suferit acela care a scris foarte remarcabile poezii francesse. Se insistă cu dreptate asupra lui Baudelaire și

Banville. Aprecierea e prea mult dincoace în sus, după ce fusese, atîta vreme, dincolo în jos.

* * *

Virgiliu P. Arbore, *Aspecte ale solidarității slave, trei conferințe*. Focșani [1934].

Se urmărește în această excelentă lucrare, bine informată, nu numai dezvoltarea panslavismului, ci și alte raporturi între deosebitele neamuri slave. Față de concepția rusească, politică și cucceritoare, e cea, intelectuală, a Cehilor, care dăinuiește și până acum, cu frăția față de Iugoslavi, expozițiile bulgărești și adăpostirea Rușilor de toate nuanțele. Nu se uită un Krizanić și un Orbini. Din vremea nouă, mai ales Kolár și Palacky. Despre Poloni se vorbește deosebit, ca și despre Balcani. Se pune în alăturare pangemanismul. Ideia comunității de rasă e arătată ca zădarnică. La urmă, ideile președintelui Masaryk.

* * *

N. C. Bejenaru, *Politica externă a lui Alexandru Lăpușneanu*, Iași 1935.

Pe mai mult de o sută de pagini al acestei lucrări, foarte onorabile, autorul adună toate știrile ce se pot găsi cu privire la ceia ce numai foarte ambițios se poate numi, cu un biet om ca acela, „politică externă“. Altfel, lucrarea va aduce, de sigur, folos.

D. Bejenaru are însă o ascuțită tendință ipocritică. După d-sa, am crezut cîndva că Lăpușneanu e fiul lui Ștefăniță, și nu al lui Bogdan Orbul. Să deschidă *Geschichte des rumänischen Volkes*, II, p. 636: „Alexander IV. Lăpușneanu, Sohn Bogdans des Blinden“. De zeci de ani am spus același lucru. La pagina 45, nota 1, mi se atribuie a fi spus că „puterea militară a lui Alexandru Lăpușneanu era aproape neexistentă“, pe cînd eu zic atîta, în *Trecutul prin călători*, I, p. 146: „Nici nu mai era nevoie de armată, pentru că Sultanul cu umbra aripilor lui ocrotia Moldova“. Se găsește o contrazicere între ce, cum se vede, n'am spus și aserțiunea de la p. 143 a aceleiași cărți că supt „Despot Vodă“ (deci nu supt Lăpușneanu). Moldova avea „la 100.000 de oameni“ și că aceasta era „o foarte respectabilă oaste“. La acea pagină se fac socoteli, după izvoare, cu privire la oastea Moldovei în secolul al XVI-lea în genere, și mai ales supt *Despot*. Nu primesc eu însumi nicio cifră,

ci vorbesc de „exagerație“, și, când arăt oastea că „respectabilă“, e vorba de epoca lui Rareș. Mențin și acum părerea din *Istoria armatei*, I, p. 261, că, *întors în Scaun*, Alexandru Lăpușneanu a „nimicit puterea militară a Moldovei“, dar aceasta nu înseamnă oastea, ci dărîmarea cetăților (la d. Bejenaru: „va afirma că lui Alexandru Lăpușneanu îi revenise rușinea de a pune capăt *vechii oștiri* a Moldovei“).

Mai departe n'am zis, cum se afirmă la p. 49, nota 5, că „Alexandru Lăpușneanu față de Ardeal n'avea niciun fel de autoritate și putere“, ci altceva (*Trecutul prin căldători*, I, p. 123): „nici vorbă ca în această situație militară autoritatea lui Lăpușneanu să se întindă în Ardeal“, deci *ca stăpînire*, cum se vede din context. Nu e admisibil ce spune autorul (*ibid.*, p. 43) că dieta Ardealului supune oarecum pe Secui Domnului Moldovei. Se poate discuta — dacă se crede de nevoie — și fără falsuri pentru ca apoi celui învinuit să i se trimeată cartea ca un „omagiul respectuos“.

O altă acuzație, formală, e aceasta că am prezentat pe Alexandru Lăpușneanu „luptînd împotriva Turcilor la Timișoara cu puțin înainte de lupta de la Șipote (1552): nu se poate susține (*sic*) acest lucru. Alexandru Lăpușneanu și Alexandru care luptă la Timișoara sînt două personaje deosebite“. Deschid Hurmuzaki, II, p. 380, pe care-l citam în „Istoria Armatei“. E o „responsio Alexandri, Wayvode moldavinsis“, — deci răspunsul lui Lăpușneanu, care spune așa: „Scite me tempore obsidionis arcis Themesvar inter vos fuisse, tunc videre potuistis vires Turcarum... „Insurrexeratis quidem magna vi et eram ego quoque inter vos“; deci, pe românește: „*Știți că pe vremea asediului cetății Timișoara am fost între voi. Atunci ați putut vedea puterea Turcilor... Vă ridicaserăți cu o mare putere de oaste, și eram și eu între voi*“. Mai trebuie dovezi? Se mai trimete la *Studii și documentele mele*, V, p. 621, unde nu e nimic despre această chestie.

Am putea să-l șicanăm cu „Anales Stanislai Orichovio“, cu greșeli de tipăr ca „Dlugost“, cu lipsa de identificare a numelor proprii: „Veranțiu“, „Sieniavius“, etc., cu neînțelegerea postului de „Litteratus“, care e secretar, cu întrebuițarea de ediții vechi, cu caracterul incomplet al informației despre Despot.

Sînt ani de zile, vre-o douăzeci, de cînd, ocupat cu lucrări mai grele și avînd și alte sarcini, un număr de tineri s'au învățat a zvîrli cu pietre în munca mea de jumătate de veac, făcută greu și

fără sprijin de niciun fel. Am vrut — și văd că nu pot — să păstrez acestei reviste un caracter de obiectivitate absolută. În cât mai am de trăit m'am hotărît să-mi smulg vreme de la orice altă îndeletnicire pentru a rechema la bunul simț și la cel de dreptate pe acești începători, iar, dacă nu reușesc, măcar să învederez unui public nepregătit și lesne crezător care e serioșitatea unor asemenea atacuri.

* * *

Preotul C. Matasă, *Palatul Cnezilor*, București [1935].

Descrierea Curților cantacuzinești de la Hangu. E în această cărticică bine scrisă istorie documentară, descripție locală și legendă. Pe o temelie mai veche Hatmanul Gheorghe, fratele lui Vasile Lupu, face biserica de zid la 1639. Curțile sînt însă clădite de Cantacuzinii de la Moldova, ale căror odrasle din vremuri mai nouă au devenit cneji ruși.

Se mai descriu, de altfel, și Bisericanii, Pîngărații, mănăstirea lui Pîngăraț, Pongrácz, Pancrațiu (Pangratie, Bagrat, de unde Bagration), Bistrița (cu privire la care cele mai multe știri), Vînătorii, cu mănăstirea de maici (pomelnicul la pp. 119-20; descrierea icoanelor, cu *zugrăvițele maici Stefanida, Salomia și Doroteia din 1613-4*; p. 121, pe lîngă care zugravul Gligorcea, *ibid.* Un *Tatomir zugravul din Țara Muntenească la 1641*; *ibid.*), Agapia, Văratecul (scrisoarea, din 1823, a Ecaterinei Gane, care cere voie să se călugărească; pp. 124-6).

* * *

Ilie Corfus, *Correspondență inedită asupra relațiunilor între Mihai Viteazul și Polonia (culeasă din Archivele din Varșovia)*, Cernăuți 1935.

D. Ilie Corfus, despre care d. Ion I. Nistor vorbea la Academia Română, în legătură tocmai cu aceste documente, reia aici, pe larg, cu comentarii sprijinite pe istoricii poloni de astăzi, descoperirea pe care a făcut-o. Și reproduce și piesele, cu traducere.

* * *

Șt. Lupșa, *Istoria bisericească a Romînilor bihoreni, vol. I; pînă la 1829* (Orade 1935).

Se atinge și epoca veche, cu amintiri gepide de la d. Diculescu („vremea conviețuirii cu Slavii și de sigur și cu Gepizii pînă la

contopirea lor în neamul nostru“ ; p. 5. Expunerea, amănunțită, se sprijine pe cefiri atente. Se citează un vechiu act de pe la 1660, în care Turcii îngăduie trecerea în Bihor a unor vlădici hirotonisiți la Constantinopol (pp. 16-8). Lista clericilor cari au scris, încă din veacul al XVI-lea, în aceste regiuni, p. 23 și urm. În capitolul IV, începuturile Unirii. E mult de cules pentru istoric. Un episcop Petru Hristofor de la Orade, care ar fi avut legături cu Mitropolitul Antim (p. 49). Nu înțeleg ce se spune despre „data defectuos indicată (14 Iulie sau Iunie 1714?)“ într'un act publicat în *Studiile și documentele mele*, IV, pp. 70-1, no. LXIV, în care, de fapt, data e „d. 1700“ și nu e vorba de 1714, care nu pricepe de unde vine (v. aici, p. 51) și A* nu e „14“, ci poate d. (dni=zile) 5“. Bogate sînt însemnările, după inedite, de la începutul secolului al XIX-lea. Despre Moise Nicoară se vorbește cu o îndreptățită căldură ca factor al rominismului, p. 127 și urm. Un Evreu care se face paroh, p. 137.

* * *

Gh. M. Dobrovici, *Istoricul dezvoltării economice și financiare a României și împrumuturile contracte, 1823-1933*, București 1934.

Această imensă lucrare de aproape o mie două sute de pagini în 8¹ marc va fi de cel mai mare folos și economiștilor și istoricilor. Bibliografia e larg întrebunțată. Expunerea pleacă de la cele d'întăiu înjghebari de State românești.

Pentru partea veche ar fi de sigur observații de făcut. Astfel în ce privește definiția vecinilor (p. 10), tratatele cu Turcii (p. 9). De la epoca Fanarioșilor încoace însă expunerea, bine întemeiată, e sigură. Condicile păstrate ale Vistieriei moldovenești sînt urmărite cu atenție.

De la pagina 28 începe cercetarea împrumuturilor, după „Analele Parlamentare“. Partea nouă e presintată cu o deosebită competență. De relevat partea ce privește epoca războiului, p. 292 și urm. Se dă în samă politicianismului, „pătruns adînc în organismul vieții Statului“, zăbava „reformei fiscale“ (p. 305; v. și p. 306). Și primejdia „împrumuturilor peste împrumuturi“ (p. 311). Se presintă dosarul, așa de încărcat, al ocupației germane. Pagini cumînți asupra factorului psihologic în menținerea scăderea valorilor monetare, p. 458 și urm. Condițiile neapărate pentru intrarea capitalului străin, pp. 621-2. E de aplaudat curagioasa cri-

tică a condițiilor detestabile în care s'a făcut trecerea pământului la țerani, p. 761 și urm. (ideia de a se întrebuița ca organ băncile și cooperativele sătești; insistare asupra păstrării înzestrărilor și asupra educației agricole necesare). Tot așa în ce privește intervenționismul de Stat în chestia datoriilor, p. 767 și urm. Se recunoaște însă presiunea opiniei publice rătăcite, p. 861. Lucrări, așa de prețioase, care e și o colecție de documente, îi lipsește însă elementul de viață pe care-l poate da numai însemnarea părții pe care partidele și indivizii au dat-o în această evoluție, extrăgându-se și ce e serios în desbaterile parlamentare, în publicații și presă.

* * *

Ion Diaconu, *Folklor din Rîmnicul-Sărat*, I, Focșani 1933.

Un bogat material de poezie populară e precedat de o scurtă introducere istorică, solid întemeiată. Interesantă amintirea moșnenilor de la Dumitrești că sînt aduși de „Negru-Vodă“ (p. XI), Oprirea Mocanilor în drum pentru a se așeza (p. XII). Un sat Cîmpulungeanca și unul Odobasca (p. XVI).

Adunarea migăloasă a bibliografiei, și din reviste, e admirabilă.

În material. trei versiuni ale „Mioriței“, p. 1 și urm.; două ale lui „Ghiță Cătănuță“, p. 7 și urm.; una a „Badiului“, pp. 15-7; trei ale lui „Corbea“, p. 17 și urm. (Ștefan-Vodă e Racoviță); trei ale lui „Costea“ (merge până la „cîmpia Tighinei“), p. 41 și urm.; una a lui Malcociu, p. 52 și urm.; două ale lui Gheorghilăș, p. 56 și urm.; „cîntece ale soarelui“, p. 66 și urm., și ale sarpelui, p. 70 și urm.

* * *

George Baiculescu și Ioan Massoff, *Teatrul românesc acum o sută de ani, cu o prefață de Paul I. Prodan*, București 1935.

Broșura despre începuturile teatrului bucureștean, pentru care s'au reunit dd. Basilescu și Massoff, cuprinde mult în cele cîteva pagini de format mic. Informația, cunoscută, e sigură (p. 57: Repet). Și reproducere de texte greu de găsit. Interesante planșele: un Eliad tînăr, Ioan Cîmpineanu, poetul Aristia cu o înfățișare de Byron, frontispiciul traducerii lui *Mahomet* a lui Voltaire, de Eliad, a *Repertoriului Teatrului Național* din 1834, a *Amorului Doctor* de Molière. În anexă, Regulamentul Societății Filarmonice, cu comitetul și lista ajutătorilor, bursierii, plus raportul lui Barbu Catargiu. Repertoriul citat și o scenă din „Mahomet“. Bibliografie.

* * *

Gh. Ungureanu, *Justiția în Moldova (1741-1832)*, Iași 1934.

Autorul începe arătând ce a putut salva la Birlad, la Roman și la Bacău din prețioasele documente ce se aruncă: e o pagină de istorie a culturii și a moravurilor (v. p. 2, nota 1). Lucrarea însăși se sprijină pe o laborioasă cercetare de inedite. E o prețioasă contribuție la cunoașterea instanțelor și a vechii proceduri. Se reproduc și acte întregi. „Parou Cheva“ de la p. 22, nota 1, pare a fi Parascheva. Interesantă nota despre Neculce ca om de drept (pp. 29-30, nota).

* * *

Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești, volumul VIII, Acte și scrisori (1607-1613)*, București 1935.

Acest nou volum începe cu o reproducere de peceti (dar cum poate fi pe a lui Marcu-Vodă neinteligibilul „Czal“?). Prefața prezintă istoria anilor de schimbări după dispariția regelui Ștefan Bocskai. Se încearcă reabilitarea romanticului și inconsistentului Gabriel Báthory. Tendentios se scusă năvălirea în Țara-Românească a prințului ardelean, care s'ar fi apărat astfel contra intrigilor lui Radu Șerban, care e și un călcător de jurământ, cu Imperialii (pp. VIII-IX). D. Veress se bucură de succesul despotmilor drumului de la Bran la Tîrgoviște de către sălbatecul năvălitor, a cărui purtare de jăfuire, și a celor sfinte, criticată de contemporani, nu e, firește, atinsă printr'un singur cuvînt. Se admite că tînărul Báthory voia, adăugînd și Moldova, să creeze de fapt o „împărăție“ (p. X), „planuri mărețe“ (*ibid.*). Rodomontada provocării la duel (!) a lui Radu Șerban nu trezește niciun zimbet. Cel mult pare a se critica pornirea lui Báthory către petreceri și beții (*ibid.*). Radu apare umil, ca un nemernic sau un înșelător, în fața aceluia care-i prădase țara, îl gonise din Scaun și-i dusese în robie mama (p. XI). Și totuși prințul ardelean e presintat în critica lui Michael Weiss ca urît de toți pentru fărădelegile sale, din ce în ce mai dese și crîncene (dar e vorba de Ardeal) (*ibid.*). După marea victorie de lângă Brașov, pe care d. Veress trebuia s'o recunoască a fi fost „cumplită“, dar adaugă că a fost datorită numai surprinderii (!), greutățile lui Radu în retragere devin „o înfrîngere cumplită“ (p. XI). Și aici descopăr ceva și mai interesant. În textul românesc înfrîngerea lui Báthory e „cumplită“. Aceasta pentru ce-

ditorii romîni. Dar, *pentru cetitorii unguri, în traducerea francesă, calificativul cade*: „il vainquit le 10 juillet, près de Brasov, Báthory“. Și „înfrîngerea“ nu e de la Báthory, unit cu Pașa de Timișoara, ci *de la Tataři, și nu în Ardeal, ci în Moldova*. Cu acest prilej Pogan, șpanul Maramurășului, devine un Pogány de pură rasă (p. XII)¹.

Apoi o lacrimă se varsă pe căderea lui Báthory „omorît cu mișelie (*sic*) prin (*sic*) proprii (*sic*) săi haiduci corupți cu bani“ (p. XIV). Și se face și elogiul funebru al ultimului dintre Báthorești „cari au păstrat nemișorât Ardealul“ (*ibid.*). La urmă, nota despre Dionisie Rali, care n'a fost „Mitropolitul lui Mihai-Vodă“ (nu Vi-teazul nici aici!) decît în Moldova, și despre „vanitosul“ Marcu-Vodă.

Ca documente², se începe cu acelea care privesc afacerile de bani în Imperiu ale lui Nicolae-Vodă Pătrașcu, fiul lui Mihai Vi-teazul (o scrisoare a lui, no. 7; alta, no. 9, no. 13; o a treia, cu facsimile, no. 15; o a patra, no. 18; cf. n-le 31, 41). Zvon fals de atac în Muntenia și de prinderea lui de către Ardeleni, no. 53; și n-le 98, 188, 191 (cerere a lui din Ianuar 1612), 195, 197, 202, 233-4 (scrisoare, Dec. 1612), 235, 243-4, 248. Se vede că Împăratul îi dăduse rangul de „Truchsess“ la Curtea sa, pe care-l avea la 1607 (no. 2). Și o scrisoare de afaceri a lui Petru Armeanul³, no. 13. O afacere a lui Leca, no. 20. Familia lui, no. 34: fratele „Nicati“ e „Nicachi“, zis și Wolfgang. Pomenirea, în Octombre 1607, a lui Dionisie Rali Paleologul, no. 29; cf. n-le 40, 44, 82 (1610), 85, 91, 183, 190. Tot așa acte privitoare la Ștefan, fiul lui Petru Șchiopul, care acte fuseseră semnalate de mine și, dată fiind minima lor importanță, aceasta ajungea. Se dă o scrisoare, unguerească, a lui Simion Movilă (no. 6), o alta, no. 170. Pentru întărirea de Turci a fiului Mihail, scrisoarea Vizirului, no. 28. Foarte important raportul nunciului, semnalînd că Ștefan, fiul lui Iancu Sasul (de fapt Bogdan), ieșind din tainița de la Anadoli-Hisar, se oferă a da creștinilor castelele Mării Negre (no. 12). Apoi el trece la Veneția și în Iulie 1608 era întors la Constantinopol, no. 49. Scriind Marei Duce de Toscana, stăruia în proiectul său. D. Veress sem-

¹ A se îndrepta „hotnoghi“ (*ibid.*) cu „hotnogi“.

² Din ele se vede că s'au înlăturat elemente de punctuație utilă, ceia ce arată o incompletă înțelegere a actului.

nalează la Lünig (I, p. 104) o scrisoare a lui, din Hampton. Era înțeles cu Țarul (no. 52). Regele Poloniei înștiințează pe Constantin-Vodă de sprijinul dat lui Ștefan de către regele Angliei, no. 61. Pentru buzduganul trimis de Ahmed I-ii lui Mihai Viteazul, no. 37. O scrisoare din Februar 1608 a lui Constantin Movilă, no. 43 (alta, no. 85). Secretarul lui polon, Paul Lanczki, no. 48. In materie de instituții, e foarte importantă *întrebuințarea terminului românesc de vecini (vechynek) în Ardeal* (no. 89, p. 95): aceasta dovedește o *prioritate de așezăminte românești* în acea țară (Săsciorii, de cari e vorba acolo, sînt în partea de jos a țerii, deci nu poate fi vorba de un import, „vecinii“ la Munteni chemîndu-se *rumîni*).

Un număr de prețioase documente privește pe Marcu-Vodă, fiul lui Cercel (numele de Marcu vine de la fiul străbunului, Radu Paisie, și de la legenda sîrbească)¹. El apare ca dăruit cu o pensie imperială în 1607, no. 25: *petiție italiană a lui*: *comandă niște Sîrbi și avea pe mamă-sa în Țara-Românească* n-le 26, 27. Prin August 1608 el se gătia de o năvălire, no. 50.

Pîrît la Curte că a fost „crescut“ de Sigismund Báthory și l-a întovărășit în Boemia, fiind inițiat în planurile lui secrete, Marcu e arestat și i se ia un interogatoriu din care iese multă lumină asupra afacerii lui Mihai Viteazul (p. 72 și urm.). Mărturisește că ar fi vrut să năvălească în Moldova cu haiducii, că Turci îi oferiau lui Báthory să-l facă și „rege al Greciei“. „Se jură că n'a vorbit rău de împăratul, „ardă-l, frigă-l ori facă-l răsol“. Era însurat. Se adaugă și interogatoriul nenorocitului de Sigismund însuși.

O serie importantă de scrisori privește cariera lui Radu Șerban, învingătorul de lângă Brașov, pe care d. Veress, în iubirea pentru nația sa, a ținut să-l facă totuși, la urmă, cum am văzut, învins. Astfel n-l 22. Împăratul îi cere să facă pe placul regelui Poloniei, suprimînd pe pribegii moldoveni (din oastea învinsului Mihăișă Movilă, pe care, cum se știe, și l-a făcut ginere, și el a murit în Muntenia, fiind înmormîntat la Dealu), no. 45. *La 5 Iunie 1608 el arată lui Rudolf că a încheiat o ligă cu noul principe ardelean, Gabriel Báthory*, no. 46. Se semnalează și o înștiințare către Statele Ungariei Superioare, actul de alianță fiind redactat la Argeș, în ziua de 31 Maiu, *ibid.* Cunoscutul Ioan Imreffy, mergînd dincoace de munți, mijlocise înțelegerea, no. 47. Tot odată se în-

¹ Unii îl socot Ragusan (!); no. 24. V. și no 192.

cheie un act asemănător cu Constantin Movilă din Moldova, Báthory făcînd să jure și orașele, no. 54. Dar Sașii refuză, socotînd că un asemenea act e contrar privilegiilor lor, no. 55. Relații de afaceri între boieri munteni și Brașovul, no. 56. Noul principe își asigură printr'un privilegiu pe Lugojeni, no. 60. Legăturile tinărului Movilă îi permiteau să se amestecă în afacerile episcopiei din Muncaciu, no. 62. Se indică și scrisoarea de intervenție pentru numirea episcopului Silvan. Într'o scrisoare din acest timp, tânărul Movilă asigură că sentimentele pentru Báthorești le are de la tată, no. 65.

Radu-Vodă se îngrijia și de un adăpost, în cas de nenorocire, pe pămîntul Împăratului (7 Octombrie 1609), no. 64 : i se cerea să facă însă, prin delegat, jurămînt de credință la dicta din Pojon, no. 64. În mărturisirile lui Marcu-Vodă se află știrea că Radu ar fi fost dispus să ajute restabilirea lui Sigismund Báthory, pp. 87-8. Acesta ar fi cerut pretendentului să vadă dacă Radu n'ar primi pe fostul principe al Ardealului „în vre-o mănăstire, cu satele ei chemate Tismana și Mehedinți“ (*Mehadanz*), p. 89, no. 74. În acel moment însă (Maiu 1610) Domnul muntean nu doria nimic mai mult decît legătura, formală, cu Ungaria Împăratului, no. 76 ; cf. n-le 79, 82, 89. Gabriel Báthory se gîndise să atace Moldova, no. 79.

Nu se poate pune temeiul pe „jurnalul“ venețian din Septembrie 1610, care spune că Radu, înțeles cu Imperialii, ar fi vrut să atace Ardealul (no. 84), dar haiducii unguri, cari prădau în Polonia, ar fi avut, în acea toamnă, intenții rele, față de ambele Domnii, no. 86). Radu, care avea legături cu Polonia de unde își lua chiurasiieri, ar fi vrut să-și cumpere un adăpost acolo, no. 87.

La 1-iu Decembrie 1610, Andrei Dóczy, noul căpitan de Sătmar, anunță pe Radu, făgăduindu-i ajutor, că Gabriel Báthory stă să cadă asupra-i și apoi asupra lui Constantin Movilă, no. 88 ; cf. alte știri, no. 90. Pentru planul de retragere în Moldova al lui Radu, no. 92. Acolo principele ardelean voia să puie pe Ștefan Bogdan Sasul (no. 94), căruia i-ar fi dat pe sora sa (no. 142). Protestul și hotărîrea de atac a lui Constantin-Vodă, no. 96 (și o scrisoare a lui Nistor Ureche, no. 97). În Țara-Românească năvălitorul ar fi dorit să-și puie fratele ; pp. 128, 131. Știri despre acțiunea militară la noi a lui Báthory, no. 99. Ioan Imreffy aștepta steag de la Turci pentru stăpînul său, no. 100 (cf. și no. 103). Și

la 9, la 15 Februar Báthory e în Tîrgoviște, n-le 102, 105 de acolo se coboară la București, no. 104. El petrece și oferă duel lui Radu, no. 106. De notat: „În Țara-Românească pradă tare: nu sînt mănăstiri pe care să nu le jăfuiască și să nu țină cai în ele“ (de ce nu s'a notat în prefață?). Radu-Vodă scrie din Roman la 22 ale lunii (no. 107), la 27 din Suceava (no. 110) (la 28 și Constantin-Vodă, n-le 111, 112), la 4 Maiu din Roman (p. 159). Se vorbia de trecerea în Ardeal a lui Sigismund, cu Marcu-Vodă, no. 114. Despre Marcu și n-le 139, 146, 240.

La 14 April Gabriel Báthory e la Alba-Iulia, și se laudă cu isprava sa; no. 117. *Scrisoarea lui Imreffy (care va peri în luptă), la 19 ale lunii, e de o rară obrăznicie: Țara-Românească și Moldova trebuie legate cu acest prilej „de Coroana Ungariei“: Radu Mihnea, mare Domn muntean, „lăsat“ de Báthory, nu e un prieten sau vecin, ci „o slugă“, care, dacă nu-i va plăcea principelui ardelen, acesta-l va „arunca anumei decît“. Se va căuta unul ca acesta și pentru Moldova. „Numai de am putea reocupa hotarul neamului unguresc!“* Același lucru îl voia de altfel și regele Matthias, no. 144.

Radu pregătia revanșa. Mai multe scrisori arată că dușmanul lui o știe (v. și cererea de ajutor a acestuia către Marele-Vizir, 29 Maiu; no. 125), așa încît *ipotesa d-lui Veress că a fost bătut prin surprindere cade*. Scrisori din Iași, 5 și 25 Iunie de la Constantin-Vodă și Ureche (n-le 126-7, 135). Cu el și pribegii ardeleni, no. 128. Radu e în ziua de 19 Iunie la Buzău, no. 131. Buletinul de victorie al lui, din Brașov, 14 Iulie, no. 143. Felicitarea Palatinului, no. 150. Măsurile luate de Imperiali pentru ocuparea provinciei, no. 149. Radu convocase o dietă la Cincul Mare, no. 151. Scrisoare din 2 Octombree a lui Constantin Movilă, no. 158: el se declară gata a rămînea cu Ungaria Împăratului și adăpostește pe Forgách în retragere, no. 159. *Singurul izvor al mării înfrîngerii a lui Radu, care ar fi „fugit pe drumul pe care a fugit Mihai-Vodă“ (care fugă?), e un raport de anonim, fără loc, din tabăra lui Báthory, care se laudă că are 50.000 de Turci cu el, conduși de un grozav bătrîn Osman-Pașa, no. 160. În acel moment, 5 Octombree, Radu scrie din Suceava, unde se retrăsese, nu pentru că l-ar fi bătut învinsul de la Brașov, ci fiindcă Turcii restabiliseră în Muntenia pe Radu Mihnea, no. 161. Turcii vorbesc numai despre izgonirea lui Forgách (no. 163), care se plînge însuși, din aceeași Suceavă, la 22, numai pentru greutatea retragerii*

în Moldova, pe timp de iarnă, dînd vina pe sfaturile lui Radu (no. 164): a pierdut doar caii, și speră să se poată întoarce prin Cașovia. Aceasta e „înfrîngerea suferită prin (sic) Gabriel Báthory“, adică izgonirea de către Turci a generalului imperial care zăbovise unirea cu oastea biruitoare a lui Radu, no. 167. Dóczy spune apriat că *n'a fost o luptă cu Turcii și Tatarii (non inita punge : p. 215). Fusese vorba numai de planul de a reintra prin Maramurăș, ibid. și no. 176. Constantin-Vodă li dă bani și călăuzi, p. 216.*

La 7 Novembre Radu era în Polonia, la Makovica, de unde trimete Palatinului pe Petru Armeanul, no. 167. Palatinul vorbește mai ales de lipsa de bani a celui așa de pe neașteptate devenit un pribeag (no. 168). Și Romîni din Maramurăș prădaseră pe Imperialii în retragere ; *șpanul romîn, Petru Pogan, se hotărîse pentru Báthory, pp. 220.*

Unde vede d. Veress „înfrîngerea grozavă“ a lui Forgách și Radu (!) „ din partea (!) haiducilor lui Báthory“? (p. 223, no. 170). În ce hal era Báthory, bun de bătut, cu toți Turcii săi, o spune raportul unguresc de la no. 178. *El fuge de supt Brașov. N'are niciun tun ; Pașa părăsește pe cele șapte ale lui. Și Secuii ucid pe Turci. Cetățile sășești resistau. Principele își răsbună prin cruzimi ca în Țara-Românească, ibid. Acolo Radu Michnea venise doar cu 300 de Turci, ibid. Báthory era redus să ceară bani lui Radu-Vodă, care, la 12 Decembre, îl refuză, no. 182.*

Pe Radu, care înaintase până la Leutschau (no. 173 ; cf. n-le 174-5), îl refuză Împăratul la Viena, fiindcă are o nuntă : să stea al Tyrnavia (no. 170 ; cf. n-le 179-81, 185), unde era și Nicolae Pătrașcu (no. 191. 193). El însă *se declara gata să reîntre în Ardeal, căutînd în Polonia doar sprijin, p. 216, no. 171.* În lipsa lui, boieri vreau să omoare pe Radu Mihnea (no. 182), care are cu el 300 de Turci și „e mai mult Turc“ (no. 186). Dar în Moldova Constantin-Vodă e înlocuit cu Ștefan Tomșa și ar fi perit cu mîrzacul, cumnat al Hanului, care-l prinsese, no. 186. Dar iată-l *scriînd din Hotin, la 17 Ianuar 1612, cu speranță de a se întoarce (cf. no. 204 ; no. 187), contra „necunoscutului și de neam prost, care s'a lăudat că e născut din nu știu ce seminție a Voevozilor“. Asupra luptei din vara lui 1612 un interesant raport din 19 Iulie, no. 212. Pentru prinderea și peirea lui Constantin, no. 224. Ștefan ar fi să iea pe fata unui negustor grec bogat, no. 186,*

La 7 Februar Radu Șerban e la Viena, no. 194. Arhiducele Matthias îl îndreptă însă la mănăstirea Znyo sau Znyo-Varalja, lângă Tyrnavia, n-le 198-200, 203. S'ar părea că e din nou la Viena în Iulie (no. 207), dar scrisoarea e primită atunci și acolo (cf. no. 208). La 18 Iulie, ca și la 9 August, la 4 Septembrie la 18 Octombrie, el se află de fapt tot la Tyrnavia, n-le 211, 219, 221, 224, 227; cf. n-le 216-7, 220, 228. Gabriel Báthory era în primejdie să fie ucis, și d. Veress își arată profunda indignare pentru „creaturile“ cu „acțiuni mîrșave“, no. 218. Radu Mihnea se temea ca principele să nu se împace cu Radu Șerban, no. 222. Báthory se arăta favorabil lui Constantin Movilă, pe care-l credea readus de Tataři, no. 225; cf. no. 226.

În Decembre, Radu-Vodă nu poate fi, în sfîrșit, la Viena (no. 229; cf. n-le 230-1), căci îl aflăm la 27 ale lunii tot în reședința lui obișnuită, no. 232. Nu e la Viena, cum crede d. Veress, nici în Ianuar 1613, cînd spune că soția i-a sosit la Tyrnavia, no. 23; cf. n-le 241, 245, 246, 247, 249, 250, 251, 253, 254, 255, 257, 259, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267.

Greșelile de lectură, mai rare, nu lipsesc. La no. 22 nu poate fi vorba de „duo (*sic*) mila solnieri e due mila pedoni“, ci de „due mila *cavaglieri* e due mila pedoni“. Lectura „Partase“, cu tot sensul de întrebare, e imposibilă. În original „András“ nu poate avea accentul actualei ortografii ungurești. La no. 28 nu e, în dată, „Dzimajit“, ci Dsimaziț (Gemazi-ul). La no. 29 de sigur „vorhanden“, nu „verhanden“. La p. 71, „Album“, nu „altum amicorum“. La p. 93, r. 10 de jos nu poate fi „occupato“. La p. 128 trebuie o virgulă între „Caimakam“ și „Mufti“. Firește că la începutul paginii 137 greșelile vin dintr'o stricare de zaț. Ca limbă, la pagina 106, nota 1: „ar dori cumpăra“.

În materie de istorie, nu se poate scrie „Mustafa Bassa“ (no. 28) pentru Vizirul Mustafă. În no. 32 nu e vorba de un particular „Sava Vlădică“ (*sic*; repetat de două ori), ci de cunoscutul episcop Sava Vlădica de Inău și Lipova: d. Veress n'avea decît să caute la lista episcopilor din a mea „Istoria Bisericii“. La no. 34 nu e vorba de „Doamna Maria din Moldova“, ci de *domnița* Maria, fiica lui Petru Șchiopul, măritată cu Polo Minio. La no. 35 postavul nu e „carazie“, ci „caragiū“. La no. 38, cel așezat în Scaun fiind „fiu lui Ieremia Voevod“ e Constantin Movilă, nu Mihail. Ducele „Ferdinand Medici“ e, cum se vede din însăși adresa scrisorii, Marele

Duce de Toscana (no. 49). O restabilire a lui Radu Șerban în Mart 1609, cu plan de năvălire în Ardeal, e neadmisibilă: trebuie să fie o greșeală de dată (no. 58). La no. 62 a se ceti în titlu Sifvan, nu „Silivon“ (în documentul de recomandajie, redactat ungu-rește e „Szilovon“). „Mincionarie“ din răspunsul lui Marcu nu e românește, ci „menzognarie“, din „menzogna“. La p. 131, „zeschninguier“ e „ceșnigir“. „Cazulul“ e Cazilbașa, Șahul Persiei (v. p. 156; cf. p. 342). Ce poate fi (no. 125) „Jusuff pașa-vizir“? „Terjaki“ (no. 136) e tiriachiu, bețiv. „Pașa Cazul“ (!) și la pagina 236. Tot așa „Cazulii“, p. 240.

* * *

Gheorghe I. Brătianu, *File rupte din cartea războiului*, București 1935.

D. Gheorghe Brătianu adună în acest mic volum articole apărute în timpul Marelui Războiu, în care fiul președintelui de Consiliu a fost voluntar pe front, și multe pagini inedite.

În prefață autorul vorbește de „păcate ale tinerețelor“. „Păcatele“ pe care ni le înfățișează n'au nevoie de iertare. Sînt pagini tinerești, oneste, sincere și calde, cum nu le mai poate scrie cineva mai târziu, după anumite atingeri cu viața, care nu trezește totdeauna eroism nou, ci adesea pe cel de odinioară îl înăbușă. Sînt interesante ideile optimiste ale lui Ion Brătianu în momentul declarării războiului; sprijinit pe multe exemple istorice, el era sigur de biruința Aliaților fără a putea spune „cînd“: la Iași, după Mărășești, cînd mă întreba el dacă mai spun că „vor fi bătuți Nemții“, e curios că a trebuit să-i dau acest răspuns că „de sigur, dar n'am spus cînd“. Sînt și schițe glumețe, ca judecarea, la Iași, în Septembrie 1916, a lui Strul Bercevic. Impresionante descripții, de un realism crud, dar de un real talent literar, pentru acțiunea din 1917. Sînt părți întregi de o rară frumuseță pe un fond de mare sănătate sufletească, de normalitate robustă: așa putea scrie atunci tineretul. Mișcător tabloul populației care, femei și copii, duce muniții luptătorilor, cu un admirabil calm (pp. 72-3). E de sigur, în proporțiile sale modeste și cu fereala de frase, de tot ce e retorică și plăcaj, una din cele mai emoționante cărți despre războiu. O ediție ieftină ar trebui să îngăduie cunoașterea și celirea ei în școli.

* * *

Petru Pandrea, *Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuțiu*, București [1935].

Foarte bună carte, de cercetare amănunțită. Forma e originală și une ori voit dură (de ce „aventurile spirituale ratate și divagațiile, probabil geniale, ale lui Hasdeu“ ?; p. 6). Escelență scurtă biografie a lui Bărnuțiu. Se caută în operă influența lui Savigny și a „iluminismului frances“. Urmărire atentă a tuturor elementelor de împrumut în opera aceasta, apărută contra detractorilor. Dar nota polemică lovește și în aceia cari, ca d. Andrei Rădulescu, țin la moștenirea noastră de datini. Nu știu ce vrea să spuie autorul, care m'a onorat, de altfel, cu trimeterea interesantei sale cărți, în frasa: „istorismul conservator, cu primat gospodăresc, a fost reluat cu superbă furoare pasională (*sic*) de către N. Iorga într'o interesantă guvernare, din punctul de vedere al unei teorii românești specifice, dar fără durată și rezultate, mărturisite chiar de protagonist“ (p. 136). Tînărul autor e vădit supărat, fără să ni spună de ce, dar aceasta nu face clară cugetarea sa, agresivă și în mijloacele de stil, virulente și, să zicem și: „pasionale“, cu „superbă furoare“. Cunoștințele frumoase și inteligența autorului pot fi întrebuițate, de sigur, la altceva decît la condamnări pripite și la violențe de limbajiu pe care noi, bătrînii, le considerăm ca puțin cuviincioase, chiar dacă un om mai în vrîstă ar trata astfel tînereța promițătoare a d-lui doctor Petre Pandrea.

• * •

Marcu Beza, *Trei săbii moldovenești din vremea lui Ștefan-cel-Mare* (în „Memoriile Academiei Romîne“, secț. lit., III, VII, 2).

D. Marcu Beza a avut norocul de a găsi, întăiu, la Metohul Sfîntului Mormînt din Constantinopol, un aghiazmatariu de la Gheorghe Ștefan și de la Doamna lui, Safta, niște ripide de la Petru-Vodă și Radu-Vodă, cari pot fi fiii Chiajnei și al lui Mircea Ciobanul (și *chipurile*), o cruce de la Istrati Dabija, o Liturghie greco-romînă din 1683, dar mai ales trei săbii românești care sînt de sigur *toate trei* ale lui Ștefan-cel-Mare, de și numai una-i poartă numele. Ele au venit de sigur în 1538, după prada Sucevei. Reproduceri, de același, în *Boabe de grîu*, 1934.

• * •

Ion I. Nistor, *Tratatavele lui Mihai Viteazul cu Polonia* (în „Memoriile Academiei Române“, III, XVI, 5).

După cercetările la Varșovia, în „Libri Legationum“ ale d-lui Ilie Corfus, bursier al Statului român, d. Nistor prezintă acte noi privitoare la Mihai Viteazul în legăturile lui cu Polonia. Pe cînd între Împăratul Rudolf și regele Poloniei se purtau negociații pentru a nu se tulbura Ieremia Movilă, Mihai scria capugi-bașei Husein (nu Husan)-Aga, pentru a explica luarea Ardealului ca un serviciu adus Turcilor (pp. 3-4); pîrăște pe Ieremia că e legat cu Poloniei și va face ca fugarul Petru (Șchiopul): n'a plătit nici tributul întreg, ca unul care se pregătește a părăsi și el țara. Mihai e gata a lua Moldova, la ordinul Sultanului.

Propuneri de legătură cu Polonia, la Brașov, prin Taranowski în Mart 1600: Mihai cere Moldova ca feudă, și pentru Nicolae Pătrașcu, moștenitorul, indigenatul polon. Promite, în schimb, reunirea întregii sale stăpîniri cu coroana polonă, căreia-i va recuștiga nu numai Ismailul, Chilia și Cetatea-Albă, ci și Oceacovul, la Nistru (pp. 5-6).

Instrucții, în Octombrie 1601, pentru solul la Poartă, Cristofor Kochanowski, care nu va cere numai Moldova, ci și Țara-Românească (pp. 8-11).

* * *

Nestor Camariano, *Primele încercări literare ale lui C. Negruzzi și prototipurile lor grecești* (În publicațiile „Institutului de istorie literară și folklor, condus de D. Caracostea“), București 1935.

D. Nestor Camariano, care începe bine cercetările sale, a dovedit că încercările lui Costachi Negruzzi, dintre care pe unele le-am găsit în biblioteca de la Hermeziu (Iași) (ms. e tot acela pe care Iacob Negruzzi l-a dat apoi Academiei Române), nu sînt cum am crezut eu, cîtuși de puțin, originale. Dacă se știa că el a tradus *Memnon* al lui Voltaire (dar se arată că după o versiune a lui Zisu Dauti), e meritul tînarului autor că a găsit într'o publicație a lui Dimitrie Darvari *Moraliceștile haractiruri* și într'o scriere a lui Marmontel originalul pentru *Tripodul Elenei*, pe care din grecește, și nu din limba franceză, l-a tălmăcit și un Mavrodi.

* * *

Dr. Anton B. I. Balotă, *Pe drumuri albanese*, București 1935.

D. Anton Balotă a văzut Valona, Fjeri, Beratul, Lushnja, Kavaja, Durazzo, Tirana, Croia, Alessio, Scutari. Interesante obser-

vații asupra drumului parcurs, și ilustrații. Lăudind stoftările făcute pentru a aduce țara la un nivel european, se critică părăsirea fondului propriu și graba de a ajunge la realizarea formelor, ca și setea de a realiza mai ales ciștiguri materiale pentru străinii, în primul rînd Italianii, cari și-au angajat capitalurile în Albania. E o întrecere aprinsă cu Iugoslavia vecină. Se arată ca dovadă de cheltuieli inutile linia ferată între Durazzo și Tirana, alături nefiind șoseaua. Se descrie personalitatea scriitorului Lhumo Skendo (Midhat-beiu Frasheri), fost ministru și actualmente librar (ministrul Pandele Vanghele a tradus pe Molière).

N. Iorga.

CRONICĂ

În *Revista Istorică română*, IV. d. Demostene Russo prezintă cronica grecească a lui Mitrofan Gregoras. O precede de o biografie a autorului (dar la 1687 nu Sultanul Mahmud fu înlocuit cu Sultanul Ibrahim, ci Mohammed al IV-lea cu Soliman al III-lea; v. a mea *Geschichte des osmanischen Reiches*, IV, p. 224 și urm.). Pentru lupta „literară“ între el și Nicolae Mavrocordat, pp. 2-3. Nu ne putem învoi cu caracterisarea că „Dimitrie Cantemir lăuda sau defăima totdeauna peste măsură“ p. 4. Ralachi Eupragiotes a fost și în serviciul acestuia (v. p. 6). Se atrage atenția asupra unor disertații teologice ale lui Constantin-Vodă Duca (p. 9-12). O biografie foarte elogioasă a lui, p. 12, nota 1. Se dau, din cauza cuprinsului manuscrisului în care se află cronica, și note, după o lucrare a d-lui Dyovuniotis, destul de maltratată, despre patriarhul Calinic al Constantinopolului, fost la Brăila, p. 13 și urm. (traduce și Viața Sf. Ioan de la Suceava). Pentru o scăpare din vedere la traducere autorul acestor rînduri se alege și el cu un semn de exclamație (p. 14), pe care mai apăsător l-ar putea pune el pentru schimbarea de Sultani din 1687. Îngrijitul text e întovărășit de o traducere¹. E vorba în el numai de anii 1714-6.

¹ Dar de ce „Protospatarul“? Și „originari chiar din țară“? Nu „plebea Bucureștilor“ pradă ci „ciți erau răpitori și ucigași în București (ὄσον ἀρπαγῶν καὶ μισοφόνων μέρος τοῦ Βουκουρεστίων ἔην) (p. 20). Și nu Pivoda, care era un ofițer imperial, a putut căpăta tot de la Germani ca „plată“, pentru serviciul pe care-l datora ca ostaș „spoliile“ (τὰ ἐπλων σπῆλαι)

Lucrarea se înțelege ca tendință gândindu-ne că reprezintă punctul de vedere al aceluia Ioan-Vodă Mavrocordată, opus și Cantacuzinilor și chiar fratelui său Nicolae-Vodă. Se critică aspru raporturile cu boierii, care-l fac impopular. Acesta, după știri false de la cunoscutul predicator Avramie, ar fi fugit nebunește la Giurgiu, speriiind orașul, și de acolo, de n'ar fi fost oprit, ar fi mers și pînă la Constantinopol. Năvălirea de fapt a Nemților — după aceia pusă la cale numai de boieri, care aduse tăierea Marelui-Vornic Pătrașcu Brezoianu, pe care l-ar fi pus Domn, după fuga Fanariotului, Antim, care de aceia e bătut de ostașii turci, dus în exil și înecat la Enos — e descrisă cu foarte multe amănunte.

Se notează uciderea fraților Hrisosculei, verii primari ai lui Nicolae Mavrocordat: Dumitrașcu, Marele Postelnic, și doctorul Ioan

și „prada” comună (λάφυρα), ci e vorba de acești auxiliari indigeni. Punctuația e greșită; trebuie: καὶ ὅσον... μέρος... ἤν, ἠνώθησαν τοῖς πολεμίοις, ὅν (nu altă propoziție de aici) ἤν ἀρχηγὸς Πισοβλᾶς τις τοῦνομα, μιστὸν ἔχον (nu ἔχων) παρὰ τῶν Γερμανῶν τὰ δι' ἑλλῶν σκῆλα καὶ λάφυρα (p. 20). E și un joc de cuvinte între ὁμοπίστον și ἀπίστον χεῖρονας, care nu e redat. În loc de „atunci” e „τότε δέ, τότε”, „atunci deci, atunci”. Nu mi se pare că σεμνολόγημα s'ar putea traduce prin „mind-ejă”, și σωφροσύνη, ca laudă pentru Ralachi Eupragiotes, nu e „cumințenie”, ci „înțelepciune”. Βλάχοι, cari-l ucid, sînt „Romini”, nu „Munteni”. Ἀρμῆς lingă „Fintina lui Radu” cetește: „Radu-Vodă”, nu poate fi decît o dumbravă. Θεομισεῖς e „urîți de Dumnezeu”, nu „blăstâmați de Dumnezeu”, și frasa trebuie întoarsă așa încît să se apese asupra calității de Constantinopolitan creștin, nu, la urmă, „creștin țarigrădean”. Ποσρὸς e „jalnic”, nu „cu hohot”. S'a lăsat la o parte „prea-curat” când e vorba de sufletul celui mort. Κατ' ἐπιστήμην ἰατρὸς s'ar traduce mai bine prin „iatrofilosof” decît prin simplul „doctor în medicină”. Poate că „mănăstirea de la Cotroceni” e mai potrivit decît „din Cotroceni”, nefiind acolo un sat. Întrebarea Bucureștenilor către boierii cari pleacă nu e în text, ci în interpretarea traducătorului, și aceștia nu „răspund” numai, ci „se îndreptătesc” (ἀπολογησάμενοι). În continuare, ἀνωπίτως e „fără bănuială”, nu „fără grijă”. Καταλύσει e „să desfacă”, nu „să destrame”. Nu e vorba de „frunzași” turci vecini, ci de comandanți, Pași și bei. Se pare că nu se vorbește de o „invitație (către Bucureșteni) de a da crezare celor scrise în ea” (în poruncă), ci de atragerea acelor Turci, pentru a întări credința celor scrise. Ἐξ αὐτῶν τῶν παραμάτων e numai aproximativ: „prin desfășurarea evenimentelor”. Ἀποθαλίξω nu e „a ajunge la”, ci „a pleca la”. Ἐναγχοῦς a rămas netradus. Venirea Patriarhului Samuil la Biserica Domnească οὐκ ἀπομύλητος e „nu invitat de el însuși”; el nu face pentru colonel cele cerute. Nu e o afirmație că Patriarhul a slujit „nu cu voia sa”, ci că ofițerul străin era bucuros (ἔκωνε τῆ συνταγματάρχῃ). Nu e „astfel s'a făcut”, ci „a fost pricina că s'a făcut”. Nu e vorba de loc de „descălecat” în lauda lui Ioan Mavrocordat (p. 24).

(p. 21). La „cei cu măciuci“ nu e nimic sărit: se spune că „a-semenea“ cu cei rămași pentru boli sînt și aceștia (ca rămînere). Foarte interesantă știrea că, la golirea orașului, *Pașa din Giurgiu a dat voie să se aleagă Domn pe cine vor locuitorii (ibid.)*. Și rolul Patriarhului de Alexandria, care vorbește în numele locuitorilor, e fixat numai aici. Înștiințați, boierii din Tîrgoviște promit a se întoarce *pentru a se prezenta apoi Pașei cu Domnul ce-l vor fi ales* (p. 22). Slujba pentru colonelul german și Pivoda la Biserica Domnească e alt episod care iese din uitare: slujește Patriarhul, cu fostul de Ohrida și cu un fost episcop de Vidin. Se slobod tunurile de trei ori pentru el, ca pentru un locțiitor de Domn. Și așezarea căpetenilor armatei de invazie la Mărgineni: în această privință știrile dintr'un act ulterior pe care-l public în *Memoriile Academiei Române*, 1935. Pentru Ioan Mavrocordat, al cărui nume ar trebui, fără adaus de Alexandru, să fie scris numai odată, înlocuind pe vechiul *Io* rămas fără sens, de vreme ce țara se pustiise și începea din nou, sînt numai frase lăudătoare. Cîteva note, bine venite, se adaugă (din *Del Chiaro* este a doua ediție, chiar dacă editorul e așa de desagreabil ca omine: e mai ușoară de consultat; v. p. 36). Este și o viaie discuție genealogică împotriva d-lui I. Filitti, alt om care, cum se știe, nu greșește nici odată (pp. 38-9). Și a doua oară o lecție către învățatul scriitor (p. 40). În traducerea francesă, cam stîngace, nu poate fi vorba (p. 42) de „*armée hongroise*“. „*Monté sur le siège oecuménique*“ (p. 43), sună curios.

Vorbim aiurea de interesantul articol al d-lui P. P. Panaitescu despre privilegiul lui Alexandru-cel-Bun pentru Armeni. D. Filitti deslușește mai bine originea și cariera fraților Greceni, auxiliarii literari ai Brîncoveanului (și răposatul Ștefan Greceanu, altfel om cu chibzuială, își primește partea de critică). Se deslușesc doi Șerbani, dintre cari primul e ginerele lui Papa din Greci. Ar fi Dîmbovițeni, de neam foarte mic. D. I. D. Ștefănescu se ocupă, într'un articol redactat în limba francesă, de portretele de la Sucevița ale lui Gheorghe și Petru Movilă. De d. Vladimir Dumitrescu despre cele găsite într'un mormînt din județul Roman (nu se scrie: „*Gothes*“, nici „*Jordanes*“). D. N. C. Bejenaru scoate la iveală ciudate potriviri în scrisesele d-lui Ștefan Berechet. Extrem de bogat e studiul d-lui Damian P. Bogdan despre diplomația moldovească. D-sa e contra stilului de la 1-iu Mart, pentru care a militat

un Gheorghe Popovici, aceasta pentru că nu se întrebuiță în Lituania: trebuie o mai largă discuție pentru a ne convinge (v. p. 127). De d. Iulian Ștefănescu semnalarea și editarea unei forme rusești mult prescurtate, în presă, pentru poema grecească a lui Stavrinos. D. Victor Papacostea se ocupă de o istorie a Sultaniilor, datorită lui Dionisie Fotinò: e un studiu liniștit, păstrînd vechea tradiție de politeță, care se uită prea adese ori de un tineret grăbit. Izvoare nouă par a arăta că Dionisie Fotinò nu era rudă cu cei de acest nume la noi: se putea ca acei pe cari citez să fie din altă ramură (pp. 181-2). Scăpările din vedere nu numai că nu se discută, dar nici nu se semnalează în text.

Se dă traducerea de d. Będrzycki a studiului d-lui Górká despre cronică germană a lui Ștefan-cel-Mare descoperită de acesta; se face astfel un serviciu însemnat cercetătorilor, cari nu puteau întrebuița textul polon. Dar cum se poate să se tolereze o apreciere ca aceasta: „incomparabilul și neobositul cercetător de „valachica“, d. Iorga“, cu calicative amabile, ba chiar și cu „domnul“? „Științifică“ revistă se desonorează...

La cîrtelile de la *Miscellanea*: mențiunea drumului Vrancei, într'o publicație a mea, care deci nu-mi putea rămînea necunoscută (!), nu e un *document* despre Vrancea. Că Vrancea ar veni de la „corb“, nu de la vrană, *credat Judaeus Apella!* Tot așa cu „Țara Neagră“: de ce? Nu e vorba de *munte negru*, care e *altceva* (explicația naivă cu brazii nu ține: Muntenegru e „negru“ din cauza ștîncii). Un sat Cioara, după cine știe ce cuib, e *una* și o „țară a Cioarelor“ alta! „Vilcea“ i se pare autorului „țara lupilor“. pe cînd e un nume de om (v. pp. 281-3). Același critic crede că, atunci cînd spun „întăiul act“, aceasta înseamnă altceva decît *întăiul din cele ce public*. Cînd cineva nu știe nici românește... Atribuția către „popa Florea“ a cronologiei tabelare provoacă un zîmbet. Etimologia Chiojdului am dat-o eu, și nu odată. Că supt Teutoni ar fi venit Săcuienii din județul cu acest nume nu se poate susține. Nici „Calvinii“ n'au a face cu religia calvină (v. pp. 283-5). În sfîrșit prezența lui Alexandru-cel-Bun la satul Cozia din Fălciu (pp. 286-7) nu se razimă pe nicio dovadă: Cozial *nu Cozia*, a fost explicat de mine prin cetirea greșită a slavonului *cozak* de pe pașaportul lui Guillebert de Lamnoy. Acesta, de altfel, nu era în serviciul „regelui Franței Carol al VI-lea“, ci al ducelui de Burgundia.

El nu mergea la „mai mulți monarhi din Orient“. Autorul notiței dovedește și aici necunoașterea istoriei universale.

Cu „necomplect“, „neexact“, „învechit“ mă califică d. Filitti, vechiul colaborator al acestei reviste, pentru că n'am citat, în a revista mea franceză, April-Iunie 1934, toată bibliografia privitoare la un incident revoluționar care mă interesa prin singurul său cuprins (eu n'am spus, la p. 85, că manifestul din 1804 a fost descoperit la 1922 numai, ci am citat ultima carte despre el; de vreme ce li se zicea „invisibili“, evident că nu s'ar găsi *atunci*). Am voie să nu cred în legenda a toate făcătorului Ionică Tăutu (nu „Tăut“). Ura contra mea face pe elegantul critic să batjocurească și pe înaintașul meu Iordachi Drăghici: nu mă voiu lăsa târât pe o pantă unde criticul ar avea ce să regrete. A-mi imputa că nu cetesc cărți de care vorbesc e o nedreptate și o grosolănie. Sint iarăși liber să cred că la 1822 Muntenii n'au avut același rol cu Moldovenii. Sint liber a spune unui public frances ce cred de nevoie despre scriitorii cari m'au precedat. Ar fi greu să satisfac pretențioasa curiositate a d-lui Filitti cu privire la doctrina satului așa cum mi se înfățișează mie. De ani de zile tolerez astfel de atacuri; e vremea să le întorc înapoi cui ajunge, pentru a satisface anume pasiuni, să-și facă o ocupație de predilecție din ele. Într'o conferință la Paris spun ce trebuie să spun potrivit cu scopul ce urmăresc și cu publicul. Orice om de bun simț o poate înțelege, în loc de a întrebuința pentru scopuri de neexplicabile răsbunări personale un text de această natură: nimeni nu e dator să caute în articolele uitate ale tuturor. De altfel, dacă n'am citat un studiu, de altfel vrednic de laudă, al d-lui Filitti, e fiindcă la Paris el nu-mi era la îndemână.

D. Gh. Duzinchievici a găsit în Biblioteca Ossoliński din Liov o istorie a Imperiului Otoman, datată 1710, care-i pare mai veche.

Cu. d. Conea (pp. 291-2) discut aiurea.

Nota d-lui Dan Simionescu despre o însemnare din 1711 pe un manuscris din Atena o publicasem de mult eu. D-sa notează și o nouă ediție din *Theatron Politikon*.

Același dă iscăliturile lui Grigore Ureche și Mitropolitului Varlaam („M. V.“ nu poate fi barbarul „Magnus Vornicus“, ci „V“ e pentru Ureche“, iar „M.“ poate greșit pentru numele lui Nestor), lui Dosoftei, a Alexandrei Buhuș, născută Ureche, a lui Nicolae Buhuș, ale lui Velișco, Miron și Ioan, Costineștii.

D-ra Maria Golescu prezintă noi știri despre „roata lumii“ în pictura populară. D. G. Potra aduce lista, de Stoica Ludescu, a averii lui Șerban-Vodă Cantacuzino. Se vede de acolo că Negoită Văcărescu era fiul fetei Logofătului Miroslav (numele pare a fi: Florica) (p. 301). La 1671 o cumpărătură la Stoinești din Ilfov de la Stoica însuși și de la fiu, Spătarul Constantin (p. 302). Se vede că în prima căsătorie Șerban era soțul Elinei, fiica lui Stroe Leurdeanu (pp. 303-4). Se pomenește și al doilea socru, Clucerul Ghețea (căsătorie înainte de 1663) (p. 303). Asupra unor nume ar trebui revenit. Șerban spune cum a făcut mănăstirea Cotroceni: „am înfipt sapa la pământ și cu mâna noastră jos în temelie cărămizi am pus“.

D. M. Sînzianu cată a se lămuri între deosebitele interpretări date cuvîntului de „posadă“.

Atacul grosolan al d-lui D. Bodin, ca specialist în materie contra unui om ca d. Matteo Bartoli — e dat în italienește pentru ca acel insultat să poată ceti — e regretabil din toate punctele de vedere.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

La *Scrierile literare* ale lui Eminescu editate în „Clasici români comentați“ o bună prefață de d. D. Murărașu. De sigur numai titlul e comun între „Epigonii“ lui Eminescu și romanul lui Immemann (v. pp. VIII-IX). Nu știu dacă Scipione Bădescu, ridiculizat de Gheorghe din Moldova:

Un Scipione aveau Romanii,
Un Scipione bun general,
Un Scipione au Botoșanii,
Ce stă călare pe urântal,

a putut fi „prietenu“ lui Eminescu și în așa grad încît să devină unul din eroii scrierilor marelui poet (v. p. XXXI). Largă întrebuițare a ineditului, care ar trebui să înceteze de a fi astfel.

*

În cartea d-lui Ioan Lincea, *Studii și cercetări* (1935), pagini despre Eustratie Logofătul și *Pravila aleasă* (1632). Toată această legislație ar trebui cercetată rînd de rînd și vorbă de vorbă, și măcar pentru echivalențele verbale în care se cuprind prețioase

reminiscente de datini. Lucrarea de față e un foarte bun început. Autorul tratează apoi despre oratorii români din secolul al XIX-lea (se așează, fără dreptate, Barbu Catargiu mai sus decît Kogălniceanu).

*

Observații foarte juste și prețioase recomandări în cartea d-lui inginer D. Iorgovici, *Muncă organizată și economie dirijată în cadrul interesului național*, București 1935. Nu e un rând de aici care să nu fi fost preconizat de autorul acestei recenziuni.

*

În *Lumea militară*, I, 4, N. Iorga dă știri despre Carol I-ii după memoriile Mariei von Bunsen, 1860-1912.

*

În *Revista fundațiilor regale*, II, 6, foarte vioaie scrisori, de largă orientare, ale lui Duiliu Zamfirescu le dă d. Em. Bucuța. Călătoria lui Prăjescu, boier moldovean, în Apus, la 1864, pe care o dă d. Artur Gorovei e, cu socoteala de simple cheltuieli, pe alocuri destul de banală. „Împușcatul“ e tragerea la țintă. Biserica e cea greacă. „Alesada“ e lanț. La articolul d-lui Vladimir Streinu despre „Edgar Poe și scriitori român“ a se adăugi traducerea de mine („*Opera poetică*“, pp. 388-9) a bucăților *Isus* și *Tara visului*.

*

În șase volume de pioasă amintire d. Gh. Adamescu publică, întovărășindu-le cu prefețe, cărora li lipsește nepărtinirea, „Operele lui Spiru C. Haret“, adică, pentru moment, nu tesa de la Paris sau „Mecanica Socială“, ci raportul, așa de curajos și de complet, asupra învățământului în România, circulări și discursuri, al căror interes, nefiind și o valoare literară, e astăzi așa de scăzut. Ni se vorbește de scrisorile lui Haret: acelea de sigur se vor citi cu interes și profit.

*

A apărut din *Histoire du moyen-âge*, colecția Glotz, fasc. I (395-888), cap. XIX și urm., cu capitole de dd. Lot, Pfister și Ganshof. Frumoase pagini de d. Lot despre originea feudalității, considerată ca o instituție strict franceză. D-sa tratează și capitolele engles și iberic.

*

De dd. C. Fierescu și Gh. I. Neagu o bogată *Antologie a Bărăganului* (și folklore) (Călărași 1935). Sânt cântece pescărești, haiducești, colinduri (și unul mocănesc), descântece.

*

D-ra Marioara Rarincescu dă un excelent studiu despre începuturile romanului românesc, ca prefață la o nouă ediție a *Vieții la țară* de Duiliu Zamfirescu, în „Clasicii români comentați“. A se adăugi acum și Bujoreanu, cu ale sale „Mistere ale Bucureștilor“. O cercetare a foiletoanelor de prin 1870-80 ar fi dat autoarei și alte nume. În schimb, ni se semnaleză romanul *Alexandru*, din 1883, al lui George Ioan Dimancea, de altfel o lucrare ridiculă. La Mille a se adăugi și *Feciorul Popei*.

*

În *Moldova Nouă* a harnicului Transnistrian d. N. P. Smochină, pagini, și în limba franceză, despre trecutul acestei numeroase părți a românimii. D. Smochină e un cercetător plin de răbdare, care stăpânește totdeauna o informație bogată. Se reproduce după Tomaschek pasagiul din Istoria republicei genoveze de Canale în care e vorba de cei 300 de Moldoveni cari au apărat Mangupul dinastiei înrudite cu Ștefan-cel-Mare (p. 16, nota 1). E vorba acolo, cu cei colonizați în Siberia, de 1.200.000 de Români (p. 84). Satele Glodoșii și Grebănoșii sînt și *dincolo* de Bug (p. 88). Cele pe numele Ruxandrei lui Vasile Lupu (p. 88) păstrează și numele de Turla al Nistrului (p. 92).

*

În *Siebenbürgische Vierteljahrsschrift*, 58, 1/2, se va găsi, pe lângă o combatere obiectivă, plină de observații drepte, de către d. Georg Müller, a teoriilor d-lui Schiopul, ciudata notă a d-lui Gustav Treiber, inginer din Brașov, care crede că a descoperit din forma pieței din Buzău că orașul e o fundație germană din veacul al XIV-lea, de formă „ostelbică“. Discutînd pretinsa cetate Negru-Vodă de la Brau (*sic*), d. Fritz Schuster nu cunoaște, sau nu vrea să cunoască, bibliografia românească asupra chestiunii.

*

În *Studii Italiene*, „Roma“ N. S. (= noua serie), a d-lui Alexandru Marcu, d. P. P. Panaitescu aduce un călător italian din secolul al XVII-lea: Giambattista di Burgo (1689) (Chilia-„Licostomo“ ; un

Sfint la Galați; expediția lui Ioan Sobieski) și altul din al XVIII-lea: Francesco Pizzagalli (1789) (foarte puține știri). D. Al. Busuiocanu prezintă acvarelele lui Preziosi (foarte frumoase planșe, de atunci adunate și în albumul Primăriei și în al d-lui Brătulescu). Despre Petrarca și Leopardi, d-na Belciugățeanu. D-ra Marioara Rarincescu, despre Duiliu Zamfirescu și Italia. Despre unele scrise de misionari catolici la noi, în secolul al XVII-lea, d. D. Găzdaru. D. Cialdea despre Italia și România în neutralitate. De d. Titu Pîrvulescu despre poemul *La morte del Danese* de la începutul secolului al XVI-lea. D. Al. Ciorănescu, despre teatrul lui Metastasio și manuscrisele italiene ale Academiei Române la noi. D-na Alice Marcu dă bibliografia traducerilor lui Carducci în România.

*

Excelentă cercetarea de psihologie colectivă a d-lui François Perroux, *Les mythes hitlériens*, Lyon 1935.

*

Folklore și note despre Mocani, în cartea d-lui Alexandru Stoian, *Caramurat-Ferdinand I, monografie*, Constanța 1935.

BCU Cluj / Central* University Library Cluj

Considerații interesante în broșura generalului Schina, *Marea, pământul și aerul*, București [1935].

*

De d. A. Loessner o carte cuprinzătoare despre mareșalul Pilsudski, *Josef Pilsudski*, Lipsca 1935. Largă întrebunțare a notelor acestuia. Cinci ani de Siberie, cu fratele, pentru bănuiala că a participat la o conspirație contra lui Alexandru al III-lea. Chinurile din închisoare (p. 21). Relații cu Iaponia. Apoi cele cunoscute din Marele Războiu și pe urmă (după închisoarea în Germania).

*

În *Arhivele Olteniei* [1935], o conferință a d-lui Ioan C. Filitti despre Craiovești. Note iscălite Marin Theodorian Carada, despre Craiova în secolul al XIX-lea. D. Iulian Marțian publică niște note din 1844 despre mănăstirea Prislopului. D. Eugen I. Păunel dă însemnări din călătoria prin Banat a militarului austriac Johann Friedel în 1769 (și despre portul românesc). D. Ilie Chiriță se ocupă de boieri din neamul Brîncovenilor. D. Ioan Donat ar avea complectă dreptate că Bogdan-Vodă din pomelnicul de la Rîmnicul-Vîlcii e Dan-Vodă,

dar numele de Anca al mamei sale s'ar opune, afară numai dacă nu s'ar crede că Mircea e fiul lui Radu cu Calinichia și Danciu cu Anca, precum, de altfel, crede și autorul interesantei cercetări. De d. D. Tudor știri despre podul lui Traian. Documente despre Rudeni, p. 107 și urm., comunicate de d. I. Ionașcu. Altele despre București, de păr. Teodor Bălășel.

Ideia unui Voevod Vladislav, care e fiu și tată de Domn, a d-ilor Stoica Nicolescu și Filitti mi se pare prea ciudată pentru a mă opri asupra ei. Nu văd iar de ce Andronic al lui Mihai Viteazul, care iscălește grecește, n'ar fi Andronic Cantacuzino, care i-a dat Domnia și a cărui dată de moarte n'o cunosc. Restul rectificărilor îmi scapă tot așa de mult. Iani, „Epirotul obscur“, nu mi se pare dovedit. Grecul Cozoni de la 1731 nu e din același loc cu mama lui Alecsandri. Am *lăudat* pe d. Filitti pentru că a întrebuițat pe Papazoglu. Îndreptarea inscripției din Albota era cu atât mai ușoară, cu cât dau facsimilele. „Comisarul“ pentru „Comisul“ e firește o greșeală de tipar. Nu știu ce-l supără pe d. Filitti în apariția cu zăbavă a „Buletinului“: va putea vedea cu plăcere că e acum la curent. Cât de ușoare sînt rectificările le poate vedea însuși din ce-i servește d-sale d. Ionașcu.

*

D. I. C. Filitti publică o broșură despre „Neamul Doamnei Neaga și mănăstirea Aninoasa (azi Buda) din Buzău“ (București [1935]), cu o tablă genealogică prețioasă. Se lămuresc legăturile dintre aceia cari sînt îngropați în biserica dărîmată de la Buda și li se arată descendența. D. Filitti a găsit că Vișa, „Doamna“, de fapt țitoarea lui Mihnea-Vodă Turcul, era sora Comisului Bratul dintre 1613 și 1626. Ea era nepoată de văr primare a Neagăi (p. 9). Neamul acesteia era înrudit cu Vintilă-Vodă, căci Vlaicu, tatăl Neagăi, era frate cu Doamna acestuia, Rada (portretul, cu al lui Vintilă, în articolul meu din *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*): biserica de care e vorba era chiar o primă fundație a acestuia (p. 10).

Vișa, fiică a lui Radu Ceășnicul (1581-2) și a Stanei, sora lui Vlaicu, tatăl Doamnei (p. 14) e citată la anul 1590 (*ibid.*, p. 10). Dar fiii și fetele în turcie ai lui Mihnea pot să nu fie cu Vișa (p. 12). Se citează un act de la Radu Mihnea, care numește „mamă“ pe Neaga, dar se observă cu dreptate că era numai una din acele

formule de politeță, foarte obișnuite în acel timp (p. 12). O mențiune a Neagăi ca „maica Radului Voevod“, p. 12, nota 8. Neaga nu-i lasă nimic Domnului de la 1614, care deci nu e fiul ei (p. 13). Ea avea un nepot (= fiu de nepot), Negoită Tătăranul, botezat poate de dînsa, fiu al Predei Postelnicul (v. p. 12, nota 8). Tot Neaga se chema soția, prinsă de Turci, pe vremea lui Mihai Viteazul, a cunoscutului Mitrea Vornicul; ea venia mătușă Doamnei (p. 13). Despre dînsa sînt știri în explicațiile la actele din *Studii și documente* ale mele, V. D. Filitti stabilește că la 1622 năcăjita foastă soție de Domn nu mai era în viață (p. 13). Și autorul e de părere că Neaga a fost îngropată la Buda (*ibid.*). Se adaugă și alte prețioase știri despre acești boieri buzoieni.

*

În *Observatorul social-economic*, IV, 3-4, d. Al. Doboși reiea pe larg raporturile țerilor noastre cu Veneția în secolul al XVII-lea. Informația e completă.

*

În revista *Blajul*, II, 1, păr. Ștefan Manciulea își continuă studiile despre Românii la granița de Vest. Despre Făgăraș se ocupă în aceeași revistă d. Octavian Popa: autorul nu primește etimologia Făg[ăr]aș, de și i-am pus alături pe aceia a locuitorilor satului vecin, Vlădenii: Vlăd[ăr]jenii.

*

În *Blajul*, II, 4, păr. Șt. Manciulea continuă studiul său despre „Granița de Vest“.

*

În „Bulletin international“ al Academiei din Cracovia, April-Iunie 1934, p. 120 și urm., d. K. Tyminiecki presintă situația țerănilor din Polonia în secolul al XIV-lea după reglementația lui Casimir-cel-Mare.

*

În *Documente răsărești*, I, 9, petiția unui călugăr Neofit de la Cernica îndreptată către Ioan Sturza, Domnul Moldovei, pentru niște bani ce i se furaseră. „Peristasi“ e grecește περιστάσεις, împrejurări.

*

Note despre studiile lui M. Kogălniceanu la Lunéville le dă d. D. Mazilu, în *Gazeta Cărților*, IV, 11-2. Același arată că *Tatăl Nostru* trimis de Luca Stroici în Polonia e după Coresi. Tot acolo d. Aurel Mureșianu vorbește despre protopopolul făgărășean Gheorghe Petrașcu, de la începutul secolului al XIX-lea, și despre biblioteca lui. D. Anton Oprescu semnalează intenția fiului lui Librecht (Liebrecht d'Acébla) († 1876) de a da o „Histoire générale des Roumains“ și un volum de „Littérature roumaine“.

*

În *Făt-Frumos* din Cernăuți, IX, 5-6, știri despre P. Ispirescu (și legende culese de el despre Vlad Țepeș; scrisori de la Tocilescu—povestire italiană despre Țepeș, — de la Hasdeu, Odobescu și G. Dem. Teodorescu) și Porumbescu. Notițele critice au aceeași amenitate care distinge starea de spirit a harnicului cercetător d. Leca Morariu. Greșelile, care sînt omenești, nu se „răstoarnă“, ci se îndreaptă, cu obiectivitate, omenie și une ori cu un datorit respect. Ni place cînd pledează contra ridiculei forme „vieață“ și pentru „viață“.

*

Foarte cuprinzătoare, sprijinită pe o uimitoare bibliografie, cartea d-lui Ioan Coman, *Titanul Prometheu, cultul și elementele pre-hesiodice și hesiodice ale istoriei sale, încercare asupra concepției Elenilor despre originile civilizației în lumina istoriei lui Prometheu*, București 1935.

*

Note, de d. I. Zaborovschi, despre Unirea Principatelor, în *Viața Basarabiei*, IV, 2.

*

În ziarul *Upsala nya tidning*, din 29 Decembre 1934 și 2 Februar 1935, profesorul romanist Alf Lombard are cîteva coloane de simpatie pentru România (*Rumänien värt att upptäckas av utlands-intresserade Svenskar*).

*

O prețuire a lui Barbu Catargiu, de d. I. C. Filitti, în *Libertatea*, III, 4.

*

În *Contribuțiuni la istoria poeziei noastre populare și culte* („Memoriile Academiei Române“, secț. lit., III, VII, 1), d. Onisifor Ghibu analizează broșura *Kintyets kimpnyesty ku glazuri rumunyesli* de „un holtyej kimptyian“, semnalată și de d. Veress (și bucăți ungurești). E de la 1768 (două ediții, Cluj și Buda). Se amintește și cîntecul de iubire publicat de Gh. Alexici în „Revista“ lui Tocilescu, XIII, p. 278 și urm. Pare greu de admis că autorul ar fi fost, cum presupunea d. Veress, totdeauna preocupat de interesele nației sale, „un ofițer ungar al regimentului iliro-romin din Banat, care, iubindu-se cu o Romîncă, i-a scris aceste poezii, fiind mutat într'o (!) altă garnisoană“ (!) (cf. p. 5). Sînt răsunete de poezie populară și e o cunoștință adîncă a limbii. Este și o culegere manuscrisă de același caracter (v. p. 13 și urm.): aici sînt numai cîntece ale poporului — și cu invitație la București (p. 14). Nu înțeleg de ce și aici se vede dovada unei agreabile conviețuiri ungaro-romine, rostită printr'un închipuit Ungur. Cînd se află aiurea și plîngerăa lui Horea, cred că nu mai poate fi o asemenea origine. Tot așa de greu e să admitem că aristocrația noastră maghiarizată a intrat în Ungurime cu cîntece cu tot (v. p. 16, nota 1). Dar e importantă traducerea *Batrahomiomahiei* de Ungurul Iosif Koncz în românește (la 1846), ca să înțeleagă Romîni „și partea cea mai mare a Ungurimii ardelene“ (v. p. 17, nota 1).

În broșura *Teatrul Unirii, repertoriul pentru propaganda Unirii Principatelor* (București 1935), d. I. Xenofon examinează între altele piesa, foarte interesantă ca dialog (o voi arăta într'un număr următor), a lui Ion Dumitrescu, *Zmărăndița sau Fala pîndarului*, din 1855.

*

Pe lingă interesante considerații și critice îndreptățite ale tristei stări de azi se vor găsi pagini de istorie în cartea de trezire și orientare a d-lui P. Nemoianu, *Comerțul de animale al Romîniei* (București 1935).

În *Boabe de grîu* V, 7, d. Leca Morariu prezintă Muzeul Porumbescu de la Suceava.

În aceleași, V, 8, de d. Ioan Georgescu, descrierea Școlii Normale Unite din Oradea (portrete de episcopi) D. Emil Coliu despre Muzeul Kalinderu (neșteptat de multe lucruri de prima ordine),

*

În *Revista fundațiilor regale*, II, 3, o notă a d-lui Șerban Cioculescu despre corespondența între Caragiale și Paul Zarifopol.

*

În *Țara Birsei*, VII, 2, un întins articol al d-lui A. A. Mureșianu despre Teofil Frincu (biografie completă, scrisă cu multă simțire; se căsătorise cu o Italiancă din Austria, Amalia Tasotti; și raporturi între cartea lui Slavici despre „Popoarele Austro-Ungariei” și descrierea de călătorie a Englesei Gerard; scrisori ale lui Frincu). D. Aurelian Sacerdoțeanu continuă analiza critică a opiniilor d-lui Schiopul despre „Andreanum”: e un adâncit studiu de diplomatică. Inedit despre mișcarea lui Horea de d. Mihail Popescu. Răspunsul adresat tot d-lui Schiopul de d. Emil C. Lăzărescu e un model de analiză calmă și pătrunzătoare. De d-ra Luisa Neticzka despre „Junii” la Brașov. D. Norbert Salmen adaugă la publicarea scrisorilor românești (acte ardeleni din secolul al XVIII-lea; a apărut și un extras, cu facsimilele unei scrisori a lui Constantin-Vodă Brincoveanu).

*

Ultimele tulburări și prefaceri din Mexic sînt resumate în revista *Universidad de la Habana*, Novembre-December 1934.

Se prezintă cu cele mai mari laude noua Constituție, cu expropriarea, dar cu despăgubiri, a apelor, pădurilor și subsolului, cu interzicerea de la pămînt a societăților comerciale și a străinilor, dar și cu despoierea completă a bisericilor, oprite de a mai cumpăra, cu ziua de lucru de opt ore (șapte pentru noapte), cu o zi liberă din șase, salariul minim și dreptul de sindicalizare, cu ocrotirea femeii și copilului la muncă, cu contractul colectiv, cu crearea școlii sătosești practice (dar fără religie și idealism), cu „misiuni culturale” și „exposiții școlare” (v. revista *Maestro Rural*), cu „școlile regionale rurale”, cu „școlile centrale agricole”, cu „casa studentului indigen” (*indian*), cu „societățile locale de credit agricol” (care cumpără ieften unelte), cu „cooperativism social”. E și un „plan sexenal” ca la Soviets (în acest timp „nu

se crește numărul medicilor, avocaților, inginerilor, etc.“). Se merge așa de departe în domeniul educației, încît se poate scrie: „unde e un Mexican analfabet, este un trimis al Secretariatului de educație publică pentru a încerca să-l instruiască“. Statul se zice „socialist“, dar adaptat la necesitățile locale.

*

D. Ion Mușlea dă o broșură, de cuprins nou și util, despre „cunoașterea bibliotecilor românești ale orașelor din Transilvania (pînă la Unire) (*Contribuțiuni la...*) (Cluj 1935) (*sic!*, privitor la biblioteca lui Moldovănuț n'are rost, și, în orice cas, se aplică d-lui Georgescu-Tistiu, și nu mie; cînd zic că Romîni din Brașov, și Sibiiu „n'aveau unde ceti“, înțeleg, firește, localul, sala de citire; d. Mușlea însuși spune: „sălile de lectură lipsiau“; p. 241, nota 2). O „bibliotecă“ nu e colecția de documente și de manuscrise, pe care de sigur că am cunoscut-o, de la biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului și nici depositul, în care am lucrat, de la Episcopia unită din Orade. Nu putea fi vorba nici de micile biblioteci școlare. Descoperirea și însirarea lor, cu o bogată bibliografie, constituie marele merit al acestei broșuri de adevărată revelație (și în *Familia*, cred, erau de cules unele date).

*

În revista *Fornvännan*, 1934, d. Gunnar Ekholm vorbește despre rolul comercial al Italiei, după cucerirea Greciei, în Nordul scandinav. Regiunea Capuei se așează în frunte. Frumoase căni de vin, unele de argint, și cu sculpturi, de caracter grec. Obiectele se aduc și prin Galia. O notiță atinge trecerea de monede engleze în Scandinavia și dincolo de Elba, „probabil în secolul al X-lea“ (și de la Edgar).

*

Pentru cardinalul Mazarin studiul d-lui Pietro Orsi, *Mazzarino e Cromwell nei dispacci dell'ambasciatore veneto Giovanni Sagredo*, Veneția 1935. Sicilian; comandase și trupe; vine în Franța pe lângă nunciu la 1635; scria, la 1648: „Pleust à Dieu que tous les François eussent la même passion que moy pour le bien de l'Etat“. Pentru Cromwell, trimisul venețian în Anglia dă știri că ar căuta, la 1657, un alt titlu decît „rege“; ar fi vrut, după un agent genoves, acela de „împărat“ (p. 29, nota 1, după Momiigliano, *Cromwell*, Milan 1932), ceia ce se confirmă și de trimisul venețian (p. 29).

*

În *Bulletin of the International Committee of historical sciences*, VI, III, rapoarte de „iconografie istorică”,—și una franceză, pentru ultimul timp. Apoi o listă a colecției de la Versailles și stampe cu privire la Turci (p. 37). O bibliografie germană complectă. Studiul d-lui Gerhard Ladner despre colecția de portrete de la Ambras a arhiducelui Ferdinand, guvernator al Tirolului, ne atinge și pe noi, pentru că în ea se aflau portretele lui Vlad Țepeș și lui Ștefan, fiul lui Petru Șchiopul (dispărut după război). Arhiducele se inspirase de la colecția italiană a istoricului Paolo Giovio, dar el urmărea o adunare de chipuri *dinastice*. Caracterul exotic al Voevodului muntean din secolul al XV-lea și al oaspetelui moldovean pe care-l reținea în Tirolul său, ca pupil și prizonier, trebuiau deci să-l intereseze. Pentru prima oară avem explicația găsirii acolo, în castelul de lângă Innsbruck, a celor două atât de interesante portrete. Autorul, care urmărește mai ales materialul german, nu se oprește asupra aceloră, de și le menționează în trecut.

De N. Iorga, *Însemnătatea Unirii de la 1859* (conferință), București 1935.

În *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, XLVIII, 1, d. Georg Müller studiază cu de-amănuntul capitolele provinciale săsești din Ardeal și decanii lor, începând cu anul 1192.

În *Biserica ortodoxă română*, Novembre-December 1934, note despre Mitropolitul Antim Ivireanul și documente despre Daniil Vlahovici, episcopul Bucovinei, despre legăturile Mitropolitului Veniamin cu împrumuturile și chestiile politice ale Moldovei, precum și o scrisoare din 1821 a lui Meletie, episcopul Hușului (de N. Iorga). Păr. N. M. Popescu dovedește că n'a existat un Mitropolit Teoctist intercalat în păstoria Mitropolitului Gheorghie (documentele care-l pomenesc fiind false) și arată că numele episcopului de Roman în cel de la 1438 e greșit.

În aceeași, Ianuar-Februar 1935, note despre Mitropoliții munteni Antim și Mitrofan, de N. Iorga (și în n-l următor). Un act privitor la un preot de la cetatea Hotinului (1666), publicat de preotul D. Furtună.

D. Em. Ciomac dă la Fundațiile Regale o largă înfățișare a lui Wagner (*Viața și opera lui Richard Wagner*).

*

D. Ioan C. Filitti reia studiul său, atît de bogat cu genealogie, *Mama și soția lui Mihai Viteazul*, Craiova 1934. Cu Tudora „rachierîța“ ne-am împăca însă greu.

*

Despre sensul cuvintelor *jude* și *judecie* se ocupă d. Ioan C. Filitti, în „Memoriile Academiei Romîne“, secț. ist., III, XVI, 1, Bine informată ca de obicei, lucrarea nu are claritatea altor studii ale autorului și pare mai curînd o serie de note polemice.

*

În *L'Universo*, XV, 10, expunerea, de d. O. Kadic, a rezultatului cercetărilor făcute în grota din Ungaria (comitatul Borsod) zisă „Mussolini“.

*

În „Memoriile Academiei Romîne“, III, XVI, 3, d. Constantin D. Karadja se ocupă de edițiile din 1488 ale cronicii lui Thuróczi. Se dau și note despre tipărirea celorlalte cronici unguerești. Se reproduc planșele care ne privesc. De reținut două portrete ale lui Ioan Hunyadi.

*

Tot acolo, III, XVI, 4, generalul Radu Rosetti presintă itinerariul lui Ștefan-cel-Mare, — operă de mare folos.

*

Foarte prețios inventariul averilor bisericilor și mănăstirilor din eparhia Buzăului, 1819, 1825, pe care-l dă d. Ioan C. Filitti, în *Biserica ortodoxă romînă*, 1935, n-le 1 și 2.

*

În articolul din *Progresul social* pe 1933, no. 6, *Considerațiuni economice despre S.-E. Olteniei în vremea romană*, d. D. Tudor arată un larg orizont și capacitatea de a înțelege și continua drumurile noi. Se dă o clară sintesă după ultimele rezultate ale săpăturilor.

*

În revista *Cronica Hușilor*, II, 3, o notă, de arhiereul Veniamin Pocitan, despre fostul schit, din secolul al XVII-lea, al Hușului.

*

În *Boabe de grâu*, V, 5, d. Karl Kurt Klein, directorul bibliotecii din Iași, prezintă istoria colecțiilor și orînduirii, arătînd importanța, revoluționara parte pe care a luat-o însuși în reformarea acestei instituții atîta timp părăsite și prădate.

*

În *Comptes-rendus* ale Academiei de Inscripții din Paris, Iulie-Octombrie, d. Monceaux arată interesul scrisorii Sfîntului Augustin în care se înfățișează discuția lui cu poporul cu privire la alegerea unui ajutor la bătrîneță. Se semnalează din Cipru descoperirea unei civilizații neolitice, cu case circulare și frumoasă ceramică (p. 276).

*

O presintare inteligentă a împrejurărilor din anul trecut o dă d. C. L. Flavian, în 1934 (București 1935). Sînt în adevăr bune pagini de istorie contemporană. Autorul e un spirit pătrunzător și capabil de a prevedea (ca în ce privește raporturile dintre fascism și hitlerism). Față de creațiunile mussoliniene e nedrept, din cauza ideologiei sale, opuse. Nu știu dacă viitorul va confirma prețuirea regimului Roosevelt în Statele Unite. Interesantă vizită, la casa lui Clemenceau. Și alte pagini de amintiri, duioase și bune

*

În *Prager Rundschau*, V, 1, d. U. Sachauer reproduce icoane maramurășene, asemenea cu cele românești din această regiune. La Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul costumele sînt cele din societatea secolului al XVII-lea.

*

În *Boabe de grâu*, V, 7, d. Marcu Beza, semnalează, cu frumoase ilustrații, următoarele lucruri de artă românești la Constantinopol: la Arnăuț-chioiu un potir de la Mihai-Vodă Racoviță, un aier de la Doamna lui Scarlat Callimachi, paisprezece hrisoave domnești pentru biserica arha ghelului Mihail; ruinele palatului Suțeștilor. La Patriarhie, acte de la Ștefan-cel-Mare (1161) înainte, manuscrisul cărții „Despre datorii” a lui Nicolae Mavrocordat, jețul patriarhal dăruit de Dimitrie-Vodă Cantacuzino, patrahirul de la Vornicul Șerban Cantacuzino, omoforul de la Mihai-Vodă Suțu, un aier de la 1777 („Io KS. DM.” e „Io Constantin Dimitrie Moruzi”, Domnul Moldovei); la Metohul Sfîntului Mormînt un

lexicon greco-romin din sec. al XVII-lea, o Liturghie greco-romină din 1863, note ale lui Dosoftei de Ierusalim; la Museu săbiile lui Ștefan-cel-Mare.

*

Elemente pentru biografia lui Axentie Uricariul în N. Iorga. *Știri despre Axentie Uricariul*, „Memoriile Academiei Române“, III, XVI, 2.

De același, *Legături, descoperite de d. M. Beza, cu mănăstirile Meteorele din Tesalia, cu o notă despre Nicolae-Vodă Petrașcu fiul lui Mihai Viteazul; ibid.*, 6, și *Testamentele domniței Elena Cantacuzino; ibid.*, 7.

*

D. I. Murărașu publică din nou, cu variante, *Călin Nebunul* al lui Eminescu, cu variante și observații critice (București [1934]).

*

În *Analele economice și statistice*, XVIII, 1-3, un studiu întins, de prețioase amănunte, culese pretutindeni, al d-lui Ion C. Filitti despre „organizarea fiscală“ pînă la Regulamentul Organic; pe alocurea nu se poate deosebi neted stadiul de evoluție, subiectul fiind presintat în general pe același plan. De d. Const. Bugețianu note despre fabricile de hirtie din România.

*

D. O. Han publică un studiu despre sculptorul Paciurea (București 1935).

*

Au apărut și în volum *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, publicate de d. Radu Crutzescu, cu un comentariu de d. Ioan C. Filitti.

*

O listă a publicațiilor tipărite la Ploești între 1865 și 1906, în revista *Prahova*, II, 12-3.

*

În publicația jubilară a societății „Academia Ortodoxă“, *Cincizeci de ani (o sută semestre) de existență*, Cernăuți 1935, d. Sextil Pușcariu explică, după *a covrși* (de la *vîrf*), *a cutropi*, care ar fi de la *trop*, și acest cuvînt dispărut ar fi același ca „trupa“ la Latinii apuseni. Pentru aceasta ar trebui admisă însă o conlocuire cu

un popor germanic, ceea ce e mai mult decit dubios. De d. V. Loichița despre „Ideia unirii noastre naționale și înfăptuirea ei“ (după un discurs, cu amintiri și ignorări). De păr. S. Reli ceva, cules din multe locuri mai vechi, despre arta noastră religioasă.

*

Pentru problema raporturilor germano-polone, noua publicație din Liov, 1934, *Nemcy i Polska, dyskusja powodu Kliżki, Deutschland und Polen*. E răspunsul la o serie de cărți germane recente, mai mult sau mai puțin cunoscute.

*

Foarte folositor noul buletin bibliografic al Academiei de Comerț (*Buletinul Bibliotecei*), care va apărea trimestrial.

*

Se anunță o carte de Ferdinand Grenard despre Gînghiz-Han (*Gengis-Khan*, Paris 1934).

*

În *Gînd Românesc*, III, 4, o notă a regretatului Ernest Armeanca despre călătoria prin Banat a baronului d'Haussez (1831).

*

Păr. Ștefan Meteș dă o nouă ediție, splendid executată, și cu o sută cinsprezece ilustrații, din a sa *Istoria bisericii și a vieții religioase a Romînilor din Transilvania și Ungaria, volumul I (pînă la 1698)*.

—

În prefață se subliniază din nou cu dreptate lipsa publicațiilor documentare care ar putea permite să se scrie în amănunte această istorie, care supt atitea raporturi și la anumite epoce se confundă cu a însuși neamului românesc.

Informația nouă e atent culeasă și întrebuintată. Sînt cărți, ca a lui Juhász despre episcopia de Cianad, pe care le aflăm aici. Se relevă importanța observațiilor păr. Dvornik cu privire la influența creștinismului latin din Moesia asupra Slavilor.

La pagina 21, nota 2, observ că în numele de Mehedinți nu e judele, ci cetatea Mehadia (Mehedieni = Mehedinți) și că numele căpeteniei eponime pentru județul Vilcii (așa se zice, și nu *Vilcea*) e Vilcea chiar. Soția d'întăiu a lui Matiaș Corvinul era fiica lui Gheorghe Podiebrad, regele Boemiei (cf. p. 45, nota 1, după Bunea). Biserici românești din 1398 (Rediu) și 1418 (Almașul Mare) sînt sem-

nalate, după Csánki, la paginile 46-7 (după cele însemnate de mai mult timp de autor). La p. 163, nota 1: Cherepovici. Interesantă însemnarea unor rămășițe de mormînt atribuite lui Mihai Viteazul în 1920 (ceia ce face mai suspectă descoperirea) la pagina 183, nota 1. Cuvintele *nedeie* trece și la Unguri, în legătură cu rosturi românești (p. 240, nota 1).

La ilustrații a se nota piatra sepulcrală a domniței Zamfira (fig. 5), cu vulturul muntean foarte fin stilizat, vederea din afară a bisericii de la Streiu-Singiorgiu (fig. 6), a celei din Crișcior (fig. 9; la cea din Orlea nu exteriorul merita reproducere, ci frescele; v. fig. 41), din Ribița (fig. 10: foarte interesant desenul), din Sirbi și Apșa-de-mijloc (fig. 11-2, 35), din Feleac (fig. 14: păcat că după „restaurare“!), din Geoagiu (fig. 17; prea mică), din Rîmeș (fig. 18; aceeași observație), din Streiu (fig. 37; frumos turn), din Ostrovul-Mare (fig. 38; același turn), din Gura Sadului (fig. 39), din Riul-de-mori (fig. 42; ruine cu același turn), din Budești și Giulești (Maramurăș) (fig. 54, 55), din Șoimuș-Pietroasa (fig. 57; foarte elegantă ca siluetă), din Hodoș-Bodrog (fig. 58; resturi vechi), din Porcești (fig. 70), din Călinești, Margine, Borșa-Bihor (fig. 87, 88, 89), din Săliște (fig. 50, 96; ruină), din Ciula Mare (fig. 91), din Șeghești (fig. 93, 94), dintr'un sat hășegan (fig. 95), din Vad (fig. 103, 110), din Săcălăsău (fig. 106), din Corbești (fig. 109). Tot așa citorii de la Crișcior (p. 166), de la Ribița (fig. 45), inscripția de la Rîmeș (care, *ea*, nu e desigur din 1486), discul, de curioase împodobiri în stil oriental, de la Hodoș-Bodrog, datat: 1523), o singhelie de la Vlădica Ghenadie (1628) (fig. 52), o scrisoare a lui Sava Brancovici, cu pecetea Mitropoliei (fig. 59), un curios Gheorghe Brancovici cu turban (fig. 60), o iscălitură a lui Ioasa de Lacedemona, episcop în Ardeal (fig. 61), rînduri ale Vlădicăi Sava de Veștem (fig. 62; nu se dă locul unde se află), fina caligrafie a episcopului Varlaam din 1689 (fig. 63), neașteptat de elegantă scrisoare a lui Atanasie, făptuitorul Unirii (fig. 64), un frumos act de la Vodă-Brîncoveanu (fig. 73; cu ornamente), o foaie din „Codex Negoeanus“ (fig. 76), una din „Fisiologul“ și „Albinușa“ ale lui Costea din Brașov (1693) (fig. 77), cîteva pagini din tipărituri ardelenе la începutul secolului al XVII-lea (fig. 78, 79, 80), o icoană din Necula (fig. 97; de sigur sec. al XVII-lea), picturi de la biserica brîncovenească din Făgăraș (fig. 98), din Sîmbăta-de-sus (fig. 99), o cruce de la Hodoș-Bodrog (fig. 100;

de sigur din sec. al XV-lea), dania lui Pătrașcu-cel-Bun pentru biserica din Șcheii Brașovului (fig. 107), o veche scrijelare la Rîmeți (1678) (fig. 111), pagina dintr'un Molitvelnic manuscris din a. 1674 (fig. 114), alta din cel de la 1676 (fig. 115).

Foarte bogată bibliografie, tablă de nume și tablă analitică a cuprinsului. Pentru istoric va trebui neconținut consultată; pentru preotul ardelean e o necesitate sufletească.

*

Din colecția „Peuples et civilisations“ a d-lor Halphen și Sagnac a apărut un nou volum, de d. A. de Saint-Leger și d. Sagnac. *La prépondérance française, Louis XIV (1661-1715)*. Dacă e vorba de „preponderanță“ politică, titlul nu e cu totul corespunzător și tocmai „cucerirea hegemoniei“ (pînă la 1678), cum e intitulat primul capitol, e epoca în care Ludovic al XIV-lea apare cel mai necontestat. Împărțirea, clară și de o formă plăcută, e după State (cu o bogată bibliografie inițială). La capitolul despre „Europa Orientală“ nu se vede ce înțelege autorul prin „les montagnards de Transylvanie“ (p. 31), cînd e vorba de prințul însuși al Ardealului. Cîteva rînduri despre Imperiul Otoman e după tradiția occidentală, dar de sigur cu totul insuficient. E mai bine reprezentată Asia. Partea narativă privitoare la Franța e de sigur foarte largă: poate trebuia să se tragă mai mult folos din admirabilele Memorii ale regelui. Rolul lui Colbert în comerțul oriental (v. p. 65) e capabil de aspre critici. Nu văd echivalența „Radzin ou Bakhtchi-Seraï“ (p. 211). Foarte larg, plin de amănunte, capitolul despre viața intelectuală, cu amănunte despre dezvoltarea științelor. De relevat curioasa mențiune a Domnilor noștri: „Brancovan Cantacuzène et Démétrios Cantémir“, primul fiind în Moldova (p. 462).

*

În *Tara Birsei*, VII, 3, d. Candid Mușlea se ocupă de protopopii din Zirnești. Urmează analiza „Andreianului“ de d. Aurelian Sacerdoțeanu. D. Iosif Schiopul își urmează lupta pentru dovedirea neautenticității unor acte ardelenes asupra cărora se oprește și recensia precedentă: n'avem timp pentrugilcevi.

*

Academia Romînă publică un Catalog al Expoziției comemorative Horia (București 1935). Sînt multe elemente necunoscute,

*

În revista *T. Codrescu*, IV, 6, privilegiul din 1658 pentru preoții din Iași al lui Gheorghe-Vodă Ștefan. În n-l 7, un document de la Ștefan-Vodă Lupu pomenește, la 20 April 1660, pe viitorul Duca-Vodă, pe atunci al doilea Vistier, care „slujit-a din tinerețele sale în casa părintelui nostru, a lui Vasile Voevod“. În n-l. 8, o „deșugubină în Muntenia supt Mircea Ciobanul: șase vaci pentru un om mort găsit pe moșie. În secolul al XVIII-lea un logofăt de Vistierie din Sărăcinești (Vilcea) dă o Evanghelie la „mănăstirea de la Vrancea, ce să chiamă Dragomirna (sic)“.

În aceeași revistă, IV, 9, un document de la Alexandru Lăpușneanu numește pe Ștefan, înlocuitorul lui Rareș: „Lăcustă“. Un răvaș de plată a oieritului în Hurezi (1757). În n-l 10, un act municipal de la Bîrlad (fără an).

*

În *Raze de lumină*, VI, 5, d. G. Breazul începe un studiu despre vechea muzică a Bisericii creștine. De preotul Ioan Răuțescu acte despre o hirotonie de preot în Muscel la jumătatea secolului al XIX-lea. O notă de d. Dan Simonescu cu privire la o carte bulgărească apărută la București în 1828. Se relevează niște notițe dintr'o cronică sîrbească în care se spune neted că Vlad Țepeș a fost ucis de Basarab (изъгннх Цѣпенше Владъ въ Басаравѣ).

*

Pagini cuprinzătoare despre alfabet, limbi cu dialecte și ră-mășițe europene, în cartea d-lui Alex. Lombard, *Europas och den vita rasens språk* (Upsala-Stockholm [1926]). Sînt uimitoare resturile de dialect got, gepid, burgund, rug, scir în regiuni răs-lețe din Germania și, pentru Burgunzi, în insula danesă Bornholm, la Borgundasholm (pp. 61-2; pînă la 1100 se vorbea longobard în Nordul Italiei; p. 71). Bibliografie sumară. Tablă. Frumoasa lucrare, plină de atîtea lucruri necunoscute sau rău cunoscute, ar merita traducerea într'o limbă mai cunoscută.

*

Multă imparțialitate și destul simț istoric în cartea d-lui S. Fenyés, *Ungaria revisionistă*, tradusă de păr. Ilie Dăianu și d. Leontin Iliescu (București [1935]). E o combatere a înstăpînirii oligarhiei în Ungaria, urmărind-o din cele mai vechi timpuri. Se

recunoaște că numai supt cei doi Hunyadi Ungaria a luptat contra Turcilor (pp. 25-6). Se dă o aprigă luptă politicei contelui Bethlen. Se admite *posibilitatea priorității Romînilor în Ardeal* (p. 59 și urm.). Se așează „Notarul Anonim“ în vremea regelui Béla *al III-lea*. Și rolul lui Attila e foarte bine prins (p. 98, nota 40).

Ar fi fost de dorit ca traducătorii să explice cine e autorul și care sînt rosturile lui.

*

Vești despre războiul din Apus la 1809 (și un răvaș de la Hurmuzachi), în *Arhivele Basarabiei*, VII, 1, p. 12 și urm. La 1793 un Evreu botezat devine dascăl, p. 26.

*

Știri nouă despre regretatul I. Bianu în *Blajul*, II, 3. Tot acolo continuă studiul, bogat documentat, al păr. Manciulea despre „Granița de Vest“. Nu înțeleg ce vrea să susție d. Octavian Popa cu privire la „descălecarea“ lui „Radu Negru“.

*

În revista *Plastica*, II, 1-3. d. H. Dj. Sirouni începe un studiu ilustrat despre miniatura armenească.

*

Legături ale lui Montesquieu cu Germania, în tesa d-lui Petre Pandrea, *Beiträge zu Montesquieu's deutschen Rechtsquellen, Eine Untersuchung der hinterlassenen Manuskripte*, București [1935]. În prefață, vederi originale, „moderniste“ și presintate într'o formă nouă și atrăgătoare. „Epoca înainte de 1789 în Franța stă supt steaua spiritului geometric-mecanic-static. E vremea rococoului, a narcisismului, a introspecțiunii, a pasiunii pentru teatru, a „bergerie“-ei și a Mariei-Antoinettei“ (p. 11). Se cercetează influența vizitei în Germania, la 1729, a lui Montesquieu (după cartea *Voyages de Montesquieu*, apărută la Bordeaux, în două volume, 1894-6). Voia să se facă diplomat (a se ceti de mai multe ori: Trento, nu Trente; și greșeli de latinește). Se vede Tirolul, München, Mannheim, Heidelberg, Frankfurt, Maiența, Bonn, Coblenz, Colonia. A fost și membru al Academiei din Berlin.

*

Cuvinte pline de patimă și de ură pentru a încerca să tăgăduiască existența Romînilor în Ardeal înainte de Sași le găsește, în *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* din 2 Mart, un domn Fritsch Schuster (și extras: *Sibiiu-Cibinium-Hermannstadt, Brașov-Corona-Kronstadt*). E un sutor *ultra crepidam*.

În *Revista de drept public*, Maiu-August 1934, un bun studiu al d-lui Iulian M. Peter, *L'oeuvre constitutionnelle et administrative du roi Alexandre de Yougoslavie*.

*

În *Revista societății istorico-arheologice bisericești*, XXIV, păr. C. Bobulescu se ocupă, în legătură cu pomenirea lui Alexandru-cel-Bun, de aducerea moaștelor Sfântului Ioan-de-la Suceava. Multe știri adunate cu răbdare. Glumă proastă de la pagina 29, nota 6. cu privire la contrazicerea mea în ce privește călătoria lui Alexandru pentru întâmpinarea Sfântului. E de toată evidența că în a doua mențiune e și o scăpare din vedere, determinată de faptul, la care zelosul autor nu se putea gândi, că trebuia conciliată această strămutare cu prezența Genovesilor în Cetatea-Albă. Și alte chestiuni se ating, între altele aceia că în textul lui Grigore Țamblac nu e vorbă de imposibila prindere și trimetere la Brnsa a lui Mircea-cel-Mare, ci de o astfel de întâmplare a lui Sracimir de Vidin, care nici nu s'a mai întors din acest exil (v. p. 25 și urm.). Nu odată am tăgăduit fără această confruntare puțința surgurii Domnului muntean. Ar fi nedrept și inutil să se semnaleze păr. Bobulescu greșeli de istorie universală, care nu l-au împiedecat de a face un lucru în adevăr folositor. Mențiunea prezenței la Iași, în 1743, a lui Silvestru de Antiohia, bine cunoscut (v. p. 33, nota 3; p. 75). Gravura cunoscută din Cazania lui Varlaam n'ar reprezenta Suceava, ci Cetatea-Albă, cum și e mai probabil (p. 39 și urm.). Se reproduce frumoasa inscripție din 1803 a bisericii de la Vlădiceni lângă Iași (p. 48). Din bogatul său material despre bisericile ieșene autorul desface capitolul privitor la fundația lui Nicoriță (p. 49 și urm.): e regretabil că nu se pot tipări numeroasele pagini ale acestei așa de meritoase opere. Îndreptări și în ce privește biserica Sf. Sava (p. 53 și urm.). Pentru o Viață a Sfinților dăruită de Mazeppa Mitropolitului Teodosie, la 1701, p. 62 și nota. Se vorbește „de aierul lui Alexandru-cel-Bun din 6936 pomenit într'un cronograf scris în Focșani la 1732“ (p. 66). Prețioasa piesă arheologică, acum la Żolkiew, e redată după o lucrare a lui Marian Sokolowski (p. 69). O listă a acestor epitafe vechi pe pp. 72-3. Și două planșe.

Același semnalează un „Encomiu“ grec al lui Vodă-Caragea, publicat la Viena în 1818.

Diaconul Paul Mihalovici adaugă alte semnalări de inscripții

și însemnări basarabene. Și un ms. de canoane ale Maicii Domnului, în versuri, sec. al XVIII-lea (pp. 97-9). Știri despre împrejurările din Moldova la 1787-8, pp. 105-6.

Am semnat lucrarea d-lui Al David.

D. Aurel V. Sava cercetează mănăstirea Hirbovățul, clădită la 1730 de un Constantin Carpuș, a cărui familie, care se scrie azi Carpuș, trăiește încă în Iași. Acte din secolele XVIII-XIX.

Tot diaconul Mihailovici dă lista lucrurilor necopiate de la metohul Sfintului Mormint din Constantinopol. Multe și importante, ele nu erau necunoscute.

O însemnare de clerici din 1813 de d. Const. N. Tomescu.

*

În „Anuarul Liceului Petru Rareș, Piatra-Neamț, anul 1933-34, omagiu prof. G. Mihăilescu“, d. Constantin Turcu publică, în românește, întovărășindu-le de o largă introducere biografică, paginile consacrate de Vaillant, în „orografia“ sa, județului Neamț (se semnalează cartea „de peste 480 de pagini“, aflătoare în biblioteca aceluși Liceu, *Romés, Histoire vraie des vrais Bohémiens*, Paris 1877). Și note (Herodian e un istoric; drumul mare se chiamă pe acolo Calea Mare; v. și p. 92, nota 2)). — Note despre mănăstirea Durău, de d. D. Hogeș (se dă regulamentul, din 1830, al lui Veniamin Costachi). — D. P. Gheorghheșă arată păstrarea rotacismului, nu numai în cuvinte cuoscute, ci în *verin* (*venin*) și *jireapăn* (*jneapăn*). — Legende despre Ștefan-cel-Mare. — D. George Juvara publică o scrisoare a lui Emil Costinescu (despre valoarea țeranului) și una a lui Odobescu (1895; în limba franceză; către Iuliu Zane; chestii de limbă). — De d. Gh. Ungureanu nota despre fabrica de hîrtie a lui Asachi (cere, la 1840, un privilegiu; numele mecanicului nu e „Mihaimic Cucumini di Holoveci“, ci Mihalik cavalier de Hodocin“; p. 86). Fabrica se tirăște până la 1857, cînd i se refusă un nou privilegiu, pe douăzeci și cinci de ani). — D. Al. Grigorovici cercetează amănunțit campania a doua a lui Ioan Sobieski în Moldova (escelentă lucrare). — D. M. Cojocaru schițează ce ar putea ieși din cercetări locale pentru preistorie. — Tot d. Gheorghhe Ungureanu scrie despre „mănăstirea Pionul sau schitul Hangul și ruinele palatului cnejilor Cantacuzini“ (după inedite) (schița genealogică a d-lui Sever Zotta arată că Marga, mama lui Vasile Lupu, era fiica lui Nicolae Coci, Aga — *din vremea lui Mihai Viteazul* — și a Irinei; p. 115, nota

4). Și o vedere a mănăstirii Pionul, cu un colț din curtea boierească întărită. — De d. Constantin A. Stoide o notă despre mănăstirea, total trecută cu vederea, Runcu, clădită, se pare, de Dabija și Doamna Dafina (mai multe documente. La p. 139, r. 2 de sus: *Hociungii*). — Păr. C. Matasă se ocupă de satul Vinători (se notează apariția la 1431 a „casei lui Crăciun din Piatra“, după culegerea d-lui Costăchescu). Sasca e după soția unui Sas (nume de botez).

N. Iorga.

N O T I Ţ E

Părintele C. Bobulescu a găsit această mențiune care arată legăturile pașnicului Mitropolit Teodosie cu furtunosul Hatman al Cazacilor, menit de altfel să-și capete locul de odihnă în pământul Moldovei, Mazepa: „Teodosie Mitropolitul, leat 7209, mșta Iul. 1 dni. Această sfântă carte numită Viața Sfinților, dăruită iaste Sfintei Mitropolii românești din București de cinstitul dumnealui al nostru făcătoriu de bine Ivan Mazepa, Hatmanul Ucrainei, spre veacnica dumnealui pomenire, și se-au adus în zilele Smereniei Noastre Mitropolitului Țării-Rumânești Teodosie, carele cu mare blestem și groaznică afurisanie las ca nimenea să nu îndrăznească a o înstrăina de la Sfinta Mitropolie aceasta; Iul. 1 dni, lt. 7209“¹.

O interesantă și curagioasă critică a tendinții către funcții în broșura „Spectacolul radicalismului în România, cercetare critică de Dimitrie Marcovici, fascicula I“, Bârlad 1879.

Museul din Vălenii-de-Munte posedă, într'un volum frumos legat, „Pomelnicul sfintii biserici din mahalaoa Berevoeștilor, scris de pop[a] Marcul, în zilele prea-înălțatului Împărat Alecsandru Pavloviciu, a toată Rusia iproci; 1811, Avg. 3“ (mai jos: „să să știe de cându m'am prioțit eu, pop[a] Marcu, Iunc 22, let 1811, episcop fiind Preosfinția Sa părintele Costandie Buzăian, și hirotonit de părintele Vlădica Pogonianis, Deonisiie“).

El cuprinde: Pomelnicul lui Mihăilă Toma (și Lanba, Ruse, Lezarina, Agafii, Micu, Ghișa, Boba, Stama, Stojana, Nastea, Sora, Joița).

2. „Pomelnicul părintelui pop (Simion și Arghira, Danciu).

3. Șters: Pomelnecu pop Radului“ (și Mărzea).

N. I.

¹ *Revista Societății istorico-archeologice bisericești din Chișinău*, XXIV (1934), p. 62, nota 1.